

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yungermaa GEREL

FERDİNAND D. LESSİNG'İN MOĞOLCA-TÜRKÇE SÖZLÜĞÜNDE
HAYVAN ADLARI

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yungermaa GEREL

FERDİNAND D. LESSİNG'İN MOĞOLCA-TÜRKÇE SÖZLÜĞÜNDE
HAYVAN ADLARI

Danışman

Prof. Dr. Abdullah KÖK

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Yungermaa GEREL'in bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. M. Vefa Nalbant (İmza)

Üye (Danışman) : Prof. Dr. Abdullah Kök (İmza)

Üye : Prof. Dr. Ali Cin (İmza)

Tez Başlığı: Ferdinand D. Lessing'in Moğolca-Türkçe Sözlüğünde Hayvan Adları

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 03/07/2025

Mezuniyet Tarihi : 24/07/2025

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ferdinand D. Lessing’in Moğolca-Türkçe Sözlüğünde Hayvan Adları” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Yungermaa, GEREL

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

14/07/2025

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Yungermaa GEREL
Öğrenci Numarası	202152042502
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Abdullah KÖK
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Ferdinand D. Lessing'in Moğolca-Türkçe Sözlüğünde Hayvan Adları
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2714757385
Rapor Tarihi	14/07/2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 3 Alıntılar dahil: % 15
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 118 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (☒) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. (☐) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Abdullah Kök İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR / ÖN SÖZ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK KÜLTÜRÜNDE VE MOĞOL KÜLTÜRÜNDE HAYVAN	3
---	----------

İKİNCİ BÖLÜM

HAYVAN ADLARININ SINIFLANDIRILMASI.....	6
2.1. Karada Yaşayan Hayvanlar	6
2.1.1. Vahşi Hayvanlar	6
2.1.2. Evcil Hayvanlar	18
2.1.3. Sürüngenler	32
2.1.4. Böcekler	33
2.2. Suda Yaşayan Hayvanlar	37
2.3. Uçan Hayvanlar	41
2.4. Efsanevi – Mitolojik Hayvanlar	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYVANLAR İLE İLGİLİ TERİM ADLARI	49
--	-----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LESSİNG'İN SÖZLÜĞÜNDE AT SÖZ VARLIĞININ MOĞOL KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ VE GELENEKSEL SEMBOLLERİ	81
4.1. Beş Değerli Büyükbaş Hayvan	81
4.2. Moğol Kültüründe Atlar	82
4.3. Moğol Geleneksel Semboller	85

BEŞİNCİ BÖLÜM

PALLAS'IN ZOOGRAFIA ROSSO-ASIATICA'SINDA TÜRKÇE VE MOĞOLCA HAYVAN ADLARININ KARŞILAŞTIRMALI TABLOSU	93
5.1. Memeliler	93
5.2. Kuşlar.....	97
5.3. Sürüngenler	102
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	103
KAYNAKÇA.....	107
ÖZ GEÇMİŞ	111

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Memeliler	93
Tablo 2: Kuşlar	97
Tablo 3: Kuşlar	102

KISALTMALAR LİSTESİ

Aç	Açura Yazıtı
Ağırşak	Ağırşak yazıtı
AY	Altun Yaruk
Ar.	Arapça
BT	Berliner Turfantexte
BKY	Bilge Kağan Yazıtı
Çev.	Çeviren
DH	Divan-ı Hikmet
DLT	Divânü Lugati't-Türk
DFL	Ferdinand D. Lessing'in Moğolca-Türkçe Sözlüğü
EUTSöz	Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
ETG	Eski Türkçenin Grameri
ETŞ	Eski Türk Şiiri
H:T.	Hoytu Tamir Yazıtı:
HSüan	Hsüan-Tsang Biyografisi
XAK.:	Karahanlı Türkçesi
Ir. B	İrk Bitig
İKPÖ	İyi ve Kötü Prens Öyküsü
KB	Kutadgu Bilig
KY	Kağanlık Yazıtları
Rylands	Kur'an Tercümesi Rylands Nüshası
TİEM 73	Kur'an Tercümesi TİEM73
KTY	Kül Tigin Yazıtı
MoğS	Moğolca Sözlük
S.	Sayfa
ŞUY	Şine Usu Yazıtı
T.	Türkçe
Talas	Tala Yazıtı
Tar.Y.	Taryat (Terhin) Yazıtı
Tes. Y.	Tes Yazıtı
UY	Uygur Türkçesi

ÖZET

Bu çalışma, Ferdinand D. Lessing'in Moğolca-Türkçe sözlüğü temel alınarak, Moğol kültüründe yer alan hayvan adlarının sistematik bir şekilde sınıflandırılmasını ve bu adların dilsel ve kültürel bağlamda incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışmada sözlük tarama yöntemiyle elde edilen veriler, betimleyici analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Türk ve Moğol kültüründe hayvanların yerine değinildikten sonra ikinci bölümde Lessing'in sözlüğündeki hayvan adlarının karada, suda ve havada yaşayan hayvanlar ile mitolojik ve efsanevî hayvan adları olmak üzere dört temel kategoride sınıflandırması yapılmıştır. Bu bölümde sözlükteki hayvan adlandırmaları tarihi lehçelerle de karşılaştırılmıştır. Lessing'in sözlüğünde müstakil hayvan adlandırmaları yanında yapısal açıdan farklı uzuv adlarının da yer aldığı görülmüştür. Dolayısıyla çalışmanın üçüncü bölümünde hayvanların yapısal özellikleriyle ilgili uzuv adlarına yer verilmiştir.

Atın Moğol kültüründeki tarihsel önemi bütün dünyaca bilinmektedir. Bu çalışmada da Lessing'in sözlüğünden de derlemeler yapılırken atlarla ilgili önemli bir söz varlığı derlenmiştir. Dolayısıyla çalışmanın dördüncü bölümü Lessing sözlüğündeki at söz varlığından hareketle Moğol kültüründeki at ve sembollerine ayrılmıştır. Çalışmanın beşinci bölümünde ise Lessing sözlüğündeki Moğolca hayvan söz varlığı Alman Türkolog Pallas'ın Rus coğrafyasından derlediği Türk ve Moğol dillerine ait hayvan adlarıyla müstakil olarak karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmada hayvan adlarının yalnızca Lessing sözlüğündeki verilerden hareketle Türkçenin adlandırma sistemi içerisindeki yerleri değil, aynı zamanda halk inançları, mitolojik göndermeler ve sözlü kültürdeki yansımaları da dikkate alınmıştır. Araştırma sürecinde sözlük verileri Moğol halk kültürüne özgü deyimlerle, sembollerle ve geleneksel anlatılarla da yorumlanmıştır. Çalışmanın sonuçları, hayvan adlarının yalnızca birer isim değil, aynı zamanda kültürel bir hafızanın ve düşünce biçiminin de taşıyıcısı olduğunu ortaya koymuştur. Bu yönüyle tez, dilbilimsel araştırmalar kadar kültürel antropoloji ve halk bilimi açısından da önemli katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ferdinand D. Lessing, Moğolca- Türkçe Sözlük, Mitoloji, Geleneksel Anlatılar.

SUMMARY

THE ANIMAL NAMES IN FERDINAND D. LESSING'S MONGOLIAN- TURKISH DICTIONARY

This study aims to classify systematically the animal names found in Mongolian culture based on Ferdinand D. Lessing's Mongolian-English Dictionary and to analyze them within linguistic and cultural contexts. The animal names are categorized into four primary groups: terrestrial animals, aquatic animals, flying animals, and mythological/legendary creatures. In the first section of the study, after addressing the place of animals in Turkish and Mongolian culture, the second section categorizes the animal names in Lessing's dictionary into four main categories: land, water, and air-dwelling animals, as well as mythological and legendary animal names. It has been observed that alongside independent animal names in Lessing's dictionary, there are also structurally different limb names. Therefore, the third section of the study includes part names related to the structural characteristics of animals.

The historical significance of the horse in Mongolian culture is known worldwide. In this study, while compiling excerpts from Lessing's dictionary, an important vocabulary related to horses has been gathered. Therefore, the fourth section of the study is dedicated to the horses and symbols in Mongolian culture based on the horse vocabulary in Lessing's dictionary. In the fifth section, the Mongolian animal vocabulary in Lessing's dictionary is independently compared with the animal names from Turkish and Mongolian languages compiled by the German Turcologist Pallas from Russian geography.

The data obtained through dictionary scanning have been analyzed descriptively, taking into account not only the lexical structure of animal names but also their symbolic reflections in folk beliefs, mythology, and oral culture. The study also makes use of Mongolian idiomssymbols, and tradional narratives.

Findings of the research reveal that animal names are not merely linguistic labels but also carriers of cultural memory and worldviews. Therefore, this thesis contributes not only to linguistic studies but also to cultural anthropology and folklore research. The results of the study have revealed that animal names are not only mere names but also carriers of a cultural memory and a way of thinking. In this respect, the thesis provides significant contributions not only to linguistic research but also to cultural anthropology and folklore studies.

Key Words: Ferdinand D. Lessing, Mongolian-Turkish Dictionary, Mythology, Traditional Narratives.

TEŞEKKÜR / ÖN SÖZ

Danışmanım Prof. Dr. Abdullah Kök; tez konusunun belirlenmesinden araştırmanın yürütülmesine, elde edilen bulguların değerlendirilmesinden yazım sürecine kadar her aşamada gösterdiği titiz yaklaşım, yol gösterici önerileri ve yapıcı eleştirileri sayesinde bu çalışmayı daha sağlıklı ve bilimsel temellere oturmuş bir biçimde tamamlayabildim. Akademik ilkelere bağlılığı, araştırmaya olan tutkulu yaklaşımı ve destekleyici tavrıyla yalnızca bu tez sürecinde değil, genel akademik gelişimimde de büyük katkıları olmuştur. Kendisine bu süreçte gösterdiği ilgi, anlayış ve rehberlik için en içten teşekkürlerimi sunarım. Yüksek Lisans sürecinde verdiği bursla akademik çalışmalarımı daha verimli bir şekilde yürütmeme imkânı sunan Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına, bana her zaman sevgi, sabır ve anlayış gösteren aileme, yetişmemde emeği olan hoclarıma verdiği destekleri için sonsuz teşekkür ederim. Onlar olmasaydı bu çalışma tamamlanamazdı.

Son olarak çalışmamda desteğini ve bana yardımlarını esirgemeyen Dr. Özge Eker Kavalçalan, Zeynep Toprak ve beni bu günlere sevgi ve saygı sözcüklerinin anlamlarını bilecek şekilde yetiştirerek getiren, benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, her zorluğu destekleriyle aştığım, bu hayattaki en büyük şansım olan aileme sonsuz teşekkürler.

GİRİŞ

Bu tez çalışması, Ferdinand D. Lessing'in hazırladığı Moğolca-Türkçe Sözlük'ü temel alınarak, sözlükte yer alan hayvan adlarının sistematik bir biçimde sınıflandırılmasını ve bu adların Moğol halk kültürü içindeki sembolik anlamlarıyla birlikte kültürel bağlamda analiz edilmesini amaçlamaktadır. Çalışmada, hayvan adları öncelikle yaşadıkları ortamlara göre karada, suda ve havada yaşayan canlılar olmak üzere üç ana gruba ayrılacaktır. Bununla birlikte, gerçek hayvanların yanı sıra, Moğol mitolojisinde ve efsanevi anlatılarında yer alan hayali ya da doğaüstü özellikler atfedilmiş hayvanlara dair ifadeler de ayrı bir başlık altında değerlendirilerek bu varlıkların kültürel işlevleri ve sembolik değerleri ortaya konacaktır.

Tezin önemli bir amacı da Moğol halk kültüründe hayvanlara yüklenen anlamları, atasözleri, deyimler, halk inançları ve ritüeller aracılığıyla incelemek suretiyle, hayvan adlarının taşıdığı derin kültürel katmanları gün yüzüne çıkarmaktır. Bu yönüyle çalışma, yalnızca sözlük temelinde yapılan bir dilsel inceleme olmanın ötesine geçerek, dil ile kültür arasındaki karşılıklı etkileşimi görünür kılmayı hedeflemekte; böylece hem dilbilimsel hem de kültürel antropolojik açıdan disiplinlerarası bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda, çalışmanın birinci bölümünde hayvan adlarının sınıflandırılmasına dair kuramsal çerçeve ele alınmakta, sözlükbilimsel yaklaşımlar ve kültürel dilbilim perspektifinden hayvan adlarının tasnif yöntemleri tartışılmaktadır. İkinci bölümde ise sınıflandırılan hayvan adları tematik olarak sunulmakta; bu hayvanların Moğol kültüründeki sembolik karşılıkları, anlatılardaki işlevleri ve halk arasında taşıdıkları anlamlar örneklerle birlikte analiz edilmektedir. Böylelikle bu çalışma, Moğol dilinin sözvarlığı içinde hayvan adlarının nasıl yapılandığını ve kültürel bellekte hangi anlam katmanlarına sahip olduğunu derinlemesine incelemeyi amaçlayan özgün bir katkı niteliği taşımaktadır.

Hayvan adlarıyla ilgili bugüne dek müstakil ve karşılaştırmalı anlamda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde önemli sayılabilecek ilk çalışmalardan bazıları Demiri'nin *Hayâtü'l-Hayevân Havas ve Esrarı* ile Ross'a ait olan *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü*'dür. Demiri'nin hayvanlarla ilgili bu eseri daha çok efsanevi ve mitolojik merkezlidir. Ross'un eseri ise günümüz modern çalışmalarına daha yakın olmakla birlikte sadece kuş adlarının alfabetik listesi Mançuca ve Çince ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir (Demiri, 2001; Ross, 1994). Yapılan makale çalışmaları ise tarihi lehçelerdeki hayvan adlarının listesi ve etimolojik betimlemelerini içeren çalışmalar şeklindedir (Abik, 2009; Alagöz, 2011;

Besli, 2010). Yapılan tez çalışmalarına bakıldığında ise tarihi lehçelerdeki hayvan adlarının çoğunlukla vahşi, evcil, sürüngen hayvanlar şeklinde sınıflandırmaları yapılarak metinler arası karşılaştırmaları yapılmıştır (Efe, 2004; Can, 2015; Derdiyok, 2022). Türkiye’de yapılan tez çalışmalarında tarihi lehçelerdeki hayvan adlarının çağdaş lehçelerle karşılaştırmaları da yapılmıştır (Gen, 2009). Hayvanların tarih boyunca toplumda temel ihtiyaç dışında karşılama, ulaşım ve estetik açıdan sanat, ulaşım ve ekonomi bağlamlarındaki kullanımlarına da yerli ve yabancı literatürdeki kaynaklarda rastlamaktayız (Mesudi, 2004; Cahun, 2006, Ögel, 1995; Roux, 2001; Toprak 2011; Şeşen, 2016; Hunkan, 2019; Schafer, 2021; Eker Kavalçalan, 2023).

Bu çalışma, Ferdinand D. Lessing’in Moğolca-Türkçe sözlüğü temel alınarak, Moğol kültüründeki hayvan adlarının sistematik bir şekilde sınıflandırılmasını ve bu adların dilsel ve kültürel bağlamda incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışmada sözlük tarama yöntemiyle elde edilen veriler, betimleyici analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Çalışmanın giriş kısmında tasnif yöntemi ve literatür hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümünde Türk ve Moğol kültüründe hayvanların yerine değinildikten sonra ikinci bölümde Lessing’in sözlüğündeki hayvan adlarının karada, suda ve havada yaşayan hayvanlar ile mitolojik ve efsanevî hayvan adları olmak üzere dört temel kategoride sınıflandırması yapılmıştır. Bu bölümde sözlükteki hayvan adları tarihi lehçelerle de karşılaştırılmıştır. Hayvan adlarının Moğolca anlam açıklamaları aslına uygun olarak bırakılmıştır. Lessing’in sözlüğünde müstakil hayvan adlandırmaları yanında yapısal açıdan farklı uzuv adlarının da yer aldığı görülmüştür. Dolayısıyla üçüncü bölümde hayvanların yapısal özellikleriyle ilgili uzuv adlarına yer verilmiştir.

Atın Moğol kültüründeki tarihsel önemi dünyaca bilinmektedir. Bu çalışmada da Lessing’in sözlüğünden de derlemeler yapılırken atlarla ilgili önemli bir söz varlığı derlenmiştir. Dolayısıyla çalışmanın dördüncü bölümü Lessing sözlüğündeki at söz varlığından hareketle Moğol kültüründeki at ve sembollerine ayrılmıştır. Çalışmanın beşinci bölümünde ise Lessing sözlüğündeki Moğolca hayvan söz varlığı Alman Türkolog Pallas’ın Rus coğrafyasından derlediği Türk ve Moğol dillerine ait hayvan adlarıyla müstakil olarak karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada hayvan adlarının yalnızca Lessing sözlüğündeki verilerden hareketle Türkçenin adlandırma sistemi içerisindeki yerleri değil, aynı zamanda halk inançları, mitolojik göndermeler ve sözlü kültürdeki yansımaları da dikkate alınmıştır. Araştırma sürecinde sözlük verileri Moğol halk kültürüne özgü deyimlerle, sembollerle ve geleneksel anlatılarla da yorumlanmıştır. Çalışmanın sonuçları, hayvan adlarının yalnızca birer isim değil, aynı zamanda kültürel bir hafızanın ve düşünce biçiminin de taşıyıcısı olduğunu ortaya koymuştur. Bu yönüyle tez, dilbilimsel araştırmalar kadar kültürel antropoloji ve halk bilimi açısından da önemli katkılar sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK KÜLTÜRÜNDE VE MOĞOL KÜLTÜRÜNDE HAYVAN

Büyük Türkçe Sözlük'te hayvan, “Duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratık” olarak tanımlanır. Mecazi anlamda da “Akılsız, duygusuz, kaba, hoyrat (kimse)” anlamına geldiği, hakaret olarak da “Kızılan bir kimseye söylenen bir söz” olduğu belirtilir.

Hayvan, Devellioğlu'nun sözlüğünde, “1. Canlılık, dirilik. 2. Canlı şey. 3. İnsanı da içine alan bütün canlılar 4. Ahmak adam” (Devellioğlu, 2005: 348); Parlatır'ın sözlüğünde “1. Duygu, duyu ve hareket yeteneği olan canlı yaratık. 2. Akıl ve konuşma yetisi olmayan canlı yaratık. 3. Dört ayaklı vahşi veya evcilleştirilmiş yaratıklar. 4. s. mec. Kaba, eğitimsiz, yabani (kimse)” (Parlatır, 2012: 607); Lugat-ı Naci'de “Canlı mahluk, insandan mā-adā(başka,gayrı) canlı varlık” (Naci, 1995: 365); Kāmūs-ı Türkî'de “1. Canlı şey, insanla beraber her zî-rûh. 2. İnsandan gayri olan idrâksiz şey, behîme. 3. Yük kaldıran ve araba çeken ve binilen hayvan, beygir, ester, merkeb vesaire. 4. mec. akılsız ve idrâksiz insan, ahmāk.” (Samî, 2012: 443); Püsküllüoğlu'nun sözlüğünde “1. Duyumsama ve devinme yeteneği olan canlı varlık. 2. İnsandan ayrı olarak, dil ve akıldan yoksun canlı yaratık. 3. At, eşek, katır gibi türlü hizmetlerde kullanılan yaratık. 4. s.mec. Akılsız, duygusuz, hoyrat, kaba (kimse)” (Püsküllüoğlu, 2012: 357); tanımlarıyla verilmiştir. Ayrıca Ahterî (Ahterî, 1978: 167) ve Yeğîn (Yeğîn, 1975: 210) hayvan sözcüğünü “diri, canlı , hayat sahibi” tanımlarıyla vermişlerdir.¹

Hayvanlar; insanlık tarihi boyunca yalnızca ekonomik yaşamın temel bir unsuru olmakla kalmamış aynı zamanda inanç sistemlerinin, mitolojik anlatıların, sembolik düzenin ve dilin vazgeçilmez parçalarından biri olmuştur. İnsan-doğa ilişkisinin en temel temsil biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkan hayvanlar, hem bireysel hem kolektif düzeyde anlam inşasında önemli roller üstlenmişlerdir. Toplumların doğayla kurduğu ilişki biçimleri, yalnızca maddi yaşam pratiklerini değil, aynı zamanda kültürel değerlerini, sembolik dünyalarını ve dilsel yapılarını da şekillendirmiştir. Bu durum, hayvan adlarının yalnızca canlı varlıkları tanımlayan basit birer isim olmaktan çıkarak çok katmanlı kültürel sembollere dönüşmesine neden olmuştur. Dilsel ifadelerde, deyimlerde, atasözlerinde, halk anlatılarında ve dini-mitolojik referanslarda sıkça yer alan hayvanlar, insan zihninin dünyayı anlamlandırma biçiminde merkezi bir konuma sahiptir.

Dünyanın en eski milletlerinden biri olan Türkler, yüzyıllarca bozkır hayatı yaşamış olduğundan, aynı havayı teneffüs ettiği hayvanlar ile karşı karşıya gelmiş ve gerek hayatta

¹ Feray Can, VİIII-XIII. Yüzyıllar Arası Türkçe Eserlerde Hayvan Adları(Yüksek Lisans Tezi), Niğde, 2015, s.22

kalma, gerek ekonomik zorluklar nedeniyle onlarla mücadele içinde olmuştur. Böylece Türkler, eski inançların animist kalıntılarının da etkisiyle kendisinde mevcut olmayan özelliklere ve güçlere (görüş, hız, kas gücü, doğal afetleri sezme, yön bulma, uçuş, vb.) sahip olan hayvanlara karşı anlaşılması güç kudsiyetler addetmiştir.²

Я.Цэвэл’in “Монгол хэлний товч тайлбар толь” (1996) adlı eserinde belirtildiği üzere, Moğol dilindeki “амьтан” (hayvan) kelimesi, “hayat”, “ruh” ve “varoluş” anlamlarına gelen ani- kökünden türetilmiş olup, isim türeten -tan ekiyle birlikte “canlı varlık” anlamını kazanmaktadır. Bu kelime başlangıçta yalnızca biyolojik olarak canlı bir bedeni ifade ederken, zamanla ruhsal ve kültürel katmanlar da kazanmıştır. Bu yönüyle, “амьтан” yaşamın temel özelliklerini taşıyan, ruhla donatılmış varlığın kavramsal bir temsili hâline gelmiştir.

Moğolcada “амьтан” kavramı yalnızca canlı bir organizmayı ifade etmekle kalmaz; aynı zamanda bu varlığın ruhunu, zekâsını, davranış biçimlerini, kültürel değerlerini ve geleneksel bilgi birikimini de içeren çok katmanlı bir anlam yapısına sahiptir. Bu çok yönlü yaklaşım, kavramın dilbilim, kültürel çalışmalar ve bilgi sistemleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Moğol halk inançlarında, özellikle Şamanizm ve Budizm etkisinde şekillenen dinsel anlayışlarda, hayvanlara ruhsal bir boyut atfedilmektedir. Bazı hayvanlar kutsal, koruyucu ya da ruhsal rehber olarak kabul edilmekte; insanla doğa arasındaki manevi bağın bir parçası olarak görülmektedir. Bu bağlamda, “амьтан” sadece somut bir varlık değil, aynı zamanda kozmolojik düzende yer alan ve dini sembolizmi taşıyan bir unsurdur.

Moğol geleneksel inanç sisteminde “амьтан” (hayvan) kavramı, yalnızca fiziksel olarak yaşayan bir varlık olmanın ötesinde, ruhsal ve kozmolojik bir varlık olarak kabul edilmektedir. Altangerel Perlee’nin şaman inançları üzerine yaptığı çalışmalarda belirtildiği üzere, Moğol Şamanizmi’nde her hayvan bir “амь” (ruh) taşır ve bu ruh, doğa ile insan arasındaki ilişkiyi dengeleyen bir unsur olarak görülür (Perlee, 1982).¹ Özellikle geyik, kurt, kartal gibi hayvanlar, şamanlar için sadece fiziksel değil, aynı zamanda ruhani rehberlerdir. Bu hayvanlar göksel dünyayla iletişim kurmada aracı rol üstlenir ve bu yönleriyle kutsallık atfedilir.

Bira Shagdarsuren’in Budist felsefe bağlamında kaleme aldığı çalışmalar ise, Moğol Budizmi’nde hayvanların yeniden doğuş döngüsü (сансрын хүрд) içinde ahlaki ve ruhsal sorumluluğa sahip bilinçli varlıklar olarak kabul edildiğini ortaya koyar (Shagdarsuren, 1994).² Budist inanca göre hayvanlara zarar vermek, sadece etik değil, aynı zamanda karmaya etki eden dini bir eylem olarak değerlendirilir. Bu anlayış, hayvanların kutsallığını ve evrensel düzlemdeki yerini güçlendirmektedir.

² Zeynep Toprak, İrşâdü’l- Mülûk Ve’s- Selâtîn’ de Hayvan Adları (Lisans Tezi) Antalya, 2018, s.8

Sonuç olarak hem Şamanist hem Budist dünya görüőünde “амьтан” kavramı, ruhani anlamlar taşıyan, doğa ve kozmik düzenin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilen, derin ve çok boyutlu bir kültürel unsurdur.

İKİNCİ BÖLÜM

HAYVAN ADLARININ SINIFLANDIRILMASI

2.1. Karada Yaşayan Hayvanlar

2.1.1. Vahşi Hayvanlar

2.1.1.1. **Alag taki:** Zebra. [DFL], S.43; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø; [XWAR.] Ø; [KIP.] Ø; [ÇAĞ.] Ø; [EAT.] Ø.

a. Алаг тахь- амьтан/нэгэн зүйл зэрлэг адуу/ [MoğS] , S.28

2.1.1.2. **Alag hulan :** Zebra. [DFL] , S.43; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø; [XWAR.] Ø; [KIP.] Ø; [ÇAĞ.] Ø; [EAT.] Ø.

a. Алаг хулан- амьтан/нэгэн зүйл зэрлэг адуу/ [MoğS] , S.28

2.1.1.3. **Alagdag-a /alagdaga/:** sıçrayarak hareket eden bir sıçan türü, kır faresi. [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

a. Алагдаага-Адагдаахай/ [MoğS] , S.28

2.1.1.4. **Argali :** Asya dağlarında yaşayan çok büyük boynuzlu bir çeşit yaban koyunu, dağ koyunu. [DFL] , S.83; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

a. Аргаль-амьтан хонин гөрөөсний эм. [MoğS] , S.50

2.1.1.5. **Arsalan :** arslan, aslan [DFL], S.86; [KY]; [UY.] *keyik begi keşarin arslan usuàluà; keyiklerin tegriklep kisari arslan; sakı-lıà-lar arz-ı-sı şardulı arslan; [XAK.] til arslan turur kör işikte yatur; Alımçı arslan bérımçı sıçgan – DLT; täzsä úaçsa arslanın* TİEM 73.

а. Арслан-амьтан, том араатан, толгой том, сүүл урт, шаравтар халцгай үстэй, эрэгчин нь урт сагсгар, дэл зогдортой, хуучин толь бичигт мөсч хулгана гэж нэрлэсэн бий. [MoğS], S.52

2.1.1.6. **Asamag/asmag:** İğdiş yaban domuzu. [DFL], S.89; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

а. Асмаг-агталсан эр гахай. [MoğS], S.54

1.2.1.7. **Baragan keremü/n:** Koyu kahverengi sincap. [DFL], S.729; [KY.] *kök: t(e)y(e)nin* BK; [UY.] Ø; [XAK.] *tiyiñ kiş öñi tuttı dünya içi* KB.

а. Бараан хэрэм-цавь нь харавтархан, үнсэн өнгөтэй, хулганатай төстэй нэгэн зүйл хэрэм. [MoğS].

Aragatan: vahşi yırtıcı ve saldırgan hayvan. [DFL], S.77; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

а. Араатан-1.Араа бүхий амьтны нийтийн нэр, 2. Бусад амьтныг барьж иддэг хэрцгий догшин зэрлэг амьтад, араатны хаан арслан. [MoğS], S.47

2.1.1.7. **Ariyatan :** et yiyen veya vahşi hayvan, yırtıcı hayvan/lar/. [DFL], S.85; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

а. Араатан-1.Араа бүхий амьтны нийтийн нэр, 2. Бусад амьтныг барьж иддэг хэрцгий догшин зэрлэг амьтад, араатны хаан арслан. [MoğS], S.47

2.1.1.8. **bagabagay/Баавгай :** is.: Ayı, --yin kebteri: ayı ini, --yin culcag-a: ayı yavrusu, yavru ayı, genç ayı, çagan --: beyaz ayı, kutup ayısı, em-e --: dişi ayı. [DFL], S.106; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] *adhiğ merdeği, merdek* DLT.

а. Баавгай-амьтан. Урт үстэй, бүдүүн хөлтэй, сүүн тэжээлтэн, махчин том амьтан, цагаан баавгай, хүрэн баавгай, баавгайн цөс. [MoğS], S.62

2.1.1.9. **bambursi/bambarş :** bir yaşındaki ayı yavrusu. [DFL], S.130; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] *adhiğ merdeği, merdek* DLT.

б. Бамбарууш, Бамбарш-Баавгайн зулзага. [MoğS], S.72

2.1.1.10. **bars em-e** : dişi kaplan. [DFL], S.141; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

b. бар-Муурын овгийн, эрэн бидэрт арьстай, сүүгээр бойжигч зэрлэг араатан: бар ирвэс хоршоо (мийн овгийн хүчирхэг махчин араатан). [MoğS], S.201

2.1.1.11. **bars er-e**: erkek kaplan, kaplan gibi güçlü. [DFL], S.141; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

b. бар-Муурын овгийн, эрэн бидэрт арьстай, сүүгээр бойжигч зэрлэг араатан: бар ирвэс хоршоо (мийн овгийн хүчирхэг махчин араатан), үлэмж давуу хүч чадал, давамгайлал. [MoğS], S.201

2.1.1.12. **bars/bar** : kaplan, pars, aynı zamanda satrançta vezir, bers diye okunur. [DFL], S.141; [KY.] bars yılka ŞU, Alt.; [UY] bars yıl Ir. ; [XAK.] Ø.

b. Барс-1.амьтан муурын адил бидэртсэн эрэн арьстай, сүүн тэжээлт том араатан. [MoğS], S.201

2.1.1.13. **bars-un/culcag-a** : kaplan yavrusu, is.:meşale, kaplan kupası. [DFL], S.141; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

барын зулзага-бамбар. [MoğS], S.416

2.1.1.14. **belterge** : kurt yavrusu. [DFL], S.158; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бэлтрэг-чонын зулзага. [MoğS], S.121

2.1.1.15. **beçi-/n/, meçin/beçin**: sogd-maymun, on iki yıllık takvimin dokuzuncu yılı, on iki hayvanlı. [DFL], S.150; [KY.] biçin yılka H.T.II,1; [UY.] biçin olurugin olurmuş kārāk BT XIII; [XAK.] biçinler yıramışlar RKT.

b. Бич-/ин/ амьтан. 1. хөхөөр өсөх амьтан, хүнд хүнд маш ойр, бие туранхай, гар урт, гуя нарийн, олонхи нь урт сүүлтэй, дөрвөн мөчийн эрхий хуруу нь бусад хуруунаас тусгаар тул атгах авирахад сайн, хүнтэй адил шүдтэй, их, бага ба өнгө адилгүй янз янз, дотроо зүйл ялгал олон, дулаан

оронд байдаг, 2. сарны зурхайн ёсны он тооллын арван хоёр эрхтний есдөхийн нэр, бичин жил, бичил сар, бичин өдөр, бичин цаг. [MoğS], S.80

2.1.1.16. **bodung/bodon**: yabani domuz, erkek yaban domuz. [DFL], S.176; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бодон-зэрлэг гахайн эрэгчин, бодонгийн сур/бодон гахайн арьс/бодонгийн халх/бодонгийн биеийн саарь. [MoğS], S.87

2.1.1.17. **bodung/bodon-gahay** : erkek yaban domuz. [DFL], S.176; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бодон-зэрлэг гахайн эрэгчин, бодонгийн сур/бодон гахайн арьс/бодонгийн халх/бодонгийн биеийн саарь. [MoğS], S.87

2.1.1.18. **böçün/böjin** : tavşan yavrusu. [DFL], S.206; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бөжин-Туулайн сая төрсөн зулзага. [MoğS], S.99

2.1.1.19. **böküng** : antilop, seylan, ahu. [DFL], S.204; [KY] *älik* kiyik ETG; [UY] *elik* kiyik Ir.; [XAK.] *keyik* teg KB.

b. Бөхөн-1. амьтан гөрөөсний бүлэг, цөл талын ац туурайт хэвдэг амьтан, бөхөнгийн эвэр, бөхөн агнах хориотой. [MoğS], S.101

2.1.1.20. **bugu** : is.: erkek geyik; sarranç veya damaya benzer bir çeşit oyun, --yin eber: maralm boynuzlan; erkek karacanm boynuzu-- nagadhu : bugu oyunu oy namak--urumdahu: erkek geyik ba grnsi; ishkla erkek geyikleri çekmek. [DFL], S.210; [KY] Ø; [UY] *sıgun*: erkek geyik, maral EUTSöz., alku *sıgun* D.; [XAK.] *adhğırak* DLT, *ımgı teke* KB.

b. Буга-2. амьтан хөхөөр өсдөг, ац туурайт хэвдэг амьтан, эвэр нь олон салаатай, буга урамдах/орооны цагт мөөрөн дуугарах/. [MoğS], S.102

2.1.1.21. **buh-a cagan**: boğa fil, erkek fil. [DFL], S.229; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. бух заан-Дундад Африк, Энэтхэгт байдаг урт хошуутай, хоёр том соёотой сүүгээр бойжигч амьтан. [MoğS], S.254

2.1.1.22. **bürgüd/bürged:** kartal, altın kartal. [DFL], S.239; [KY] Ø; [UY] *kara kuş* ulatı AY, *kara kuş* EUTSöz.; [XAK.] *kara kuş* KB.

b. Бүргэд-амьтан харцагын аймгийн махир хушуутай, маш их чадалтай, махчин том шувуу, уул талд оршино. Бүргэдийн дэвэлтээр дэвнэ. [MoğS], S.117

2.1.1.23. **cagan:** fil, güreşte üçüncüye verilen unvan, aburgu ve arslan. [DFL], S.1581; [KY] Ø; [UY.] *yanga* AY, BT; *yang* EUT. *matanga* EUT; [XAK.] *fil* TIEM 73.

c. Заан-1. хушуутны язгуурын сүүн тэжээлт амьтан, урт хушуутай, хоёр том соёотой дундад Африк ба Энэтхэгт байдаг. [MoğS], S.254

2.1.1.24. **cagan-u culcag-a :** genç fil. [DFL], S.1581; [KY]. Ø; [UY]. Ø; [XAK.] Ø.

c. Зааны зулзага-зааны тугал, зааны үр төл. [MoğS], S.553

2.1.1.25. **çagan-u tugul:** fil yavrusu. [DFL], S.1293; [KY]. Ø; [UY]. Ø; [XAK.] Ø.

c. Зааны зулзага-зааны тугал, зааны үр төл. [MoğS], S.553

2.1.1.26. **cagan-u tugul:** yavru fil. [DFL] , S.1581; [KY]. Ø ; [UY]. Ø; [XAK.]. Ø.

c. Зааны зулзага-зааны тугал, зааны үр төл. [MoğS], S.553

2.1.1.27. **carag-a/zara:** kirpi, oklu kirpi. [DFL], S.1602; [KY] Ø; [UY]. *angıt kögürçgen kirpi* AY., *kirpi* EUT.; [XAK.] *kirpi* DLT.

c. Зараа-амьтан, Толгой жижиг, мөч охор, гахай мэт хоншоортой, биеийн гадуурх үс нь эвэрлэг хатуу өргөс болж хувирсан, аюул тохиолдсон үед биеэ хурааж, өргөсөн дороо нуугдаж биеэ хамгаалдаг, шавж идэшт, сүүгээр бойжигч амьтан. [MoğS], S.268

- 2.1.1.28. **cegere-n/zer:** antilop,ceren, ceylan, yaban keçisi. [DFL], S.1612; [KY] *älik* ETG; [UY] *elik* kiyik Ir.; [XAK.] *elik* KB.

с. Зээр-Тал, хээр нутагт сүрэглэн амьдардаг, салаа туурт, сүүгээр бойжигч амьтан. [MoğS], S.298

- 2.1.1.29. **culcag-a/n/zulzaga :** kuş yavrusu, civciv, palaz, piliç, uçmayı yeni öğrenmeye başlayan ve tüyleri yeni çıkmış kuşu. [DFL], S.1667; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

с. Зулзага-Удмынхаа хэлбэр төрхийг хадгалж төрсөн нялх төл, ангирын зулзага (ангирын ангаахай, ангирын дэгдээхий), арслангийн зулзага (арслангийн гүег), жигүүртний зулзага (жигүүртний ангаахай, шувууны дэгдээхий), могойн зулзага (хувилгана), өндөг зулзага [хоршоо] (жигүүртэн болон мөлхөгч амьтны үр зулзага), үр зулзага [хоршоо] (а. Өөрийн төрүүлсэн хүүхэд; б. Амьтны үр төл); [MoğS], S.283

- 2.1.1.30. **cerlig gahay:** vahşi domuz. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY] *laðzin* EUT., *tonguz* AY.; [XAK.] *tonuz* KB, *tonğuz* DLT.

g. Гахай-Том биетэй, богинохон хөлтэй, ац туурайт, сүүн тэжээлтэн амьтан, зэрлэг тэжээвэр хоёр зүйл байдаг. [MoğS], 142

- 2.1.1.31. **çagan keremün:** beyaz sincap. [DFL], S.729; [KY] *teyeñ* BK K12; [UY] Ø; [XAK.] *tiyiñ* kiş KB.

ç. Цагаан хэрэм-зүс цав цайм цэгээн нэг зүйл хэрэм, арьсаар нь хүрэм зэрэг хувцас хийнэ. [MoğS], S.75

- 2.1.1.32. **çindag-a/n/:** beyaz tavşan veya yaban tavşanı, kutup tavşanı. [DFL], S.301; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *çekün* DLT; *sugur* DLT; *tawışgan* DLT.

ç. Чандага-амьтан цагаан зүсэмтэй нэг зүйл туулай. [MoğS], S.814

- 2.1.1.33. **çinu-a/çono/n/:** kurt. [DFL], S.765; [KY] *böri* BK, KT; *bört* Alt.; [UY] Ø; [XAK.] *enük* DLT; *böri* KB; *kurt* DLT.

ç. Чоно-/н/ амьтан нохойн төрлийн сүүн тэжээлт махчин амьтан, азарган чоно/эр чоно/, өлөгчин чоно/эм амьтан/, чонын бэлтрэг/чонын зулзага, чоны үүр/чонын орших нүх/. [MoğS], S.822

- 2.1.1.34. **çinu-a/çono/n/** : kurt. [DFL], S.765; [KY] böri BK, KT; bört Alt.; [UY] Ø; [XAK.] enük DLT; böri KB; kurt DLT.

ç. Чоно-/н/ амьтан нохойн төрлийн сүүн тэжээлт махчин амьтан, азарган чоно/эр чоно/, өлөгчин чоно/эм амьтан/, чонын бэлтрэг/чонын зулзага, чонын үүр/чонын орших нүх/. [MoğS], S.822

- 2.1.1.35. **dorugu/n/**: **porsuk**. [DFL], S.417; [KY] Ø; [UY]. *irbiç, irbiz* EUT. ETG; [XAK.] *porsuk* DLT.

d. Дорго-амьтан суусрын язгуурын хөхөөр өсгөх араатан, ойд оршдог, өвөл ичнэ. [MoğS], 201

- 2.1.1.36. **eb/ev**: Erkek kunduz. [DFL], S.452; [KY.] Ø; [UY.] kunduz/ kuntuz EUT, ETG; [XAK.] kunduz kayrı DLT.

e. Эв-2. Эм халиу, эвий ч гэдэг. [MoğS], S.865

- 2.1.1.37. **ebi/eviy**: dişi kunduz. [DFL], S.457; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

e. Эв-2. Эм халиу, эвий ч гэдэг. [MoğS], S.865

- 2.1.1.38. **eliy-e/ele**: şahin, çaylak, akbaba. [DFL], S.493; [KY] Ø; [UY] teglügen BT; [XAK.] Ø.

e. Элээ-амьтан шонхрын нам, улайд дургхй жижиг, амьтад ба шувууны ангаахай хорхой шавьж идэж амьдардаг нэгэн зүйл махчин шувуу. [MoğS], S.875

- 2.1.1.39. **emneg mori** : vahşi, eğitilmemiş at. kurt. [DFL], S.765; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

е. Эмнэг-1. догшин, атар, танхи, ажил эдэлгээнд сурч номхроогүй адгуус мал, эмнэг хангал, эмнэг догшин хорш, эмнэг үрээ, эмнэг сургах, эмнэг малыг эдэлгээнд дасгах. [MoğS], S.876.

2.1.1.40. **em-e gahay** : dişi domuz. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

м. Мэгж-Дөрвөн настай эм гахай, Мөн хүний ертөнцөд мэгж төрсөн үгүй хэмээвээс болох болой. Жинь Пинь мэй бичиг. [MoğS],

2.1.1.41. **er-e gahay**: erkek domuz, hadım edilmiş erkek domuz. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

г. Гахай-Том биетэй, богинохон хөлтэй, ац туурайт, сүүн тэжээлтэн амьтан, зэрлэг тэжээвэр хоёр зүйл байдаг. [MoğS], 142

2.1.1.42. **gahay-yin culcag-a**: memede olan domuz, domuz yavrusu. [DFL], S.565; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] merdek DLT; çocuk DLT; tonguz merdeği DLT.

г. Гахайн торой-гахайн зулзага, Хөх-3.зэрлэг гахайн зулзага. [MoğS], S.283

2.1.1.43. **gahay**: domuz. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] *tonuz* KB, DLT, Rylands, TIEM.

г. Гахай-Том биетэй, богинохон хөлтэй, ац туурайт, сүүн тэжээлтэн амьтан, зэрлэг тэжээвэр хоёр зүйл байдаг. [MoğS], 142.

2.1.1.44. **giçige/giçiy**: dişi, kançık, vahşi hayvanlarını dişisi; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] kançık DLT.

г. Гичий-1.Эмэгчин чоно, 2.Нохой зэрэг амьтны эмийг нэрлэх үг, өлөгчин бар. [MoğS], S.145

2.1.1.45. **hulagan-a/hulgana**: fare, sıçan, on iki hayvanın takviminin ilk yılı. [DFL], S.1519; [KY] Ø; [UY.] *sıçúan/sıçàan/sicúam* ETG; [XAK.] *argun* DLT; *buzagu tılı* DLT; *kelegü* DLT; *kösürge* DLT; *küzün* DLT; *sakırgan* DLT; *sıçgan* DLT.

h. хулгана-амьтан, 1. шишнүүхэй оготнын язгуурт багтдаг, уртлаг хушуутай, сүүл нарийн нэг зүйл мэрэгч амьтан. [MoğS], S.727

2.1.1.46. **imci/imj:** kanguru. [DFL], S.654; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

i. Имж-Ууттаны баг, имжийнхэн овгийн зүйлүүдийн ерөнхий нэр, Австрали тив орчмын арлуудаар тархмал, хойд хөл урт, урд хөл богино, сүүл бүдүүн, хэвлийдээ ууттай, түүндээ нялзрай үр төлөө хийж бойжуулдаг сүүгээр бойжигч гөрөөс. [MoğS],

2.1.1.47. **keregçin:** dişi geyik. [DFL], S.727; [KY.] Ø; [UY.] *sıaun muyaáu* BT, EUT, ETG; [XAK.] Ø.

k. Хэрэгчин-бор гөрөөсний эм, зүр ч гэдэг. [MoğS], S.766

2.1.1.48. **kerelcegene/herelzgene:** tarla faresi. [DFL], S.727; [KY] Ø; [UY] *úara úulak* EUT Sözl.; [XAK.] *alanğır* DLT.

k. Хэрэлзгэнэ-хээрийн хулгана. [MoğS], S.766.

2.1.1.49. **keremü/n/ herem, hermen/kermen** : sincap. [DFL], S.729; [KY] *kök: t(e)y(e)η* BK; [UY] Ø; [XAK.] *tiyiη* KB.

k. Хэрэм-/хэрмэн/ -1. амьтан ойн мэрэгчдийн төрөл, жижиг амьтан, сүүл урт бөгөөд сахлаг үстэй, чих урт, өнгө улаан бор, хар болж хувирна, шилмүүст ой модонд оршино, самар ба шогшгойг иднэ, арьс үнэтэй. [MoğS], S.766

2.1.1.50. **köke/n/ nohay:** kurt. [DFL], S.765; [KY] *böri* BK, KT; *bört* Alt.; [UY] *böri* EUTS., Ir.; [XAK.]. *böri* KB.

k. Чоно-/н/ амьтан нохойн төрлийн сүүн тэжээлт махчин амьтан,

азарган чоно/эр чоно/, өлөгчин чоно/эм амьтан/, чонын бэлтрэг/чонын зулзага, чоны үүр/чонын орших нүх/. [MoğS], S.822

2.1.1.51. **küderi:** küderi. misk geyiği. [DFL], S.787; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.]. *ıwıú/ıwık* KB, DLT; *keyik/kädik* KB, DLT, RYLANDS, TIEM; *ögür* DLT.

к. Хүдэр-1. амьтан, бугын нам, хөхөөр өсдөг, бие бага, эвэргүй, дээд эрүүндээ урт соёотой, эрийнх нь хүйсэнд заартай жижгэвтэр гөрөөс, зусаг хүдэр/хоёр настай хүдэр/. [MoğS], S.742

2.1.1.52. **manggisu:** porsuk. [DFL], S.823; [KY] Ø; [UY] *irbiç, irbiz* EUTS.; [XAK.] *porsmuk* DLT.

м. мангис-дорго. [MoğS], S.330

2.1.1.53. **minj/in/:** kunduz. [DFL], S.843; [KY] Ø; [UY.] *kuntuz* EUTS., UÜ, ETG; [XAK.] *kunduz kayrı* DLT.

м. Минж-Ус болон хуурай газар амьдардаг мэрэгчтэний багийн үнэт үс бүхий хөхтөн амьтан. [MoğS], S.337

2.1.1.54. **mori/n/hulugan-a:** tarla faresi. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] *úara úulak* EUTS.; [XAK.]. *alanğır* DLT.

м. морин хулгана-амьтан, хээр талд орших нэг зүйл хулгана, билчээрт хорхой. [MoğS], S.341

2.1.1.55. **nohay beçin :** babun, bir maymun türü. [DFL], S.924; [KY]; [UY]; [XAK.]; [XWAR.]; [KIP.]; [ÇAĞ.]; [EAT.]

н. нохой/бич/-нэгэн зүйл мич. [MoğS], S.85

2.1.1.56. **ogutun-a:** tarla faresi. [DFL], S.943; [KY] Ø; [UY] *úara úulak* EUTS.; [XAK.]. *alanğır* DLT.

о. оготно-1.үхэр, огдой, 2. хулгана, шовх хоншоортой, сахалтай, урт сүүлтэй бяцхан мэрэгч амьтан, оготно хулгана хорш, [MoğS], S.407

- 2.1.1.57. **sarmagçin:** maymun. [DFL], S.1051; [KY] Ø; [UY] *bıçın/ bıçin/ peçim* BT, EUTS., ETG, UÍ.; [XAK.] *beçin* DLT, RYLANDS, TIEM; *keyliğ* DLT.

s. сармагчин-амьтан биеийн бүтцээр хүнд хамгийн дөт болох нэгэн зүйл сүүн тэжээлт адгуус. [MoğS], S.471

- 2.1.1.58. **sogu/sogo:** dişi geyik veya ceylan. [DFL], 1122; [KY] Ø; [UY] *muydaú, muiðaú, munðaú, muygak* BT, EUTS., ETG; [XAK.] Ø.

s. согоо-Бугын эмэгчин, марал. [MoğS], S.475

- 2.1.1.59. **suusar/süsar:** sansar. [DFL], 1147; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *sarsal* DLT.

s. суусар-Хул буюу хар бор өнгийн, үнэт арьстай бяцхан араатан амьтан: суусар малгай (суусрын арьсаар хийсэн малгай). [MoğS], S.493

- 2.1.1.60. **Taulay/tulay:** tavşan, zodyaktaki yirmi hayvandan dördüncü. [DFL], S.1217; [KY.] Ø; [UY.] *tabışkan, tavişgan* ŞU, T; *úuyanıð* EUTS.; *tavişðan, tavşan, tavişúan, tavişðan, tabışðan* AY, BT, EUTS., ETG, Hsüan. [XAK.] *çekün, soğur KB, tawışgan* DLT.

t. Туулай-Дэлэнтэн ангийн нэг баг, чих урт, хойд хөл өндөр, сүүл богино болоод ээтгэр, бие жижиг, дээд уруул нь сэтэрхий, төрөл олон, дэлхий дээр түгээмэл тархсан, үсэрч дэгдэн явдаг амьтан. [MoğS], S.560

- 2.1.1.61. **Taulay/tulay -yin böcün:** genç tavşan. [DFL], S.1217; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

t. Туулайн бүжин-уулай, чандаганы гуч хүртэлх хоногтой төл, туулайн зулзага. [MoğS], S.560

- 2.1.1.62. **tarbag-a/n/:** dağ sıçanı, bobak. [DFL], S.1204; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

t. тарвага/н/-Шаравтар болон хүрэн бор өнгийн үстэй сүүн тэжээлтэн мэрэгч амьтан. [MoğS], S.522

2.1.1.63. **toru suusar:** sansar. [DFL], S.1147; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] sarsal DLT.

s. суусар-Хул буюу хар бор өнгийн, үнэт арьстай бяцхан араатан амьтан: суусар малгай (суусрын арьсаар хийсэн малгай). [MoğS], S.494

2.1.1.64. **yanggir imag-a:** dağ keçisi. [DFL], S.683; [KY] Ø; [UY]. *adàiraú* BT, EUTS.; *imàa/ amga* BT, EUTS., Ir. [XAK.]. *adhğırak* DLT; *elik* KB; *imga* KB, DLT, TİEM; *muygak* KB, *sigun* KB.

у. Янгир-Янгир ямаа амьтан, зэрлэг ямаа. [MoğS], S.907

2.1.1.65. **yolu:** büyük iri, geniş, önemli, büyük dağ. [DFL], S.695; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

у. Ёл-амьтан, тасаас том толгой цагаан бие, үнсэн өнгөтэй, гэдэс шаравтар, өндөр уул хаданд оршдог, нэгэн зүйл махчин шувуу. [MoğS], S.235

2.1.1.66. **yolu sibagu:** kuzu kuşu, gypaetus, barbatus. [DFL], S.695; [KY.] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

у. Ёл-амьтан, тасаас том толгой цагаан бие, үнсэн өнгөтэй, гэдэс шаравтар, өндөр уул хаданд оршдог, нэгэн зүйл махчин шувуу. [MoğS], S.235

2.1.1.67. **sar:** avcı kuş, yırtıcı kuş, alıcı kuş, kartal, şahin, doğan, kızıl şahin, tembel bir

şahin türü. [DFL], S.1047; [KY]. *suñur* KC.; [UY]. *boymul, buymul* ETG.; [XAK.]. *suñúur/ songğkur* KB; *togrıl* DLT; *turumtay* DLT.

s. сар -2. амьтан өнгө боровтор, элэг цайвар, шонхрын намын махчин шувуу. [MoğS], S.470.

2.1.1.68. **singhur:** şahin, doğan. [DFL], S.1104; [KY]. *suñur* KC.; [UY] Ø; [XAK.] *suñúur, songğkur* KB, DLT.

s. шонхор-амьтан, өдрийн махчин шувууны язгуурт багтдаг шувуу, дэлхий дээр тархмал, бүгд найман төрөлд хуваагдана. [MoğS], S.875

2.1.1.69. **uguli/ uguli sibagu:** baykuş. [DFL], S.1333; [KY] Ø; [UY.] *úoburàa, úobhuràÀ* EUTSöz. ETG, TTVI; *ügi* AY, BT; [XAK.] *kuburga* DLT; *ügi, ühi* KB; *yabakulak* DLT.

u. ууль шувуу-Хүрэвтэр цоохор өнгөтэй, том шар нүдтэй, хошуу махир, шөнө дуугаран явдаг махчин шувуу. [MoğS],

2.1.1.70. **üker hulagan-a:** fare, geme. [DFL], S.1522; [KY] Ø; [UY.] *úara úulak* EUTS.; *küskü, küsgü, küzgü* BT, TŞ, EUTS., ETG. [XAK.] *alanğır* DLT.

ü. үхэр хулгана-үхэр огдойн өөр нэр. [MoğS], S.727

2.1.1.71. **ünege/n/ üneg:** tilki. [DFL], S.1556; [KY] Ø; [UY.] *tilkü* AY, ETG, EUTSöz., ETG, Ir. Hsüan; [XAK.] *tilki tonğuz* DLT, *karsak* DLT, *tilki, tilkü* KB.

ü. үнэг/эн/-амьтан, нохойн намын, хөхөөр өсөх араатан мөн түүний арьс, хар үнэг, халтар үнэг, улаан үнэг, үнэгэн малгай. [MoğS], S.623

2.1.1.72. **ünege/n/-ü üneg culcag-a:** tilki yavrusu. [DFL], S.1556; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үнэгний зулзага- Зурамны хүүхдийг гөлчгий, үнэгнийхийг гав туулайныхыг бөжин гэх мэт. [MoğS], S.129.

2.1.1.73. **buh-a görügesü:** bizon, yaban boğası. [DFL], S.229; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бух гөрөөс амьтан/ зэрлэг үхэр бухтай төстэй, цээж өндөр, бөгс шувтан өнгө хөх/ бух шувуу амьтан. [MoğS], S.112

2.1.2. Evcil Hayvanlar

2.1.2.1. **Agta /agt/ :** İs. ve sf.: *iğdiş, iğdiş edilmiş, hadım edilmiş, burulmuş.*

enenmiş, -- arag-a: -- megeci:igdiş edilmiş domuz, -- mori: igdiş edilmiş beygir, çerig-ün --:süvari sınıfı atı veya sürücüsü. [DFL], S.25; [KY] *igdiş at* ETG., azman ETG; [UY] Ø; [XAK.] *atan, igdiş edilmiş deve* DLT.

a. Агт.I 1.- Агталсан морь, луус зэрэг, агт мэгж/төрүүлэхгүй, таргалуулахаар өндөгний үүрийг, уураг хоты нь авсан охин гахай, 2. Адуун сүрэг, S.21

2.1.2.2. **Adugu/n/-adun** : at sürüsü, ylık, at, --mal: evcil hayvanlar, sürü, --n-i cakirhu

a. yamun:/tar./ kağanlık ahırlarının kontrolü, bakımı ve denetimi, --n-u çilagin: büyük tomruklar veya aşınmış kaya parçaları dizisiyle kaplı uzun dağ sırtı, --n-u kümün: at. [KY] *yılık, adaun* İH, BK, KT, ETG; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

2.1.2.3. **Adugu/sun/-adgus/an/, adus/an/** : is.:Hayvan, --yi sincilekü uhagan: zooloji,

a. hayvan bilimi, --mal: hayvanlar, --mal-i emnekü uhagan: veterinerlik bilimi, --n amitan:hayvanlar bir yer ve zamanın hayvan dokusu, bir yerdeki hayvanlar alemi, hayvan haşat,--n amitan-u küriyeleng: hayvanat bahçesi, --n-u aymag: hayvan oymağı; bir yer ve hayvan dokusu , bir yerdeki hayvanlar alemi, --n-u orun: hayvanlar alemi; ruh göçümünün beş veya altı hal ve basamağından biri; bk. [DFL], S.18; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

a. Адуу-/н/ -1. Битүү туурайтны нэрийтгэл нэр, 2. морь, гүү, азрага, унагаар бүрэлдсэн сүрэг, адуун сүрэг, нэгдлийн адуу, адуу манах, адууны хүн, адуу мал хорш, адуун чулуу /хээр хөндийд онцгой ургасан хэсэг бүлэг том чулуу/. [MoğS], S.23

2.1.2.4. **acirga-/n/ takiay-n**: horoz. [DFL], S.1190; [KY]. Ø ; [UY]. Ø; [XAK.]. *erkek takagu* DLT.

a. азарган тахиа- эр тахиа. [MoğS], S.25

2.1.2.5. **acirga-/n/** : aygır, damızlık at, başka hayvan isimlerinin önünde kullanılırsa hayvanın erkeliğini belirtir. [DFL], S.99; [KY] Ø; [UY]. Ø; [XAK.]. Ø

a. Азрага-1. Гурван наснаас дээш, агтлаагүй эр адуу луус, илжиг, нэг азрага адуу, /нэг азрага адууны хураах гүүнүүд ба түүнтэй ижилдэн явах, адуу, голдуу 10-30 орчим тооны адуу байна/ 2. засаагүй эр адгуус байна. Азарган нохой, азарган тахиа, азарган бороо-түр зуурын ширүүн бороо. [MoğS], S.25

2.1.2.6. **Alag mori** : alaca at, kaşka. [DFL], S.43; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.]. *taz at* DLT.

a. Алаг морь, хээр алаг морь. [MoğS], S.28

2.1.2.7. **altan cigasu/n/**: altın balık, bahçelerdeki havuzlarda beslenen turuncu balık. [DFL], S.1622; [KY] Ø; [UY] *balık, balaú, balà* AY, BT, ETG, EUTSöz. İyi-Kötü. [XAK.]. Ø.

a. алтан загас-гурван салаа сүүлтэй, их бага адилгүй, зүйл бүрийн өнгөтэй, гэрийн тэжээвэр загас. [MoğS], S.34

2.1.2.8. **bog**: küçük davar, küçükbaş hayvan. [DFL], S.296; [KY.] Ø; [UY.] *yılku* ETG, EUTSöz. [XAK.] Ø.

b. Бог-1.бага, жижиг мал/ хонь ямаа/, бог малын тэжээл, бог малын хээлтэх үе. [MoğS], S.86

2.1.2.9. **boda/bod -mal** : büyük davar, büyük baş hayvan /bag-a malın/-koyun ve keçi/ tersi. [DFL], S.173; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бод-1.том мал, адуу тэмээ үхэр гурав бод малд тооцогдоно. [MoğS], S.87

2.1.2.10. **boda/bod** : büyük davar, /at, inek, deve/ gibi baş hayvan, 1 inek veya öküz, 1 ata, deveye, 7 koyuna veya 14 keçiye eşit mal varlığı birimi, satranç taşları /piyonlar ve şah hariç/. [DFL], S.173; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бод-1.том мал, адуу тэмээ үхэр гурав бод малд тооцогдоно. 2. шатрын ноёын ба хүүгээс бусад дүрсүүд, 3. малыг үнэ таацуулан бодох нэгж, /тэмээг 1,5-2 бод, адуу үхэр хоёр тус тус нижгээд бод гэнэ/. [MoğS], S.87

2.1.2.11. **borugçin:** boz. Bozca/dişi hayvan/, kır, morca. [DFL], S.195; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Борогч-эм малын бор зүйстэйг, борогч гүү. [MoğS], S.94

2.1.2.12. **botug-u/botgo:** bir yaşındaki yavru deve- deve yavrusu. [DFL], S.197; [KY] botu ETG; [UY] Ø; [XAK.] botu, botuk, butu KB, DLT.

b. Ботго-тэмээний нэг настай төл, ботготой ингэ. [MoğS], S.95

2.1.2.13. **bökü/n/:** devenin hörgücü. [DFL], S. 203; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бөх-2. тэмээ зэрэг амьтны нуруун дээрх овгор түнтгэр юм, ширээ бөхтэй ат, нэг бөхтэй тэмээ, бөхтэй үхэр, бөхний өөх. [MoğS], S.100

2.1.2.14. **nige bökütey temege:** tek hörgüçlü deve. [DFL], S.204; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

n. Бөх-2. тэмээ зэрэг амьтны нуруун дээрх овгор түнтгэр юм, ширээ бөхтэй ат, нэг бөхтэй тэмээ, бөхтэй үхэр, бөхний өөх. [MoğS], S.100

2.1.2.15. **hoyar bökütey temege:** çift hörgüçlü deve. [DFL], S.204; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. Бөх-2. тэмээ зэрэг амьтны нуруун дээрх овгор түнтгэр юм, ширээ бөхтэй ат, нэг бөхтэй тэмээ, бөхтэй үхэр, бөхний өөх. [MoğS], S.100

2.1.2.16. **bulag mori:** beyaz benekli at, alaca at. [DFL], S.213; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] taz at DLT.

b. Булаг-3. алаг, зарим нь амьтны хөл ба туурайн өнгө цагаан , хөл булаг морь, туурай булаг луус, алаг булаг хорш. [MoğS], S.105

2.1.2.17. **bugur-a:** erkek deve. [DFL], S.211; [KY] bugra ETG; [UY] bugra Ir.; [XAK.]. boàra, buàra, boàraàu KB, DLT.

b. Буур-агтлаагүй эр тэмээ, үхсэн буурын толгойноос амьд ат айна зүйр үг, орсон буур/ороо нь орсон буур/. [MoğS], S.111

2.1.2.18. **buh-a nohay**: buldok. [DFL], S.229; [KY] Ø; [UY.] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бух нохой-амьтан цээж өргөн, хөл намхан, хоншоор том болоод богино нэг зүйл нохой. [MoğS], S.112

2.1.2.19. **buha-/buh**: boğa. [DFL], S.229; [KY] *buka, boka*: T6, T5; [UY] *buka, boka* BT, EUTSöz., ETG, İyi- Kötü. [XAK.]. *boka, buka* KB; *bogra, bugra* DLT, TIEM.

b. Бух-агтлаагүй эр үхэр, бух тавих, сайн үүлдрийн бух, бухан бяруу/хоёр настай агтлаагүй эр үхэр/, бух гөрөөс амьтан/ зэрлэг үхэр бухтай төстэй, цээж өндөр, бөгс шувтан өнгө хөх/ бух шувуу амьтан. [MoğS], S.112

2.1.2.20. **besereg nohay**: melez köpek. [DFL], S.161; [KY] Ø; [UY] Ø ; [XAK.] Ø.

b. Бэсрэг-1. бэсрэг нохой/нохой тайга хоёрын дундаас гарсан. [MoğS], S.124

2.1.2.21. **besereg** : melez, kırma, karışık, meşez hayvan veya bitki, oturmamış karakter,

arkadaşın düşman olması, başarısız olduğuna hükmedilmiş iş, başarısız. [DFL], S.161; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бэсрэг-1. бэсрэг нохой/нохой тайга хоёрын дундаас гарсан, 2. үхэр адууны холимог айраг, бэсрэгийн архи. [MoğS], S.124

2.1.2.22. **biragu/biyaru**: iki yaşındaki buzağı. [DFL], S.169; [KY] Ø; [UY] *buzağı* BT, EUTSöz., ETG, Ir., İyi- Kötü; *turpi* BT, EUTSöz. [XAK.]. *buzagu* Rylands, TIEM, DLT; *tadhun, tadun, tüge* DLT.

b. Бяруу-2 настай үхэр, бяруун өтөг/хоёр настай өтөг. [MoğS], S.124

2.1.2.23. **gölüge/gölög** : enik, köpek yavrusu, yavru köpek veya kedi yeni sürmüş dal. [KY] Ø; [UY.] *änük/enük* AY, EUTSöz., ETG; [XAK.]. *enük* DLT.

2.1.2.24. **gölüge/gölög** : enik, köpek yavrusu, yavru köpek, veya kedi yeni sürmüş dal,

sürgün, filiz, fide, tomurcuk, gonca /çiçek/, ham, olgunlaşmamış. [DFL], S.617;
[KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.]. Ø

g. Гөлөг-зарим араатан амьтны зулзага, чонын гөлөг, нохойн гөлөг.
[MoğS], S.153

2.1.2.25. **gunaci/n/**: üç yaşındaki inek, üç yaşındaki /dişi hayvan/. [DFL], S.586; [KY] Ø;
[UY] Ø; [XAK.]. *tadun[*]/tadhun* DLT.

g. гунж-зарим амьтан эм хүйст, гурван настай, тарлан гунж, гунжин
үнээ, гунжин тэмээ, Үхэр, тэмээ болон зарим дэлэнт амьтны гурван настай
эмэгчин. [MoğS], S.159

2.1.2.26. **dagag-a/n/daga/n/** : bir ile iki yaş arasında olan tay. [DFL], S.343; [KY] Ø; [UY]
Ø; [XAK.] *kulun* DLT; *sıp* DLT, *tay*, *tosun* KB, DLT.

d. Даага-1. Хоёр настай адуу, дааган дааган хар нь ташаандаа дарсан
тамгатай ардын дуу, даага сургах/номгон болгох/, дааган тором/хоёр настай
тэмээ/. [MoğS], S.173

2.1.2.27. **dagatay**: iki yaşındaki at. [DFL], S.348; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *sıp* DLT.

d. Даага-1. Хоёр настай адуу, дааган дааган хар нь ташаандаа дарсан
тамгатай ардын дуу, даага сургах/номгон болгох/, дааган тором/хоёр настай
тэмээ/. [MoğS], S.173

2.1.2.28. **döneci-/n/** : dört yaşındaki dişi hayvan /inek, deve, fil/, dört yaşındaki kız. [DFL],
S.426; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.]. *irk* DLT; *man yaşlıg koy* DLT.

d. Дөнж-/ин/ дөрвөн настай эм үхэр, тэмээ, дөнжин үнээ, дөнжин
тэмээ, дөнжин дөнжин тэмээнээс , дөрвөн атга шорооноос /ардын аман
зохиол/. [MoğS], S.205

2.1.2.29. **dön-e/n/**: dört yaşında olan erkek hayvan /boğa, deve veya fil/, dört yaşındaki erkek çocuk. [DFL], S.425; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

d. Дөнө-/н/ Дөрвөн настай эр үхэр, тэмээ, дөнөн үхэр, дөнөн тэмээ. [MoğS], S.205

2.1.2.30. **yolu nohay**: büyük köpek, iri köpek, bulldog. [DFL], S.695; [KY] *it* БК, Т.; [UY] *it*, *it* BT, ETG, ETŞ, EUTSöz., *barak* BT; [XAK.] *it*, *it* KB, Rylands, TİEM, DLT.

у. Ёл нохой-хушуу, сүүл бүдүүн, уруул унжуу, чих том нохой. [MoğS], S.235

2.1.2.31. **cegerde/zerd mori**: kestane rengi at, doru at. [DFL], S.1612; [KY] Ø; [UY.] *tıg*, *yazıg kula*, *mingü* Ir., EUTSöz.; [XAK.] *or at*, *tıg at*, *torıg at*, *tüm torıg at* DLT.

с. зээрд морь-Адууны нэг зүйл зүс, өнгө улаан хүрэн, холоос харахад бараан мэт харагдана - Зээрд морио. [MoğS], S.299

2.1.2.32. **elcige/n/ iljig/iljgen**: eşek, merkep. [DFL], S.495; [KY] Ø; [UY] *eşgek*, *äşgäk*, *äşkāk*, *äsgāk* BT, EUTSöz., ETG, Hsüan; [XAK.] *eşek*, *eşgek*, *eşyek*, *äşāk*, *äsgāk* DLT, RYLANDS, TİEM.

е. Илжиг-/илжгэн/ амьтан, морьтой адилшиг болоод бие жижиг, чих том, үхэр шиг сүүлтэй нэгэн зүйл адуу. [MoğS], S.303

2.1.2.33. **elcige/n/ -n-ü duduray**: eşek sıpası veya tayı. [DFL], S.495; [KY] *kulun* ETG; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. илжигэн дудран-төллөсөн илжиг. [MoğS], S.209

2.1.2.34. **ingge/n/**: dişi deve. [DFL], S.657; [KY] Ø; [UY] *titir* Ir.; [XAK.] *ingan*, *inğen*, *ingän*, *titir* DLT, TİEM.

i. Ингэ-Ботголох насны тэмээ, таваас дээш насны эм тэмээ - Ингийг бараг наймдугаар сараас эхлэн саагаад дараа жилийн долоодугаар сар хүртэл саана. [MoğS],

2.1.2.35. **ingge/n/ temege**: dişi deve. [DFL], S.657; [KY] Ø; [UY] titir Ir.; [XAK.] *ingan, ingen, ingän, titir* DLT, TİEM.

i. Ингэ-таван наснаас дээших охин тэмээ, ингэн тэмээ. [MoğS], S.305

2.1.2.36. **esige**: bk.isege/n, çepiç. [DFL], S.532; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

e. Ишиг-Ямааны нэг жил болоогүй төл, ишиг эврээ ургахаар эхийгээ мөргөх. [MoğS], S.312

2.1.2.37. **isige/n/işig/esige**: çocuk. Genç keçi. [DFL], S.665; [KY] Ø; [UY] *oglak* BT, EUTSözl.; [XAK.] *oglak* DLT, *çepiş* DLT.

i. Ишиг-Ямааны нэг жил болоогүй төл, ишиг эврээ ургахаар эхийгээ мөргөх. [MoğS], S.312

2.1.2.38. **mal**: ev hayvan, evcil hayvan, çiftlik hayvan, sığır sürüsü. [DFL], S.665; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *ögür* DLT; *sürüğ, sürü* KB.

m. мал-1. хөдөө аж ахуйн дөрвөн хөлт амьтан адгуус, хонь мал, адуу мал, мал сүрэг, таван хошуу мал. [MoğS], S.328

2.1.2.39. **melcen üker**: başında beyaz benekleri olan sığır. [DFL], S.836; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. Мэлзэн үхэр-магнай, хоншоорын үс цагаан буурал үхэр. . [MoğS], S.354

2.1.2.40. **nohay ölügçin**: dişi köpek, kancık, deyimlik kullanımlar. [DFL], S.925; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *kançık* DLT.

n. нохой өлөгчин-жингэр. [MoğS],

2.1.2.41. **nohay** : köpek, it, bazı metinlerde batıl inançlar sebebiyle çinu-a kurt yerine kullanılır, on iki hayvan takvimindeki yıllardan biri, dolandırıcı, dalavereci, kurnaz açık göz. [DFL], S.924; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. нохой-1. хөхөөр тэжээгч араатны тусгай аймагт багтах тэжээвэр амьтан, хотны нохой, өлөгчин нохой, нохойн гөлөг, нохойн байр, 2.Саарал чонын удам, тэжээж гэршүүлсэн амьтан, ан ав хийх, мал харуулах, эд хөрөнгөө мануулах зэрэгт ашиглана: анч нохой (ан амьтан барихдаа сурамгай нохой). [MoğS], S.383

2.1.2.42. **sarlug/sarlag**: yak, Asayanın uzun tüylü sığırı. [DFL], S.1050; [KY] *ut* Alt. ; [UY] *ud* EUTSözl., BT, AY, İyi - Kötü; [XAK.] *öd*, *ud* KB, DLT.

s. сарлаг-төв Азид орших урт үстэй, том хивэгч адгуус. [MoğS], S.471

2.1.2.43. **soyugalang üriy-e**: beş yaşındaki aygur. [DFL], S.1564; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. соёолон үрээ-соёолон насны буюу таван настай эр адуу. [MoğS], S.471

2.1.2.44. **takiay-n-u culcag-a**: civciv. [DFL], S.1190; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тахианы зулзана-тахианы дэгдээхэй. [MoğS], S.283

2.1.2.45. **takiya-n/ tahia** : tavuk, zodyağın yirmi hayvanından onuncusu. [DFL], S.1190; [KY] *takıgu* ŞU, Ta, Tes; [UY] *taúıdu*, *taðu*, *taúıúu*, *túiðu* AY, BT, EUTSözl.; [XAK.] *takagu*, *takuk*, *taúıúu* DLT, TİEM.

t. тахиа-тэжээвэр нэгэн зүйл шувуу, эр тахиа, Хошуу охор, толгой дээрээ улаан сэчигтэй, нисэж чаддаггүй. [MoğS], S.527

2.1.2.46. **torum/dorum** : iki yaşındaki genç deve. [DFL], S.1277; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тором-хоёр настай тэмээ - Тэрчлэн ботго, тором, хээлтэй ингийг ойрын нөөц бэлчээрт хариулна. [MoğS], S.543

2.1.2.47. **toti**: dudu kuşu, parağan. [DFL], S.1278; [KY] Ø; [UY] *tuti* Uy. Sa.; [XAK.] *tuṭı* KB.

t. тоть-д нь ихэвчлэн хурц өнгөтэй, хошуу монхор болоод үзүүр нь дотогш матиран тахийсан, ой модонд сүргээр байх ба модны хонгилд үүрлэдэг, юманд их авирамтгай, аливаа юмны дуу чимээ зэргийг дуурайхдаа маш гайхамшигтай бөгөөд үг сурахдаа түргэн, нэг зүйл шувуу, сартаг, шар тоть [амьтан] (толгой, эрүү, жигүүр нь ногоон, хүзүү ам нь шар хамгийн жижиг биетэй тоть). [MoğS], S.546

- 2.1.2.48. **tölüge/n/ tölög, tölge:** geçen yılın kuzusu, şişek toklu. [DFL], S.1287; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.]. *tişek* DLT.

t. төлөг-Хоёр настай хонь. [MoğS], S.550

- 2.1.2.49. **tugul biragu** : bir veya iki yaşındaki buzağı. [DFL], S.1293; [KY] Ø; [UY] *buzagu, turpı* BT, EUTSöz., ETG, Ir. ; [XAK.]; *buzagu, tadun, tadhun, tüge* DLT, RYLANDS, TIEM.

t. тугал бяруу-хоршоо, үхрийн нэг, хоёр настай үр төл. [MoğS], S.553

- 2.1.2.50. **tugul/tugal** : bir yaşımdan küçük dana, buzağı. [DFL], S.1293; [KY] Ø; [UY] *buzagu, turpı* BT, EUTSöz., ETG, Ir. ; [XAK.]; *buzagu, tadun, tadhun, tüge* DLT, RYLANDS, TIEM.

t. тугал-Үхэр, заан, хандгай зэрэг амьтны үр төл. [MoğS], S.553

- 2.1.2.51. **unag-a/n/** : bir yaşındaki tay, yıllık tay. [DFL], S.1349; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *kulun, sıp, tay, tosun* DLT, KB.

u. унага-Адуу, хулан, тахь зэрэг амьтны үр төл. [MoğS], S.592

- 2.1.2.52. **üniy-e/n/** : inek. [DFL], S.1559; [KY] Ø; [UY] *ingek/ ingäk/ inkäk/ iñek, ud* AY, BT, ETG, ETSöz.; [XAK.]. *ingek/ inäk/ inğek* KB, DLT, TIEM 73.

u. үнээ-гурваас дээш насны эм үхэр, монголын үнээ, сарлагын үнээ, үнээний сүү, сувай үнээ/хээлгүй үнээ/, хусран үнээ/тугалгүй саам үнээ/. [MoğS], 624

2.1.2.53. **üriy-e:** üç ile beş yaş arası aygır. [DFL], S.1564; [KY] *adàır* BK, KT; [UY] *adàır, adàar* EUTSözl., AY, BT, Ir. [XAK.]. *adàır, adhgır, boàra, buàra, boàraàu* KB, DLT.

ü. үрээ/н/-гурваас тав хүртлэх насны эр адуу. [MoğS], S.626

2.1.2.54. **üker mal:** öküz inek, sığır sürüsü, sığır, davar. [DFL], S.1547; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхэр мал-а. Үхэр голлюсон мал б. Таван хошуу мал. [MoğS],

2.1.2.55. **üker/üher:** öküz, sığır, cinsinden hayvan, inek, iri büyük, zodyak ya da burçlar

kuşağının on iki hayvanından ikincisi. [DFL], S.1547; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхэр-тугалмайт эвэр, ад туурайт, хивэгчийн намын амьтан, эвэр гилгэр, сүүл урт. [MoğS], S.630

2.1.2.56. **haba/hav nohay:** küçük ev köpeği. [DFL], S.1379; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хав хав нохой-бяцхан биетэй, богино хоншоортой, зөөлөн үстэй нохой, арслангийн өөдөөс хав хуцахтай зйүр үг, [MoğS], S.633

2.1.2.57. **haba/hav:** küçük ev köpeği, havhav. [DFL], S.1379; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хав-2.бяцхан биетэй, богино хоншоортой, зөөлөн үстэй нохой, арслангийн өөдөөс хав хуцахтай зйүр үг. [MoğS], S.633

2.1.2.58. **haynug/haynag:** yak ve sığır kırmısı hayvan. [DFL], S.1407; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хайнаг-монгол үхэр сарлаг хоёрын хоорондоос төрсөн бэсрэг үхэр, хайнагийн шар, наран хайнаг/монголын бух эцэгтэй хайнаг/, саран хайнаг/сарлагын бух эцэгтэй хайнаг/. [MoğS], S.645

2.1.2.59. **haşang mori**: yavaş giden at. [DFL], S.1454; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хашин морь-удаан, хашин морь, хашин моринд газар хол, залхуу хойрго, хашин хойрго хорш, хашин мохдог/хойргошуу/. [MoğS], S.673

2.1.2.60. **hotaçi nohay/hotoç**: bekçi köpeği. [DFL], S.1500; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хоточ нохой-хотоо сахиж хамгаалахдаа сайн, хоточ нохой. [MoğS], S.699

2.1.2.61. **hula/hul**: kula, açık kahve renkli, esmer, koyu kumral, doru, omurga boyunca

kara çizgileri olan, kuyruk ve yelesi kara at. [DFL], S.1517; [KY] Ø; [UY] *tig* Ir.; [XAK.] *tüm kara at* DLT; *tüm toruğ at* DLT.

h. хул-3.1-адууны нэгэн зүйл зүсэм, хонгор зүсэмтой ойролцоо, шаравтархан бөгөөд баахан бүдэх, их төлөв дэл сүүл нь бараавтар байдаг. Хар хул, шар хул, 2. улбардуу бор шар өнгө, хул шар торго. [MoğS], S.726

2.1.2.62. **hurag-a/n/ hurag**: kuzu. [DFL], S.1522; [KY] Ø; [UY] *kuzı, kozı* BT, EUTSözl., ETG. [XAK.] Ø.

h. хурга-/н/-төрөөд нэг жил болоогүй хонины төл. [MoğS], S.732

2.1.2.63. **hurag-a/n/ nohay**: tazi. [DFL], S.1523; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *tazi* KB; *taygan* DLT.

h. хурган нохой-анд сургасан нохой. [MoğS], S.235

2.1.2.64. **huça/n/** : koç, kısırlaştırılmamış kuzu. [DFL], S.1511; [KY] Ø; [UY] *úoç, úoçúar, úoçunàar* EUTSözl; [XAK.] *koç, koçngar, úoç* DLT, TİEM 73.

h. хуц/ан/-агтлаагүй эр хонь, хуц тавих/эр хурга төлгийг агтлахгүй үлдээж хуц болгох/, хуцаа тавих/ялгасан хуцыг уг сүрэгт нь буцааж нийлүүлэх/, хуц хорих/хуцад хөг зүүх/. [MoğS], S.740

2.1.2.65. **kicalagalang üriy-e**: dört yaşındaki aygır. [DFL], S.1564. [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. хязаалан үрээ-хязаалан насны буюу дөрвөн настай эр адуу. [MoğS],

2.1.2.66. **kicagalang imag-a** : dört yaşındaki keçi. [DFL], S.754; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. Хязаалан-адуу үхрийн дөрвөн настай, хонь ямааны гурван настайг,

хязарлан ч гэдэг, хязаалан насанд нь хагсааж, соёолон насанд нь сойж ...
/ардын аман зохиолоос/. [MoğS], S.770

2.1.2.67. **kicagalang honi** : dört yaşındaki koç. [DFL], S.754; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. Хязаалан-адуу үхрийн дөрвөн настай, хонь ямааны гурван настайг,

хязарлан ч гэдэг, хязаалан насанд нь хагсааж, соёолон насанд нь сойж ...
/ардын аман зохиолоос/. [MoğS], S.770

2.1.2.68. **ça/sa** : bugu ren geyiği. [DFL], S.247; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ç. Цаа-цаа буга, цаа гөрөөс бугын төрлийн нэгэн зүйл амьтан гэрийн
тэжээвэр болгож эдлэнэ. [MoğS], S.774

2.1.2.69. **ça/sa** : göregesü ren geyiği. [DFL], S.247; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ç. Цаа-цаа буга, цаа гөрөөс бугын төрлийн нэгэн зүйл амьтан гэрийн
тэжээвэр болгож эдлэнэ. [MoğS], S.774

2.1.2.70. **sidüleng üriy-e** : üç yaşındaki aygır. [DFL], S.1564; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. шүдлэн үрээ-шүдлэн насны буюу гурван настай эр адуу. [MoğS],

2.1.2.71. **sidüleng**: üç yaşındaki at veya öküz, iki yaşındaki koyun. [DFL], S.1083; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. Шүдлэн-1. адуу, үхэр зэрэг гурван настай амьтан, шүдлэн үрээ, даага шүдлэн, хонь ямаа зэргийн хоёр настайг. [MoğS], S.862

2.1.2.72. **em-e takiay-n:** tavuk. [DFL], S.1190; [KY] takıgu ŞU, TA, TES; [UY] *taúiàu* EUTSözl.; [XAK.] *takagu, takuk, taúuúu* DLT, TİEM73.

e. эм тахиа-тэжээвэр нэгэн зүйл шувуу, эр тахиа, Хошуу охор, толгой дээрээ улаан сэчигтэй, нисэж чаддаггүй. [MoğS], S.527

2.1.2.73. **emneg :** evcil olmayan /at, öküz/, vahşi gem vurulmarrus, evcilleşmemiş. [DFL], S.500; [KY] *yaràun, manu* ETG.; [UY] *taúiàu, manu* EUTSözl.; [XAK.] *bulan, keyik, kädik, kolan, kulan* DLT, TİEM73, Rylands.

e. Эмнэг-1. догшин, атар, танхи, ажил эдэлгээнд сурч номхроогүй адгуус мал, эмнэг хангал, эмнэг догшин хорш, эмнэг үрээ, эмнэг сургах, эмнэг малыг эдэлгээнд дасгах. [MoğS], S.876

2.1.2.74. **emegçin:** hayvanın dışısı/dört ayaklı hayvanların ve kümes hayvanlarının/ dışısı. [DFL], S.97; [KY] *arkar* Ork.; [UY] *arkar, muygak* BT, EUTSözl., D., ŞU; [XAK.] Ø.

e. Эмэгчин-зарим амьтны эмий нь, эмэгчин тахиа. [MoğS], S.878

2.1.2.75. **er-e takiay-n:** horoz. [DFL], S.1190; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *erkek takagu* DLT.

e. эр тахиа-азарган тахиа. [MoğS], S.527

2.1.2.76. **erlice:** melez köpek veya başka hayvan, yarım kan. [DFL], S.526; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

e. Эрлийз-1. хоёр өөр үндэстэн ястны хоорондоос гарсан хүн, 2. хоёр өөр үүлдрийн дундаас гарсан мал, ургамал. [MoğS], S.884

2.1.2.77. **eremeg-/ermeg/ :** sf.: erkekçe, erkeğe ait, çok cesur, kısır, meyvasız, -- gegüü: kısır kısarak, --üniy-a: verimsiz veya sütü kesilmiş inek. [DFL], S.513; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *bi, kısır* DLT.

e. Эрмэг-1. үр төл төрөхгүй амьтан, эрмэг гүү, 2. эрэмгий чадамгай. [MoğS], S.884

2.1.2.81. **köke/n/hogulaytu** : tavus. [DFL], S.766; [KY] Ø; [UY] *ууу, уўу, ууу úuş* AY, BT, Uy. Sa.; [XAK.] *yun kuş* DLT.

k. Тогос-амьтан, бие их, ноолуур ногоон, сүүл урт болоод үзүүртээ таван зүйлийн өнгөт нүдтэй, үзэсгэлэнт шувуу, тогосын өд. [MoğS], S.533

2.1.2.82. **Togus**: tavus kuşu. [DFL], S.1262; [KY] Ø; [UY] *ууу, уўу, ууу úuş* AY, BT, Uy. Sa.; [XAK.] *yun kuş* DLT.

t. Тогос-амьтан, бие их, ноолуур ногоон, сүүл урт болоод үзүүртээ таван зүйлийн өнгөт нүдтэй, үзэсгэлэнт шувуу, тогосын өд. [MoğS], S.533

2.1.2.83. **usun üker** : su sığırı, manda. [DFL], S.1547; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *suw sığırı* DLT.

u. усны үхэр-бие том, эвэр урт, үс тачир, усанд хэвтэх дуртай, маш хүчтэй их нэг зүйл үхэр, эврийг нь нум хийхэд хэрэглэнэ. [MoğS], S.602

2.1.3. **Sürüngenler**

2.1.3.1. **mogay/mogoy** : yılan/yılan gibi hain kimse. [DFL], S.513; [KY] *yılan* HT., TA.; [UY] *maðaragi, maóuruk, näkdi* EUTSözl.; [XAK.] *yılan, bedük yılan, büke, böke* DLT, KB, TIEM 73, AH, Rylands.

m. Могой-амьтан хэвлээр явагчдын баг, бие нарийн урт, хөлгүй хайрстай, ихэнх могойн шүдэнд хор бий, урт хорхой ч гэнэ. [MoğS], S.338

2.1.3.2. **tögelegür horuhay**: tögeçi/soluncan. [DFL], S.1283; [KY] *kurt* Toy., ETG. [UY] Ø; [XAK.] Ø. *kurt/ úurt* KB, DLT, DH, TIEM 73.

t. хорхой-төөч хорхой. [MoğS], S.552

2.1.3.3. **urtu hayrahan**: yılan. [DFL], S.1409; [KY] *yılan* HT., TA.; [UY] *maðaragi, maóuruk, näkdi* EUTSözl.; [XAK.] *yılan, bedük yılan, büke, böke* DLT, KB, TIEM 73, AH, Rylands.

и. урт хайрхан-цээрлэсэн/могойн нэр/. [MoğS], S.646

2.1.3.4. **üsütü horuhay** : tırtıl. [DFL], S.1556; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үст хорхой-1. үс бүхий, үст хорхой амьтан/биедээ үстэй өт/, 2. нарийн үс бүхий ангийн арьс, үст ан /үнэг, булга зэргийн үнэ ихтэй үс бүхий ан/. [MoğS], S.627

2.1.4. **Böcekler**

2.1.4.1. **agalca/n/, agalci/n/**: İs.: örümcek, --n-u ögesi: örümcek ağı, --n silüsü: örümcek tükürüğü, ince örümcek ağı, örümcek ağı. [DFL], S.20; [KY] Ø; [UY] *örümçik* Hsüan. [XAK.] *bög, böy* DLT; *örümcek, örümçük, şuti* DLT, TIEM 73.

а. Аалз амьтан үерхэг найман хөлтэй, найман нүдтэй, шүлсээрээ өөш тор сүлжин хэрэх шавьж, аалзны шүлс/аалзны биеэсээ гаргах тор өөш хэрэх наалдамхай шүүс/. [MoğS], S.12

2.1.4.2. **Abagahay** : is: Örümcek. [DFL], S.4; [KY] Ø; [UY] *örümçik* Hsüan. [XAK.] *bög, böy* DLT; *örümcek, örümçük, şuti* DLT, TIEM 73.

а. Аалз амьтан үерхэг найман хөлтэй, найман нүдтэй, шүлсээрээ өөш тор сүлжин хэрэх шавьж, аалзны шүлс/аалзны биеэсээ гаргах тор өөш хэрэх наалдамхай шүүс/. [MoğS], S.12

2.1.4.3. **Abagalday /Авгалдай/**: is,: şaman putu; bir şaman tanrısını temsil eden bir

maske, kurtçuk, tırtıl, larva. [DFL], S.4; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

а. Авгалдай - Бөөгийн онгод сахиусны дүрст хүүхэлдэй буюу баг, амьтан өт, шавьж аалз, хавч, хоёр нутагтан амьтны үрс, уул амьтдын хөгжлийн анхан шатны үед байгаа учир нас бие гүйцсэн үеэсээ эрс ялгаатай. [MoğS], S.15

2.1.4.4. **batagan-a**: tatarcık, küçük sinek, sivrisinek. [DFL], S.145; [KY] Ø; [UY] *çibin, çipin, çivaz, çibin* AY, BT, TŞ; [XAK.] *kimünçe, kümüçe, öyez, sinğek, sinğäk* DLT, TIEM 73, KB.

b. Батгана-амьтан нэг зүйл ялаа, ялаа батгана, хорш: бадарч явсан газар балагтай, батгана суусан газар өттэй. [MoğS], S.79

2.1.4.5. **batagan-a /altan/** : yumurtalarını et üzerine bırakan bir sinek, iri ve mavimsi sinek, kurt sinek. [DFL], S.145; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Батгана-амьтан нэг зүйл ялаа, ялаа батгана, хорш: бадарч явсан газар балагтай, батгана суусан газар өттэй. [MoğS], S.79

2.1.4.6. **bökün-e/böhnö**: at sineği. [DFL], S.204; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бөхнө-амьтан том шар батгана. [MoğS], S.101

2.1.4.7. **bisa/biyasa** : tahtakurusu. [DFL], S.169; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бясаа-амьтан муу буртаг бүхий гэр сууцанд үрждэг хорхой, бясаан цох амьтан /хөвөн болон хөдөө аж ахуйн ургамалд хортой нэг зүйл бясаа. [MoğS], S.126

2.1.4.8. **nogugan gürelcegen-e** : çayır çekirge; [DFL], S.626 [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] çekürge, çäkürgä, çäkürtgä, sarıçga, sırıçka, zanbı DLT, RYLANDS, TIEM 73.

n. Гүрэлзгэнэ-Өнгө бараан, хоёр сүүл, сахал жигүүр бүхий шавж, зуны сүүлчээр жигүүрээ хөдөлгөн дуугардаг, хүмүүс түүнийг тэжээж хооронд нь хэрэлдүүлэн наадаж зугаацдаг. [MoğS],

2.1.4.9. **delingçi/delenç** : tatarcık, ufak sinek, sivrisinek. [DFL], S.398; [KY] Ø; [UY] çibin, çipin, çivaz, çibin AY, BT, TŞ; [XAK.] kimünçe, kümüçe, öyez, sinğek, sinğak DLT, TIEM 73, KB.

d. Дэлэнч-амьтан хос далавчитны салбар жижиг ялаа, хүн малд халдамтгай. [MoğS], S.226

2.1.4.10. **mori/n/ sirgulci**: büyük karınca, beyaz karınca. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] çimäli, çömäli, çümäli, úumursàa EUTSöz., ETG, BT, Uİ., Ir. [XAK.] çumalı, karınça, karınçak, úarınçúa DLT, TIEM 73.

m. морин шоргоолж-хар өнгөтэй том шоргоолж. [MoğS], S.341

2.1.4.11. **örüm-e hulagayçi**: bir tür sinek. [DFL], S.1004

ö. өрөм хулгайч амьтан нэг зүйлийн ялаа. [MoğS], S.446

2.1.4.12. **ötü-/n/** : kurt, kurtçuk, sinek kurdu. [DFL], S.1007

ö. өт/өн/-ясгүй зөөлөн биетэй уртавтар шавьжуудын ерөнхий нэр, өрөнд баригдаж өтөнд идэгдэх зүйр үг. [MoğS], S.447

2.1.4.13. **küri/hür horuhay**: ipek kurdu, ipek böceği. [DFL], S.799; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. Хүр хорхой-2. амьтан, тариаланг сүйтгэгч нэгэн зүйл хорхой, өнгө хар, бие урт, олон хөлтэй, шөнийн эрвээхийн нам, ёнхор мяндас авна, торгоны хорхой ч гэнэ. [MoğS], S.747

2.1.4.14. **küri/hür horuhay-yin egur** : ipek böceği kozası. [DFL], S.799; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. Хүр хорхой-2. амьтан, тариаланг сүйтгэгч нэгэн зүйл хорхой, өнгө хар, бие урт, олон хөлтэй, шөнийн эрвээхийн нам, ёнхор мяндас авна, торгоны хорхой ч гэнэ. [MoğS], S.747

2.1.4.15. **gürelcegen-e/kürekcegen-e** : sırcır böceği, bir tür çekirge, uzun boynuzlu çekirge. [DFL], S.626; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Хүрэлзгэнэ-Шавжийн анги, хос далавчтан багийн нэг овог, нэн олон зүйлтэй, Монголд нэг зүйл бий. Биеийн урт нь арван нэгээс хорин миллиметр: голомтын хүрэлзгэнэ [амьтан] (үхэр хүрэлзгэнээс бяцхан болоод шаравтархан өнгөтэй, нэг зүйл хүрэлзгэнэ). [MoğS], S.630

2.1.4.16. **çarçag-a/sarsa/царцаа** : çekirge. [DFL], S.266; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ç. Царцаа-амьтан үнсэн өнгөтэй, жигүүрийн дотоод тал улаан, нисэхдээ цар цар хийж дуугардаг нэг зүйл хорхой. [MoğS], S.784

- 2.1.4.17. **şabaci/şavj**: böcek. [DFL], S.1157; [KY] *koñuz Toy.*; [UY] *konguz, úoñuz, úunàuz, úonúuz* AY, ETG, EUTSöz., ETŞ, BT, TT; [XAK.] *bi, katkı, úoñuz, konguz* DLT.

ş. шавж-Үе хөлтний хүрээний нэг анги, 1,5-2 сая зүйлтэй, биеийн урт нь 0,2 мм-33 мм, олонх нь далавчтай, голдуу газар дээр хааяа цэнгэг усны орчимд амьдардаг, биеийн галбир, өнгө, амьдахуйн хэлбэрээрээ нэн олон янз, орчны зүй, хүн нийгмийн амьдралд асар өргөн олон талын холбогдолтой. [MoğS], S.829

- 2.1.4.18. **singhur köke türü**: büyük at sineği. [DFL], S.1104; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. шонхор хөхтрүү-амьтан, хөхтүрүүтэй адил бөгөөд уртхан, дураараа анрийн ялааг барьж иддэг нэгэн зүйл шавьж. [MoğS], S.854

- 2.1.4.19. **sirgulçi/n/ şorgolji/n/**: karınca. [DFL], S.1111; [KY] Ø; [UY] *şimäli, çömäli, çümäli, úumursàa* EUTSöz., ETG, BT, Uİ., Ir. [XAK.] *şumalı, karınça, karınçak, úarınçúa* DLT, TIEM 73.

s. шоргоолж/ин/-амьтан, биеийн дундуур нарийн, газарт нүх хийж оршдог шавьж, төрөл зүйл олон. [MoğS], S.855

- 2.1.4.20. **simugul/şumul** : sivrisinek. [DFL], S.1011; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. шумуул-амьтан нэг зүйл бяцхан ялаа, хүн амлыг хатгах нь хэцүү. [MoğS], S.859

- 2.1.4.21. **erbegekey/ervehiy**: kelebek, pervane. [DFL], S.508; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *baybayuk, kebeli, käläbäk, perwane* DLT, TIEM 73, DH.

е. Эрвээхий-1. амьтан дэлхийд түгээмэл орших нэг төрлийн шавьж, зүйл ялгал маш олон хос хоёр далавчтай, далавчны өнгө янз бүр, цэцгийн шимийг идэж амьдрана. [MoğS], S.882

2.2. Suda Yaşayan Hayvanlar

2.2.1. **aburg-a cigasu/n/** : köpek balığı. [DFL], S.1622; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

a. аварга загас-том махчин загас. [MoğS],

2.2.2. **Alag cigasu** : mercan balığı. . [DFL], S.43; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

a. Алаг загас. [MoğS], S.28

2.2.3. **atuh-a** : erkek balık. [DFL], S.94; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

a. Атуух-эр загас. [MoğS], S.57

2.2.4. **atu** : is.: /Man.atu/ dişi balık bk. [DFL], S.93; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

a. Атуу-эм загас. [MoğS], S.57

2.2.5. **bah-a/bah** : kurbağa, kara kurbağa. [DFL], S.147; [KY] Ø; [UY] *baúa, baàa* BT, EUTSözl.; [XAK.] *kamıçak, kurbaka* DLT.

b. Бах-3.Мэлхий. [MoğS] , S.80

2.2.6. **cirhagay/jarah ay** : küçük ve kuru balık, yemlik balık. [DFL], S.1636; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

с. жараахай-Маш жижигхэн загас: жараахай барих (жижигхэн загас барих), загас жараахай хоршоо. [MoğS], S.242

2.2.7. **cigasun/**: balık. [DFL], S.1636; [KY] Ø; [UY] *balık, balaú, balià* AY, BT, ETŞ, EUTSözl., UÜ, TT [XAK.] *balık, balú* KB, DLT, TIEM 73, RYLANDS.

с. загас-1. Заламгайгаар амьсгалдаг, хүйтэн цустай, хайрсан бүрхүүлт арьстай, усанд оршдог сээр нуруутан амьтны ерөнхий нэр. [MoğS], S.257

2.2.8. **dalay-yin gahay:** yunus balığı. [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

d. Далай-1.Дэлхийн усан бүрхэвчийн нэгэн хэсэг болох шорвош амттай гашуун ус бүхий үлэмж хэмжээний ус, гадаад далай, 2. Далайн гахай амьтан/хушуу шувууныхаа адил, шүд жижи хүрдэг, сэлүүр хадуур мэт хэлбэртэй, нуруу толгой хар, хажуу бөөр, гэдэс цагаан, биеийн урт нь 2,5 метр хүрдэг, далайн усны өнгөн хэсгийн жижиг загасыг иддэг, эм нь үрээ 10 сар тээнэ, идэш эрж далайд сүрэ сүргээр явна, агнаж өөх, махыг ашиглана. [MoğS], S.183

2.2.9. **dalay-yin irbis:** ayı balığı, deniz aslan, mors. [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

d. Далайн арслан-амьтан /сэлүүр хөлтний нам, бие том 2-3.5 метр урт, хүнд нь 350-700 кг. Хүртэл. Эрийн хүзүү, цээж хэвэл орчимд дэл зогдортой, далайд оршино. /төрөл зүйл олон/. [MoğS], S.183

2.2.10. **dalay-yin carag-a:** deniz kestanesi. [DFL], S.1602; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

d. далайн зараа- биеийн хэлбэр дугуй, зараа мэт өргөсөн арьстай, ам нь биеийн доо талд бий. [MoğS], S.268

2.2.11. **gumbar-a matar :** Ganj timsahı, efsanevi canavar, dev, çoğunlukla timsahla karıştırılır. [DFL], S.619; [KY] Ø; [UY] *lu, luu* EUTSözl.; [XAK.] *alavan, nek* DLT.

g. Гүмбараа матар-хэлбэр гүрвэл мэт агаад том, халуун орны гол мөрөн, нуур намагт оршино, ихэнх гүмбараагийн биеийн урт нь хоёроос таван метр, хөл богино, ам том, шүд хурц болоод олон. [MoğS],

2.2.12. **haba cigasu :** fok balığı. [DFL], S.1379; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хав загас-амьтан, далайн нохойн язгуур, сэлбүүр хөлтэй сүүгээр бойжигч амьтан. [MoğS], S.633

2.2.13. **habçi/havç** : kerevit, karides. [DFL], S.1380; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хавч-амьтан, далайн цэнгэг ус, далайд амьдрах, эвэрлэг усан хуяг бүрхэвчтэй, толгойн орчинд зуух хөлтэй, голио гэдэстэй нэг зүйл загас, хавчаахай-хавч хорхойн өөр нэр. [MoğS], S.636

2.2.14. **halim** : yüzülmüş hayvan derisindeki yağ ve et, et ve yağ artıkları olmaması için

dikkatlice yüzülmüş koynun derisi, /eskiden nişanlanmayı resmileştirmek için gelinin ailesine sunulurdu [DFL], S.1379; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

2.2.15. **halimu/halim** : balina. [DFL], S.1420; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. халим-амьтан, далайн хөхөн тэжээлт, маш том амьтан, биеийн хэлбэр загас мэт буу загас ч гэдэг. [MoğS], S.650

2.2.16. **hanagur/hanur horuhay** : sülük. [DFL], S.1420; [KY] Ø; [UY] *çaluk* BT; [XAK.] *sülük* KB.

h. хануур хорхой-амьтан, ихэнхдээ цэнгэг усанд орших, хагас шимэгч буюу махчин шавьж, ханах өвчинд хэрэглэнэ. [MoğS], S.659

2.2.17. **kilinçetü/kilinçetey**: akrep/böcek ve zodiacın simgesi/. [DFL], S.743; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. Хилэнц-хилэнц бүхий, хилэнцтэй, хилэнцэт хорхой амьтан, /цэнгэг ус буюу далайд орших, биедээ эвэрлэг бүрхүүлтэй, толгойн орчинд зуух хөлтэй амьтан, бас ямаан ууц, дигбаранз гэж нэрлэнэ. [MoğS], S.678

2.2.18. **kisug-a/hiyasa/n/**: deniz kabuğu, bir çeşit midye, istiridye. [DFL], S.753; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. Хясаа-3.амьтан, далайн мөрөн, гол нуурт төрөх амьтан, том жижиг олон янз, заримын ясны өнгө гилгэр бөгөөд гоёмсог юм хийвэл болно. Хясааны яс/хясаа гэдэг амьтны хавтас яс/. [MoğS], S.773

2.2.19. **kürçe** : bir çeşit deniz balığı. [DFL], S.797; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. далайн загас-далайн усанд зохицон амьдардаг загас. [MoğS],

2.2.20. **melekey/melhiy** : kurbağa. [DFL], S.835; [KY] Ø; [UY] *baúa, baàa* БТ, EUTSözl.; [XAK.] *kamıçak, kurbaka* DLT.

m. мэлхий-амьтан, хойт хоёр хөл нь дэвхрэн хөдлөхөд зохицсон урт бөгөөд сүүлгүй, газар усны хоёр нутагт амьтан, ногоон мэлхий, намгийн мэлхий, мэлхийн шээс далайд нэмэр. [MoğS], S.355

2.2.21. **mogay cigasu** : yılan balığı. [DFL], S.846; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. Могой загас-амьтан мөрөн голд төрнө, хэлбэр могойн адил хайрсгүй, шар цагаан хоёр зүйл бий. [MoğS], S.338

2.2.22. **mösün dalay-yin hav cigasu** : kutup morsu, ayı balığı. [DFL], S.1379; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. мөсөн далайн хав нохой-далай тэнгист амьдардаг, сүүгээр бойждог, том биетэй амьтны ерөнхий нэр дотроо төрөл зүйл олон. [MoğS], S.633

2.2.23. **naymalci/n/** : sekizgen, sekiz ayaklıhayvan/yengeç/. [DFL], S.874; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *yengeç* DLT.

n. наймалж-Дүгрэг биетэй, хоёр хавчуур, найман хөлтэй, цэнгэг усанд төрж, ихэнхдээ усанд байж, хааяа хуурай газар гардаг, хоёр нутагтай, сээр нуруугүйтэн, махыг хүнсэнд хэрэглэдэг. [MoğS], S.363

2.2.24. **niskü cigasu/n/** : uçan balık. [DFL], S.1622; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

n. нисэх загас. [MoğS], S.377

2.2.25. **sam horuhay** : kabuklu hayvanlar, eklem bacaklılar. [DFL], S.1036; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. сам хорхой-биедээ алаг цоог хальстай, сахал урт, хөл олон, хоёр хавчууртай нэгэн зүйлийн усны амьтан. [MoğS], S.465

2.2.26. **sbor** : su samuru yavrusu. [DFL], S.193; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бор-халиуны зулзага. [MoğS], S.93

2.2.27. **usun sibagu/n**: su kuş. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *yugak* KB, DLT.

u. усны шувуу-устай газар орших галуу, нугас зэрэг шувуудын ерөнхий нэр. [MoğS].

2.2.28. **çahulay/sahlay** : martı. [DFL], S.268; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ç. Цахлай-1. амьтан далай нуур, мөрний эрэг дагаж оршдог шувуу, жигүүр урт бөгөөд хурц, хушуу хавчиг, хөл богино болоод дөрвөн хуруутай, өмнөх хоёр хуруунд хөвөх холбоо бий, их төлөв загас иднэ, заримдаа сүргээр байна. [MoğS], S.786

2.3. **Uçan Hayvanlar**

2.3.1. **angahay-/angahay/** : tüyleri yeni çıkmış yavru kuşu, kuş yavrusu, piliç, palaz, beçe. [DFL], S.71; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

a. Ангаахай-шувууны өндөгнөөс сая дэлбэрсэн зулзага. [MoğS], S43.

2.3.2. **anggir-/angir/, nugu**susu : ördek yavrusu, palaz, bibir. [DFL], S.72; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

a. Ангир нугас-амьтан/бие том, өнгө шар, нэгэн зүйл нугас. [MoğS], S43.

2.3.3. **bogsirg-a/bogsirgo** : serçe. [DFL], S.296; [DFL], S.72; [KY] Ø; [UY] *úuşàaç*, *semürgük*, *sämürgük* AY, BT; [XAK.] *küzün*, *çañçarga*, *çekik*, *kuşgaç* DLT.

b. Богширго-амьтан болжмор шувууны багийн нэг зүйл өвөггүй, жиргэдэг шувуу. [MoğS], S.87.

2.3.4. **köke/höh bolcimar** : tarla kuşu. [DFL], S.765; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. Болжмор-амьтан, жиргэдэг жижиг шувууны ерөнхий нэр, болжмор бялзуухай амьтан/хятруу бялзуухайн нам, өнгө үнсэн хөх, харавтархан бидэр бий, тариа түүж иднэ/. [MoğS], S.89.

2.3.5. **boru sibagu** : serçe. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] *úuşaaç, semürgük, sāmīrgük* AY, BT; [XAK.] *küzün, çançarga, çekik, kuşgaç* DLT.

b. бор шувуу-болжмор. [MoğS], S.89

2.3.6. **borigçin nugusu/n/** : evcil ördeğe benzeyen bir çeşit vahşi ördek. [DFL], S.925; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

c. боржин нугас-ногоон алаг нугастай адил нэгэн зүйл гэрийнтэжээмэл шувуу, тэрмэн нугас. [MoğS], S.94

2.3.7. **borçin/-sonu** : bir ördek türü. [DFL], S.193; [KY] *suña Alt.*; [UY] *ödīrek, ördāk, köküş* AY, BT, EUT., Uy. Sa. [XAK.] *ördek* KB, DLT

b. боржин-2.боржин нугас амьтан гэрт тэжээдэг ногоон нугастай адил нэг зүйл шувуу. [MoğS], S.94

2.3.8. **bübügelcin/bövöljin/öbelcin** : çavuşkuşu, ibibik, hüthüt. [DFL], S.231; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *übgük, übüp, üpüpük* DLT, TIEM 73.

b. Бөвөөлжин-амьтан хушуу урт, өнгө алаг, толгойд өвөгтэй бөө бөө гэж дуугардаг нэг зүйл шувуу, өвөөлж ч гэдэг. [MoğS], S.96

2.3.9. **buh-a sibagu** : şakrak kuşu. [DFL], S.229; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. бух шувуу-амьтан/хулс зэгстэй усанд оршино, усанд хушуугаа дүрж дугарах нь маш **хол** сонсогдоно, их дэглийгээс багахан, бага дэглийгээс иххэн, үхрийн урамдах адил дуугарна. [MoğS], S.112

- 2.3.10. **galagu/n/galu** : kaz. [DFL], S.551; [KY] Ø; [UY] *kaz* AY, BT, EUTSözl., ETG; [XAK.] *kaz, úaz, úaú* DLT, KB.

g. Галуу/н/-амьтан, усанд амьдардаг, хушуу хамшгар болоод урт, гагуйсан хүзүүтэй шувуу, зэрлэг ба тэжээмэл хоёр зүйл бий. [MoğS], S.135

- 2.3.11. **galagu/n/u degdegekey** : kaz yavrusu. [DFL], S.551; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Галууны дэгдээхэй-галууны нисэж ядан дэгдэж буй зулзага. [MoğS],

- 2.3.12. **guçi-/tahay/** : bir kuşu türü. [DFL] , S.591; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. гүчгэр-нэг зүйл мэрэгч, луус алагдаахай. [MoğS],

- 2.3.13. **gurgulday/altın/** : bülbül. [DFL], S.558; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *bülbül, hezar destan, semürgük* KB, DH

g. Гургалдай-Усны ойролцоо буюу чийглэг газрын навчит ой, бут харганаар үүрлэн амьдардаг нүүдлийн шувуу, бие бага, байдал тагтааны адил, гайхамшигтай сайхан жиргэдэг, жимс, хорхой шавжаар хооллоно, эрэгчин эмэгчин нь ээлжлэн өндгөө дарна; алтан гургалдай - Тагтаа алтан гургалдай шиг дуулаагүй. [MoğS],

- 2.3.14. **dekdegekey** : tüyleri henüz çıkmış yavru kuş, yavru, çaylak. [DFL], S.383; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

d. Дэгдээхий-шувууны жигүүр нь ургаж яваа зулзага, галууны дэгдээхэй, тахианы дэгдээхий. [MoğS], S.223

- 2.3.15. **nohay galagu** : balıkla beslenen parlak renkli kuş, yalı çapkını, emircik, iskele kuş. [DFL], S.923; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

n. нохой галуу-халуу мэргэн гэдэг шувууны улаан хошуутай, алаг хүзүүтэй нь. [MoğS], S.135

2.3.16. **galagu/n/u degdegekey** : kaz yavrusu. [DFL], S.551; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. Нугас-1. амьтан, өргөн хушуутай, богино хүзүүтэй, богино бөгөөд саравгар сарвуу бүхий хөлтэй, усанд хөвдөг шувуу, нугас дуурайж элээ усанд унах зүйр үг. [MoğS], S.387

2.3.17. **nugusu/n/** : ördek. [DFL], S.925; [KY] *suña Alt.*; [UY] *ödirek, ördäk, köküş* AY, BT, EUT., Uy. Sa. [XAK.] *ördek* KB, DLT.

п. Нугас-1. амьтан, өргөн хушуутай, богино хүзүүтэй, богино бөгөөд саравгар сарвуубүхий хөлтэй, усанд хөвдөг шувуу, нугас дуурайж элээ усанд унах зүйр үг. [MoğS], S.387

2.3.18. **negüdel sibagu/n/** : göçmen kuş. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. нүүдлийн шувуу-дулаан оронд өвөлжөөд, төрсөн нутагтаа ирж өндөглөх шувуу. [MoğS], S.857

2.3.19. **soyr sibagu** : çalı tavuğu, orman horozu. [DFL], S.1122; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

с. сойр шувуу-Бие нь тахиатай төстэй, өд нь өвөл цагаан, зун шаравтар болон хүрэн болдог нэгэн зүйл шувуу. [MoğS],

2.3.20. **itagu** : keklik. [DFL], S.666

с. Сойр-амьтан, тахианы намын томоохон шувуу, мах сайн тул ихэд агнана. [MoğS], S.477

2.3.21. **kegürcigene/hürzgene**: güvercin. [DFL], S.708; [KY] Ø; [UY] *kökürçken, kökürçgen, kökürçgün, kökürçkän* AY, BT, EUTSözl., ETG.; [XAK.] *kökürçkün* DLT.

к. Тагтаа-амьтан, өнгө хөх цэнхэр буюу цайвар том хөөстэй шувуу тагтаа махчин шувуу биш, тагтааны өндөг, энх тайвны тагтаа/энх тайвны билэг тэмдэг/. [MoğS], S.514

- 2.3.22. **Toguruu/togoru** : turna kuşu. [DFL], S.1262; [KY] *suña* Alt.; [UY] *turuṇaya*, *turnya*, *turya* ETG, Ir., Uy. Sa.; [XAK.] *turna* KB, DLT.

t. тогоруу-Өнгө хөхөвтөр, хүзүү хөл урт, сүүл шувтан, хос хосоор явах олон зүйл шувуу - Саяхан дулаан орноос ирсэн тогоруу шувуу ганц нэгээрээ болон хосоороо ихэмсэг алхах нь урт хөлөөрөө уудам талын арвиныг хэмжих мэт. [MoğS],

- 2.3.23. **guguk kuşu, soğuk kuşu** : guguk kuşu, soğuk kuşu. [DFL], [KY] Ø; [UY] *kalavınki*, *kalavink*, *kalavanḡki*, *kekük*, *käkük* BT, Uy. Sa., ETG, Ir., EUTSözl.; [XAK.] Ø.

h. Хөхөө-амьтан, хяргуйтай адилхан, өнгө цагаавтар нэг зүйл шувуу, хөхөө донгодох/хөхөө шувууны гүг гүү гэж дуугарах/, хөвчийн мод ногоорч, хөхөө шувуу донгодсон, хөгжилтэй сайхан зуны цаг ирэв. Хөхөө сар/тавдугаар сар, хөхөөн дууны сар ч гэнэ/. [MoğS], S.718

- 2.3.24. **ite** : ala karga. [DFL], S.666; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *çumguk*, *çumàuí*, *çumuk* KB, DLT.

h. Хэрээ-2. амьтан, нэг зүйл махчин шувуу, урт нь 64-66 сантиметр, хүйтэн сэрүүн газар түгээмэл байдаг, ямагт хошоочноор явна, хавар эрт модны оройд өндөглөнө. [MoğS], S.766

- 2.3.25. **keriy-e/n/ heren** : karga, kuzgun. [DFL], S.730; [KY] Ø; [UY] *úarga*, *òaràa* AY, BT, EUTSözl.; [XAK.] *karga*, *úaràa*, *yanḡan* DLT, Rylands, TIEM 73.

h. Хэрээ-2. амьтан, нэг зүйл махчин шувуу, урт нь 64-66 сантиметр, хүйтэн сэрүүн газар түгээмэл байдаг, ямагт хошоочноор явна, хавар эрт модны оройд өндөглөнө. [MoğS], S.766

- 2.3.26. **çag-un galagu/n/** : göçmen kaz. [DFL], S.551; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ç. Цагаан галуу-толгойдоо цагаан чандартай, сүүлний нь үзүүр цагаавтархан, загас барихдаа сайн, нэгэн зүйл шувуу. [MoğS], S.135

- 2.3.27. **çagan singhur** : ak şahin, ak doğan. [DFL], S.1104; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
с. цагаан шонхор-өнгө цагаан шонхор шувуу. [MoğS], S.854
- 2.3.28. **toygun singhur** : ak şahin, ak doğan. [DFL], S.1104; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
с. цагаан шонхор-өнгө цагаан шонхор шувуу. [MoğS], S.854
- 2.3.29. **çekir singhur** : ak şahin, ak doğan. [DFL], S.1104; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
с. Цахир шонхор-цагаавтар шонхор шувуу. [MoğS], S.854
- 2.3.30. **sigacagay/şazgay** : saksagan. [DFL], S.1085; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
s. шаазгай-амьтан, хэрээтэй адил болоод бие жигүүр дундуур цагаан.
[MoğS], S.826
- 2.3.31. **sibagu/n/-n-u anggahay** : kuş yavrusu. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
s. шувууны ангаахай-Шувууны өндөгнөөс сая гарсан зулзага. [MoğS], S.43
- 2.3.32. **sibagu/n/** : kuş, kümes hayvanı. kuş yavrusu. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
s. шувуу-Өд өрвөлөг жигүүртэй, өндөглөж үрждэг, бүлээн цуст, сээр нуруут амьтан, төрөл зүйл маш олон. [MoğS], S.857
- 2.3.33. **sibauhay/şuvuhay** : serçe, ev serçesi, küçük kuş. [DFL], S.1077; [KY] Ø; [UY] *úuşàaç, semürgük, sāmīrgük* AY, BT; [XAK.] *küzün, çançarga, çekik, kuşgaç* DLT.
s. шувуухай-амьтан, янз байдал хятруу бялзуухайн адил, эрэгчин нь

хушууны угаас толгойдоо хүртэлт таван зурвас хар чандартай, эмэгчин нь чандаргүй нэгэн зүйл шувуу. [MoğS], S.858

2.3.34. **sibaguhan** : küçük kuş. [DFL], S.1076 шувуухай-Жижиг шувуудын өхөөрдөл нэр. [MoğS], S.858; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

2.3.35. **bürgüd/bürge**d: kartal, altın kartal. [DFL], S.239; [KY] Ø; [UY] *kara kuş, òara òuş* AY, BT, EUTSözl., TT; [XAK.] *úara úuş, kara kuş* KB, DLT.

b. Бүргэд-амьтан харцагын аймгийн махир хушуутай, маш их чадалтай, махчин том шувуу, уул талд оршино. Бүргэдийн дэвэлтээр дэвнэ. [MoğS], S.117.

2.3.36. **yolu** : büyük iri, geniş, önemli, büyük dağ. [DFL], S.695; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

y. Ёл-амьтан, тасаас том толгой цагаан бие, үнсэн өнгөтэй , гэдэс шаравтар, өндөр уул хаданд оршдог, нэгэн зүйл махчин шувуу. [MoğS], S.235

2.3.37. **yolu sibagu** : kuzu kuşu, gypaetus, barbatus. [DFL], S.695; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

y. Ёл-амьтан, тасаас том толгой цагаан бие, үнсэн өнгөтэй , гэдэс шаравтар, өндөр уул хаданд оршдог, нэгэн зүйл махчин шувуу. [MoğS], S.235

2.3.38. **sar** : avcı kuş, yırtıcı kuş, alıcı kuş, kartal, şahin, doğan, kızıl şahin, tembel bir şahin türü. [DFL], S.1047; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. сар -2. амьтан өнгө боровтор, элэг цайвар, шонхрын намын махчин шувуу. [MoğS], S.470

2.3.39. **uguli/ uguli sibagu** : baykuş. [DFL], S.1333; [KY] Ø; [UY.] *úoburàa, úobhuràÀ* EUTSöz. ETG, TTVI; *ügi* AY, BT; [XAK.] *kuburga* DLT; *ügi, ühi* KB; *yabakulak* DLT.

и. ууль шувуу-Хүрэвтэр цоохор өнгөтэй, том шар нүдтэй, хошуу махир, шөнө дуугаран явдаг махчин шувуу. [MoğS], S.606

2.3.40. **singhur** : şahin, doğan. [DFL], S.1104; [KY] Ø; [UY] *laçın, laçin, toğan* AY, BT, ETŞ, EUTSözl., ETG, Ir.; [XAK.] *çaflı, laçın* DLT.

s. шонхор-амьтан, өдрийн махчин шувууны язгуурт багтдаг шувуу, дэлхий дээр тархмал, бүгд найман төрөлд хуваагдана. [MoğS], S.854

2.3.41. **eliy-e/ele** : şahin, çaylak, akbaba [DFL], S.493; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Элээ-амьтан шонхрын нам, улайд дургхй жижиг, амьтад ба шувууны ангаахай хорхой шавьж идэж амьдардаг нэгэн зүйл махчин шувуу. [MoğS], S.875

2.3.42. **usun sibagu/n/**: su kuş. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *yugak* KB, DLT.

и. усны шувуу-устай газар орших галуу, нугас зэрэг шувуудын ерөнхий нэр. [MoğS].

2.4. Efsanevi – Mitolojik Hayvanlar

2.4.1. **eliy-e/ele ünege/n/** : suda yaşayan üç ayaklı efsanevi bir hayvan. [DFL], S.493; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Элээ үнэг-амьтан мөрөн тэнгист орших лаг мэлхийтэй адилавар нэгэн зүйл хорхой, сүүдэр харвагч хорхой ч гэдэг. [MoğS], S.875

2.4.2. **erseleng/arslan** : beş renkli efsanevi bir aslan veya kan içici hayvan. [DFL], S.526; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Арслан-амьтан, том араатан, толгой том, сүүл урт, шаравтар халцгай үстэй, эрэгчин нь урт сагсгар, дэл зогдортой, хуучин толь бичигт мөсч хулгана гэж нэрлэсэн бий. [MoğS], S.52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HAYVANLAR İLE İLGİLİ TERİM ADLARI

- 3.1. **alabçi/n/** : kanatlara benzeyen veya kanatları andıran her şey, bir küreğin pervanesinin yassı tarafı, balık yüzgeçleri. [DFL], S.356; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- a. Далавч-1. шувуу, шавьжны нисэх жигүүр, далавчаа дэлгэх, 2. нисэх онгоцны даах хүчийг гаргах хавтаг, давхар далавчтай онгоц, 3. зарим юмны далбаа, цонхны далавч, хаалганы далавч, 4. бөхийн зодог, бөх далавчаа өмсөж байна. [MoğS], 183
- 3.2. **amagay/amgay** : gem, ağzlık, at gemi. [DFL], S.57; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- a. Амгай-1. Морь малын аманд үмхүүлэх хазаарын нарийн гонзгор төмөр, амгай зуулгах. [MoğS], S.38
- 3.3. **ang-un arasu/n/** : av derisi, post, پوستeki. [DFL], S.79; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø
- a. Ангийн арьс. [MoğS], S.54
- 3.4. **argay** : sığırın topuk kemiği. [DFL], S.83; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- a. Аргай-1. Гөрөөс үхэр мэтийн томхон амьтны шагайн нэр, үхрийн аргай. [MoğS], S.50
- 3.5. **argamak** : iyi yarışacak veya binilecek at, saf kan at, soylu at. [DFL], S.83; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] *kewel at* DLT.
- a. Аргамаг-Угтаа Дундад азийн цэвэр угсааны морийг ийхүү нэрлэж байсан. Одоо гоёмсог цэвэр байдалтай морийг магтаж ийнхүү нэрлэнэ. Аргамаг хүлэг, аргамаг саарал. [MoğS], S.50
- 3.6. **arkira/arhirah** : hırlamak, homurdanmak. [DFL], S.86; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø

а. Архирах-араатан амьтны бүдүүн дуугаар хүрхрэн ярдаглах. Нохой архирч байна, арслан архирах. [MoğS], S.53

3.7. **arasu/n/ aris/an/-eldekü** : post ve kürk hazırlamak. [DFL], S.79; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

а. Арьс-Хүн амьтны биеийн гадуур бүрхүүл хөрс, гарын арьс, ямааны арьс. [MoğS], S.53

3.8. **arasu/n/ aris/an/** : deri, gön, kürk, post, kepek, meyve kabuğu, tahıl kabuğu. [DFL], S.79; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

а. Арьс-Хүн амьтны биеийн гадуур бүрхүүл хөрс, гарын арьс, ямааны арьс. [MoğS], S.53

3.9. **arasu/n/ aris/an/-siri** : deriler, ciltler. [DFL], S.79; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

а. Арьс-Хүн амьтны биеийн гадуур бүрхүүл хөрс, гарын арьс, ямааны арьс. [MoğS], edilen S.53

3.10. **asaman/asman** : monorşit, yalnızca tek taşıgiolan, olgunlaştıktan sonra hadım hayvan, boyun eğmeyen başı boş, bozulmuş düzensiz. [DFL], S.89; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

а. Асман-1. Хожим хөнгөлсөн буюу уулаасаа дотор имтэй бөгөөд хөнгөлж болохгүй эр мал, асман шар, асман бух, 2. үзэж сурсан юмгүй, сурсан ажилгүй асман хүн, асман лам. [MoğS], S.55

3.11. **bagbagay/Багваахай/** : is.:yarasa, --çeçeg: kara hindiba çiçeği. [DFL], S.109; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] aya yersgü DLT.

б. Багваахай-1. ургамал шар өнгийн цэцэгтэй үр, үр нь үсэрхэг бөгөөд салхиар хялбархан тардаг нэг зүйл цэцэг. 2. сарьсан багваахай. [MoğS], S.63

3.12. **bars sar-a** : ay yılının ilk ayı. [DFL], S.141; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

с. Зурхайн ёсны жил бүрийн хаврын тэргүүн сарын нэр, барс сар. [MoğS], S.78

3.13. **bars çag** : öğleden önce, üçten beşe kadar olan zaman. [DFL], S.141; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

с. Зурхайн ёсны өглөөний 3-5 цаг хүртлэх цагийн нэр, барс цаг. [MoğS], S.78

3.14. **bars cil** : on iki yıllık takvimde üçüncü yılı. [DFL], S.141; [KY] bars yıl ŞU, Ta., Alt.; [UY] bars yıl ET, BT; [XAK.] Ø.

b. Сарын зурхайн ёсны арван хоёр жилийн гуравдугаар жилийн нэр, барс жил. [MoğS], S.78

3.15. **bars ciltei** : kaplan yılında doğmuş. [DFL], S.141; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Сарын зурхайн ёсны арван хоёр жилийн гуравдугаар жилийн нэр, барс жил. [MoğS], S.78

3.16. **beçi-/n/ çag** : öğleden sonra üçten beşe kadar olan zaman. [DFL], S.150; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бич-/ин/ амьтан. 2. сарны зурхайн ёсны он тооллын арван хоёр эрхтний есдөхийн нэр, бичин жил, бичил сар, бичин өдөр, бичин цаг. [MoğS], S.85

3.17. **besereg sagarmag** : melez karışık. [DFL], S.161; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхэр адууны холимог айраг, бэсрэгийн архи. [MoğS], S.124

3.18. **bordug-a** : hayvan yemi, ot, saman, küspe, gübre, suni gübre. [DFL], S.193; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бордоо-1. Тэжээл. Мал тэжээвэрт идүүлэхээр бэлтгэсэн өвс тэжээлийн зүйл, малын бордоо, 2. газрын ургац шимийг дээшлүүлэхийн тул бордох юм, химийн бордоо, эрдэс бордоо. [MoğS], S.94

3.19. **bordug-a ebesü** : hayvan yemi, saman, kuru ot. [DFL], S.193; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бордоо-1. Тэжээл. Мал тэжээвэрт идүүлэхээр бэлтгэсэн өвс тэжээлийн зүйл, малын бордоо, 2. газрын ургац шимийг дээшлүүлэхийн тул бордох юм, химийн бордоо, эрдэс бордоо. [MoğS], S.94

3.20. **botugula** : yavrulamak, deve yavru yapmak. [DFL], S.197; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Ботголох-ботго төрүүлэх, ботголсон ингэ. [MoğS], S.95

3.21. **bögüse/n/bösön** : bit, sirke, bit yumartası. [DFL], S.200; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бөөс-хүн амьтны цусыг сорж амьдрах хорхой, бөөсний хижиг, бөөсний өвчин /бөөсөөр дамжин халдах өвчин/, нохой бөөс /цус сороч дэвхэрдэг, жижиг хорхой/, бөөсөн эм ургамал /нутаг бууц дээр ургадаг, иш навчиндаа үстэй нэг зүйл өвс/. [MoğS], S.99

3.22. **bökü/n/ - ögekü** : devenin hörgücündeki yağ. [DFL], S.203; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бөх-2. тэмээ зэрэг амьтны нуруун дээрх овгор түнтгэр юм, ширээ бөхтэй ат, нэг бөхтэй тэмээ, бөхтэй үхэр, бөхний өөх. [MoğS], S.100

3.23. **bökütey/böhtey** : hörgüçlü, hörgüç veya hörgüçlü olan deve. [DFL], S.204; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бөхтэй-бөх бүхий юм, нэг бөхтэй тэмээ, бөхтэй үхэр амьтан, /бөх мэт өндөр сэрвээтэй, саарал буюу хар алаг зүстэй, чадал ихтэй, энэтхэг болон зүүн Африк хавиас гаралтай нэг зүйл үхэр/. [MoğS], S.101

3.24. **buga** : boshu: vampir olarak mezardan kalkmak, hortlamak, --çidkür: cinler. [DFL], S.210; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Буга-2. амьтан хөхөөр өсдөг, ац туурайт хэвдэг амьтан, эвэр нь олон салаатай, буга урамдах/орооны цагт мөөрөн дуугарах/. [MoğS], S.102

3.25. **buhada/buhdah** : boğaya çekmek, boğayla çiftleştirmek, ineği çiftleştirmek, boğaya tutmak. [DFL], S.229; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бухдах-бухны үнээнд нийлэх. [MoğS], S.112

3.26. **buhasa/buhsah**: boğasamak, kızışmak, /inek/ boğaya gelmek. [DFL], S.229; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. бухсах-үнээний бух хүсэх. [MoğS], S.112.

3.27. **buh-a yin segül** : sığır kuyruğu /bot/. [DFL], S.229; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бухын сүүл-ургамал/хяруу унасан хойно гарах хөх цэцэг/. [MoğS], S.112

3.28. **büdükün nekey** : kalın koyun derisinden aba. [DFL], S.895; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

b. Бүдүүн нэхий-хонь, ямааны элдсэн арьс. [MoğS], S.400

3.29. **cagan-u soyug-a** : filin azı dişi, fil dişi. [DFL], S.1581; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

c. зааны соёо-зааны хошууны хоёр этгээдэд буй урт соёо. [MoğS], S.476

3.30. **cagan-u yasu** : fil dişi. [DFL], S.1581; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

c. зааны яс. [MoğS], S.910

3.31. **cigasun/ barihu** : balık avlamak. [DFL], S.1622; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

- с. загас барих-загас гөх, тор хэрэглэн барих. [MoğS], 257
- 3.32. **cigasu/n/-u aymag-i** : balık bilgini, balıklarla ilgilenen zoolog. [DFL], S.1622; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- с. загасны аймаг-Юмыг төрөл анги болгосон хуваарь: амьтны аймаг. [MoğS], S.27
- 3.33. **cigasu-n hayrsu/n/** : balık pulu. [DFL], S.1409; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- с. загасны хайрс-зарим амьтан, ургамлын бие дээгүүр бүтээн орших бие биеийн ирмэгийг дэрлэж тогтсон эвэрлэг ялтас, могойн хайрс. [MoğS], 645
- 3.34. **cigasuçi/n/**: balıkçı. [DFL], S.1622; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- с. загасч/ин/-загас гөрөөчилдөг хүн. [MoğS], S.257
- 3.35. **cirim/jirem** : sırım. [DFL], S.1637; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- а. жирэм-Эмээлийн олмыг гогцоонд нь оруулж чангалдаг гөрмөл сур. [MoğS], S.249
- 3.36. **dalı/dal**: kürek kemiği, falcılıkta kullanılan koyunun kürek kemiği. [DFL], S.361; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- д. Дал-1. нурууны дээд орчинд байх өргөн хавтгай гурвалжин яс. [MoğS], 181
- 3.37. **elcigeçi**: eşek çobanı. [DFL], S.495; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- е. илжигч-илжиг маллагч. [MoğS], S.303
- 3.38. **elcige/n/ teneg**: eşek kadar aptal. [DFL], S.495; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- е. илжигэн тэнэг-эргүү тэнэг, доромж үг. [MoğS], S.303

3.39. **gahay cil** : domuz yılı, on iki hayvan takviminde on ikinci yıl. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Гахай жил-сарны тооллын арван хоёр жилийн арван хоёрдугаарх нь. [MoğS],

3.40. **gahay adugulugçi** : domuz çobanı. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Гахай маллагч-гахайчин болох (гахай маллах). [MoğS], S.142

3.41. **gahay-yin çiki** : domuz kulağı, ravent, ishal ilacı. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. гахай чих- ургамал, гуу жалга, элсэрхэг чийгтэй хөрсөнд ороож ургадаг, зүрхэн буюу дугариг хэлбэрийн навчтай өвс. [MoğS], S.142

3.42. **gahaysig/gahayşig** : domuz gibi, domuzca. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Гахай шиг амьтан-ховдог, идэмхий амьтан. [MoğS], S.142

3.43. **gahay-yin del** : domuz kolları. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. гахайн сор-гахайн арьс, гахайн ширүүн, урт шулуун үс. [MoğS], S.142

3.44. **gahay-yin üsü** : domuz kılı. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. гахайн сор-гахайн арьс, гахайн ширүүн, урт шулуун үс. [MoğS], S.142

3.45. **gahayçıla/gahayşlah** : domuz avına gitmek. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Гахайчлах-1. гахай агнах, 2. хүний тэнэг мулгуу байдалд гаргах. [MoğS], S.142

- 3.46. **gölm-e/gölöm:** haşa, eyer altına kanan keçe, at çulu, eyer veya semer kayışı. [DFL], S.61; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Гөлөм-1.Монгол эмээлийн дөрөөнөөс морины биеийг хамгаалах, олом жирмийг халхлах зориулалттай халхавч жийрэг (гөлмийг арьс, шир, хивс, зузаалсан даавуугаар хийнэ), Монгол эмээлд байдаг тусгай бэлтгэгдсэн олом жирмийн халхавч жийрэг. [MoğS], S.153

- 3.47. **görügesü/n/görös/ön/:** yabani, otçul, hayvan, av, av hayvanı, antilop. [DFL], S.618; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. гөрөөлөх-ан амьтан агнахаар явах. [MoğS], S.154

- 3.48. **görügeleçi/görölç :** avcı. [DFL], S.618; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Гөрөөс-махчин биш, өвсөн тэжээлтэн зэрлэг том амьтад, бор гөрөөс, сүүлтэй гөрөөс, бух гөрөөс. [MoğS], S.154

- 3.49. **görügen/görö :** av, avlama, avcılık, oyunu, av partisi. [DFL], S.618; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Гөрөөчин-анч, анчин, гөрөөчин/ан гөрөөгөөр амьдардаг хүн/, анчин гөрөөчин хорш. [MoğS], S.154

- 3.50. **guvag/guag :** vak, vıraklama sesi, kurbağa sesi. [DFL], S.591; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Гуаг-зарим амьтны дуу, хэрээ гуаг гуаг дуугарав. Мэлхий гуаг гуаг гэж байна. [MoğS], S.155

- 3.51. **guvagla/guaglah :** kurbağa veya karga gibi ses çıkarmak, gıdaklamak. [DFL], S.591; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Гуаглах-зарим амьтны гуаг гуаг дуугарах, мэлхий гуаглах. [MoğS], S.155

3.52. **guy-a** : but, hayvan kıcı, baldır, bacak. [DFL], S.582; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. Гуя-Хүн, амьтны сүүжнээс шилбэний дээд үе хүртэлх хэсгийн гадар тал. [MoğS],

3.53. **iskülenç/egelen ayrag** : mayalanmış kısrak sütü. [DFL], S.665; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

i. Исгэлэн тараг-хүчтэй тараг. [MoğS], S.309

3.54. **iskülenç/egelen** : asit, mayalanmış, ekşi, mayalandırıcı, ekşilendirici. [DFL], S.665; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

i. Исгэлэн-айргийн амт мэт амт, исгэлэн ус/ногоо жимсний шүүсээр исгэж хийсэн унд/, исгэлэн шүүс/үр тарианы зүйлээр исгэж хийсэн унд. [MoğS], S.309

3.55. **malla/mallah** : sığır yetiştirmek veya sığırlara bakmak, sığır gütmek, birisine hayvan muamelesi yapmak, aşağılamak, aldatmak. [DFL], S.819; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. маллах-1. мал адуулах, хариулах. [MoğS], S.328

3.56. **mogay cil**: yılan yılı, 12 hayvanlı takvimin altıncı yılı. [DFL], S.846; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. могой жил-могой тохиолдсон жил. [MoğS], S.338

3.57. **mori/n/ agi** : tahta kurdu. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. морин агь-ургамал, шарилжийн төрлийн нэг зүйл сөөгөнцөр. [MoğS], S.341

3.58. **mori/n/ cegergen-e** : at kuyruğu. . [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. морин зээргэнэ-навчгүй нэгэн зүйл сөөг, хар зээргэнэ. [MoğS], S.341

3.59. **mori/n/ tarmugur** : kaşağı. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. морин тармуур-морь оруулан хөллөж өвс тармах тармуур. [MoğS], S.341

3.60. **mori/n terge** : at arabası. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. морин тэрэг-моринд хөллөх тэрэг. [MoğS], S.341

3.61. **mori/n/ cil** : at yılı, on iki yılı hayvanlı takvimin yedinci yılı. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. морь жил-дорнын зурхайн арван хоёр жилийн долоод тохиох жил. [MoğS], S.341

3.62. **mori/n/ uruldugulhu** : at yarışı yapmak, at yarışına katılmak. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. морь уралдуулах-шагайгаар морь уралдуулж тоглох монгол үндэсний нэг зүйл тоглоом. [MoğS], S.341

3.63. **mori/n/ uyahu** : at yetiştirmek, at eğitmek, yarış için bir atı hazırlamak. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. морь уях-Уралдах морийг сойх; б. Морийг уяанд уях). [MoğS], S.341

3.64. **moritu çerig** : atlı asker, süvari. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. морьт цэрэг-морь унан байлдах цэрэг. [MoğS], S.341

3.65. **moritay** : at sahibi, atlı, at ile, at sırtında. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. морьтой- 1.морь унасан, морь бүхий, 2. аз сайай, 3. морь эзэлсэн жил төрсөн. [MoğS], S.341

3.66. **moriçi** : seyis, at bakıcı. [DFL], S.849; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. Морьч-Морь тэжээх хүн: *морьч хар (зэвийн төмрөөс их бөгөөд хүзүү охор нэг зүйлийн харвах зэвсэг). [MoğS],

3.67. **muhur segül-ohur segül** : kuşruk sokumu ve buradaki omur. [DFL], S.1061; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

m. ахар сүүл-хүн, амьтны нурууны ясны шувтрах үзүүр. [MoğS],

3.68. **narin nekey** : ince koyun kürkü. [DFL], S.895; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

n. нарийн нэхий -хурга, ишигний элдсэн арьс. [MoğS],

3.69. **nohay bolugsad** : sadık yardımcısı, uşak. [DFL], S.925; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

n. нарийн нэхий -хурга, ишигний элдсэн арьс. [MoğS],

3.70. **nohay cil** : köpek yılı, hayvan takviminde. [DFL], S.925; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

n. нохой жил-нохой эзэлсэн жил. [MoğS],

3.71. **nohay sar-a** : ay takvimin dokuzuncu ay. [DFL], S.925; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

n. нохой сар-нохойд тохиох сар, аравдугаар сар. [MoğS], S.383

3.72. **nohay çag** : köpek saati-öğleden sonra yedi ve dokuz saatleri arasındaki zamanı dilimi. [DFL], S.924; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

n. нохой цаг-19 цаг 40 минутаас 21 цаг 40 минут хүртэлх хугацаа буюу үдшийн бүрий. [MoğS], S.383

3.73. **nohay er-e** : erkek köpek. [DFL], S.925; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. нохой эр. [MoğS], S.383

3.74. **nohay-yin kele** : köpek dili, it dili. [DFL], S.925; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. нохойн хэл-цайвар цэцэгтэй, уруул цэцгийн овгийн олон наст өвс. [MoğS], S.383

3.75. **nohay-yin sigir-a** : köpek bacağı, it ayağı, sığır kuyruğu. [DFL], S.925; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. нохойн шийр-говь цөл газар ургадаг, шүүслэг гонзгой навчтай. [MoğS], S.383

3.76. **nohayçi/nohoyç** : avdaki köpek yöneticisi, avcının. [DFL], S.925; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. Нохойч-нохой зантай, нохой тэжээдэг хүн. [MoğS], S.383

3.77. **nemne/nemneh** : at çulu ile örtmek, kapamak. [DFL], S.897; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. нэмнэх-Малын нуруунд нэмнээ нөмөргөх: хурга нэмнэх (хургандаа нэмнээ нөмөргөх), үнээ нэмнэх (үнээндээ нэмнээ нөмөргөн уях). [MoğS],

3.78. **nemnege** : at çulu, haşa. [DFL], S.897; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. нэмнээ-Малын нуруунд нөмөргөн хучих эсгий, хөвөн зулж хийсэн зүйл, нэмнээ оёх (малд нөмөргөх зүйл оёх). [MoğS], S.398

3.79. **nekey/nehıy** : koyun kürkü, içi kürklü. [DFL], S.895; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. нэхий- Бог малын элдсэн арьс. [MoğS], S.400

3.80. **nekey debel** : koyun derisi, palto, kürk. [DFL], S.895; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

п. Нэхий дээл-нэхий дээл (бог малын элдсэн арьсаар хийсэн дээл). [MoğS],

3.81. **ogutun-a segültey** : kısa kuyruklu. [DFL], S.943; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

о. оготны сүүл-сүрэл нь шулуун, үеэрээ өвдөг мэт муруй, навч нь нягт охор үстэй, цэцэг нь түрүү хэлбэртэй олон наст өвс. [MoğS], S.498

3.82. **olunçug/olonsog** : kısa kuyruklu. [DFL], S.943; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

о. Олонцог-эмээлийн суудалд хийсэн зөөлөвч, эмээлийн олонцог, олонцгийн цэмбэ. [MoğS], S.413

3.83. **öndege/n/** : yumurta. [DFL], S.993; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ө. өндөг-1. шавьж, хоёр нутагтан, мөлхөгчид, жигүүртний эр эм билгийн эсээс бүрэлдсэн үржлийн үр, [MoğS], S.439

3.84. **öndege-n/ çagan** : yumurtanın akı, yumurta beyazı. [DFL], S.993; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ө. өндгөний цагаан-өндөгний шарын гадуурх тунгалаг эд. [MoğS], S.778

3.85. **öndege-n/-ü culum-a** : yumurta zarı, yumurta kabuğunun iç kısmı. [DFL], S.993; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ө. өндөгний зулам-өндөгний хатуу хальсны дотоод нимгэн хальс. [MoğS], S.439

3.86. **öndege-n/-ü halisu** : yumurta kabuğu. [DFL], S.993; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ө. өндөгний хальс-өндөгний хатуу бүрхүүл. [MoğS], S.439

3.87. **öndege/n/ sir-a** : yumurta sarısı. [DFL], S.993; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ö. өндөгний шар, өндөгний уураг- өндгөн доторх шингэн шар зүйл. .
[MoğS],

- 3.88. **örüm-e/öröm** : kaynamış sütün üstündeki köpük, uzun süre kaynatılarak koyulaştırılmış süt, süt tozu. [DFL], S.1004; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ö. өрөм-1. хөөрүүлсэн сүүний дээгүүр бүрхэн тогтох тослог идээ, тавагтай өрөм, ааруул тавих, тогооны өрөм. [MoğS], S.445

- 3.89. **ötü-/n/ saçuhu** : /sinek/ yumurta bırakmak, larva oluşturmak, kurtlanmak. [DFL], S.1007; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ö. өт цацах-ямар нэгэн зүйлд шавж үр авгалдайгаа үлдээх. [MoğS], S.447

- 3.90. **sagali-yin ayl** : komşu aileler, süt sağmada birbirne yardım eden komşular. [DFL], S.1021; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. саалийн айл. [MoğS], S. 456

- 3.91. **sagali-yin mal**: süt hayvanların sağmal/inek, koyun/vb. [DFL], S.1021; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. саалийн мал-саадаг мал. [MoğS], S.456

- 3.92. **sagali-yin könüg**: süt güğümü. [DFL], S.1021; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. саалийн хувин-мал саах хувин. MoğS], S.456

- 3.93. **sagali**: süt hayvan, sağmal/inek, deve/, sağma, sağım, süt ürünleri, mandra, sütçü, dükkân. [DFL], S.1021; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. сааль-2. сүү, цагаан идээ, сааль сүү элбэг. [MoğS], S.456

- 3.94. **sagalaçi/n/saliçin**: sütçü, süt sağan kişi. [DFL], S.1021; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. саальчин-сааль саах хүн. [MoğS], S.456

3.95. **sagamal** : sağmal, süt veren. [DFL], S.1021; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. саамал-саасан сүү, сааль, саамал сүү. [MoğS],

sagari/n gutul : derisinden çizme. [DFL], S.1021; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. саарин гутал-адуу малын зооны арьсыг боловсруулан хийсэн гутал. [MoğS],

3.96. **sagari/n/ sari** : ta derisi, deri, kösele, ayak ve eldeki nasırlar, kabuk, yara

kabuğu, saçak, kumaşın kötü dokunmuş ve gevşek ucu. [DFL], S.1021; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. саарь-Адуу зэрэг амьтны зоо, хондлойн арьс - Хар бор морь минь саарь дундаа толботой. ААЗ., саарь толбот морь (хондлой дээрээ толботой морь);. [MoğS],

3.97. **saga/sah** : sağmak, süt sağmak. [DFL], S.1019; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. саах-1. хөхийг шувтарч сүүг гаргах, хонь саах, ингэ саах. [MoğS], S.457

3.98. **sanggasu/n/ sangus** : bok, hayvanın dışkısı, gübre, tezek. [DFL], S.1045; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. сангас-Шувууны баас, нохойн баас. [MoğS], S.468

3.99. **sarmagçila** : maymun gibi hareket etmek, maymunlaşmak, taklit etmek. [DFL], S.1051; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. сармагчлах-сармагчин зан байдал гаргах, сармагчин агнах. [MoğS], S.471

3.100. **sirgagçin:** açık, kestane, doru, kısrak, dişi, antilop, dişi geyik. [DFL], S.1111; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. шаргагчин-эм зээр, шаргагчинг хамаагүй алж болохгүй. [MoğS], S.839

3.101. **sor :** kürk veya yünün uç kısmı, otun tepesi, özellikle gri ya da gümüş renginde olan kürk uçları. [DFL], S.1129; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. сор-Мал, амьтны ноолууртай хольцолдон ургасан урт ширүүн үс. [MoğS], S.480

3.102. **sur büse :** deri kemer. [DFL], S.1143; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. суран бүс-сураар хийсэн бүс. [MoğS], S.490

3.103. **sur/sur :** deri kemer, kayış, deri şerit, okçunun hedefi. [DFL], S.1143; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. сур-идээлж болгосон шир арьсыг элдэж урт зүссэн нь. [MoğS],

3.104. **sün sagali :** süt ürünleri. [DFL], S.1021; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. сүү сааль-сүү, цагаан идээ. [MoğS], S.456

3.105. **segül/sül :** kuyruk. [DFL], S.1061; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. сүүл-Мал гөрөөс зэрэг амьтны нурууны журмын ясны үзүүр этгээдийн яс; мах, өөх, арьс, үс - Тарган хонины сүүл, хавирга. [MoğS], S.498

3.106. **sebüsü/n/ hayahu :** geniş çıkarmak, salgılamak. [DFL], S.1055; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. сэвс хаях/асгах-мал, амьтны гаргасны дараа гүзээг нь цэвэрлэж идэх зорилгоор гүзээн доторх баасыг нь гадагшлуулах. [MoğS], S. 499

- 3.107. **sebüsü/n/** : geviş, hayvanın salgısı. [DFL], S.1055; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- s. сэвс-1. Хэвэгч амьтны гүзээн доторх боловсроогүй баас: сэвс асгах (мал, амьтны гаргасны дараа гүзээг нь цэвэрлэж идэх зорилгоор гүзээн доторх баасыг нь гадагшлуулах), сэвс баас хорш. [MoğS], S.499
- 3.108. **sebüsüde/sevsdeh** : geviş getirmek, salgı salgılamak, /hayvan/ ishal olmak. [DFL], S.1055; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- s. сэвсдэх-Хэтэрхий сэвс болгох, сэвсээр булах. [MoğS], S.499
- 3.109. **segsügürge/segsüreg** : uzun yapağılı koyun derisi, uzun tüylü postaki. [DFL], S.1060; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- s. сэгсүүрэг-Хөрөвжсөн хурганы арьс. [MoğS], S.509
- 3.110. **serbege/serveger** : balık yüzgeci, kilit yayı. [DFL], S.1068; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- s. сэрвээ-Амьтны өндөр сээрийн сэртэнгийн товгорхон хэсэг, загасны нурууны сэрвэгэр хэсэг. [MoğS],
- 3.111. **seger/ser** : omurga, bel kemiği, ense, kasırğa, hortum, çevrintili yel, tepe, dağ sırtı. [DFL], S.1068; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- s. сээр-Хүн, амьтны хүзүүний үе харцагын үе хоёрын хооронд байх бөгөөд хавирганы бураа залгалдан орших, нурууны арван хоёр үе яс. [MoğS], S.522S.507
- 3.112. **tarag-tarag** : kesilmiş süt, ekşimiş süt. [DFL], S.1203; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- t. тараг-Хөөрүүлсэн сүүг исгэж хийх нэг зүйл цагаан идээ. [MoğS], S.522

3.113. **Tarbag-a/n/-u tahul** : veba, sıçan vebası. [DFL], S.1204; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тарваган хүн-Өсөлтийн эмгэгтэй одой хүн; б. доромж Намхан хүн. [MoğS],

3.114. **Tarbag-a/n/ sigir-e** : mızrak otu, sığır kuyruğu. [DFL], S.1204; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тарваган шийр-ургамал] (а. Буурцагтан овгийн гурвалсан навчтай, шар цэцэгтэй эмнэлэгт хэрэглэх олон наст өвс; б. Мөнхүү ургамлаар хийсэн эм: тарваган шийр уух (тарваган шийрээр хийсэн эмийг уух);. [MoğS], S.522

3.115. **Tarbagaçi/n/** : dağ sıçanı avcısı. [DFL], S.1204; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тарвагачин-тарвага агнагчид. [MoğS], S.522

3.116. **takiay-n cil** : tavuk yılı, yirmi yıllık hayvan takviminde onuncu yıl. [DFL], S.1190; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тахиа жил-сарны зурхайн ёсны арван хоёр эрхтний аравдугаар нь, билгийн тооллын аравдугаар жил. [MoğS], S.527

3.117. **takiay-n sar-a** : astrolojik takvime göre sekizince ay. [DFL], S.1190; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тахиа сар-намрын дунд сар. [MoğS], S.527

3.118. **takiya-n-u çeçeg** : ibik, horoz. [DFL], S.1190; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тахиа цэцэг-Өвсөн иштэй, ишийн үзүүрт тахианы сэчиг адил цэцэг цэцэглэдэг, сарвалж ногооны адил навчтай, янз бүрийн өнгөтэй ургамал; б. Тахианы толгой дээр ургасан улаан цэцэг мэт зүйл. [MoğS],

3.119. **takiya-n çag** : tavuk saati, saat 17-19 arası. [DFL], S.1190; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тахиан цаг. [MoğS], S.527

- 3.120. **Taulay/tulay cil** : tavşan yılı, yirmi yıllık hayvan takviminde dördüncü yıl. [DFL], S.1217; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. Туулай-Дэлэнтэн ангийн нэг баг, чих урт, хойд хөл өндөр, сүүл богино болоод ээтгэр, бие жижиг, дээд уруул нь сэтэрхий, төрөл олон, дэлхий дээр түгээмэл тархсан, үсэрч дэгдэн явдаг амьтан, туулай жил-дорно дахины зурхайн ёсны арван хоёр жилийн дөрөвдүгээр, туулай эзэлсэн жил. [MoğS], S.560

- 3.121. **Toyg/toyg** : hayvanları sakinleştirmek için kullanılan bir söz. [DFL], S.1263; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тойг-хургаа голсон хонийг хургыг нь авхуулахад аялгуулан хэлэх үг. [MoğS],

- 3.122. **Toyg toyg gecü mal argadahu** : toyg toyg diyerek hayvanları sakinleştirmek. [DFL], S.1264; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тойг-хургаа голсон хонийг хургыг нь авхуулахад аялгуулан хэлэх үг. [MoğS], S.536

- 3.123. **töl** : döl, nesil, soy, yeni doğan hayvan, hayvan artışı. [DFL], S.1285; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. төл-Мал, адгуусны үр. [MoğS], S.649

- 3.124. **töl boycigulhu** : çiftlik hayvnaı yetiştirmek. [DFL], S.1285; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. төл бойжуулах-бүх малын төлийг нэг нас хүртэл өсгөн тэжээх. [MoğS], S.649

- 3.125. **töl mal** : sığır, çiftlik hayvanı. [DFL], S.1285; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. төл мал-эхийгээ хөхөж буй нялх мал. [MoğS], S.649

- 3.126. **tugulçi/tugalç** : buzağılara ve danalara bakan kişi. [DFL], S.1293; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тугалч/ин/-тугал хариулдаг хүн, тугалчин хүү. [MoğS], S.553

- 3.127. **tulum/tulam** : tulum, içine sıvı konulan deri kap, deri torba, çuval torba, deri çanta [DFL], S.1298; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. тулам-1. битүүгээр өвчиж шувтлан авсан арьс. [MoğS], S.555

- 3.128. **Tulay/tulay -sar-a** : astrolojik takvime göre ikinci ay. [DFL], S.1217; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. туулай сар-хаврын дунд сар. [MoğS], S.560

- 3.129. **Tulay/tulay çag** : tavşan saati/sabah beş yedi arası. [DFL], S.1217; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. туулай цаг-05 цаг 40 минутаас 07 цаг 40 минут хүртэлх хугацаа буюу үүр цайх. [MoğS],

- 3.130. **Tulay/tulay -yin böger-e** : kestane. [DFL], S.1217; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. туулайн бөөр-хальс нимгэн болоод улаавтархан, цөм нь шар, хальсыг нь хуулж иддэг нэг зүйл жимс. [MoğS], S.560

- 3.131. **Tulay/tulay urugultay** : tavşan dudaklı. [DFL], S.1217; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. туулайн уруул-сэтэрхий уруулыг хэлнэ. [MoğS], S.560

- 3.132. **tuguray/turay** : tırnak, toynak/at, sığır/ vb, yada toynak, at ayağı biçimindeki silahlar, Moğollar tarafından bugün de kullanılan, Mançu kaynaklı, eller üzerine

düşerek tırnak görüntüsü veren manşet, kol ağzı, bilekçe. [DFL], S.1293; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. туурай-Мал адгуусны хөлийн газарт гишгэх хэсгийн эвэрлэг бүрхүүл. [MoğS], S.561

3.133. **ulagan cegerde** : kırmızı kestane. [DFL], S.1612; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

u. Улаан зээрд-а. Улаан зүсэм давуу, улаан сортой зээрд б. [шилжсэн] Архинд зэгсэн согтсон төрх байдал. [MoğS], S.298

3.134. **uguça** : kuyruk sokumu kemiği, sakrum, sağrı kemiği, hayvan kıcı, sağrı, but, hayvan kıcının bele doğru olan kısmı, günlük konuşmalarda bazen sigüsü yerine kullanılır. [DFL], S.1333; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

u. ууц-рууны сээрээс хойш ахар сүүл хүртэлх хэсэг, харцага. [MoğS], S.607

3.135. **usun sibagu/n/** : ok ve yayla vurmak, okçuluk üzerine uygulama yapmak. [DFL], S.1173; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

u. усны шувуу-устай газар орших галуу, нугас зэрэг шувуудын ерөнхий нэр. [MoğS], S.602

3.136. **üdegeri/üder** : delik veya deliklerden ip ya da tel geçirerek bağlama. [DFL], S.1536; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үдээр-Юмыг үдэхэд хэрэглэх нарийн зүссэн шир. [MoğS], S.614

3.137. **ünege/n/ dotur** : tilki kürkünden astar. [DFL], S.1556; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үнэгэн дотор-үнэгний арьс. [MoğS], S.623

3.138. **üniy-e sagahu** : inek sağmak. [DFL], S.1019; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үнээ саах-үнээний дэлэнг шувтарч сүү гаргах. [MoğS], S.624

- 3.139. **üniy-e/n/ sagahu** : inek sağmak, süt sağmak. [DFL], S.1559; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үнээ саах-үнээний дэлэнг шувтарч сүү гаргах. [MoğS], S.624

- 3.140. **üniy-e/n/-n-i kökü** : inek memesi, yelin, türü kaybolmuş sivri biçimli bir mürekkep balığı fosili. [DFL], S.1559; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үнээний хөх-үнээний дэлэн. [MoğS], S.226

- 3.141. **üker-in mih-a** : sığır eti. [DFL], S.1547; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхрийн мах-нядалсан үхрийн мах. [MoğS], S.630

- 3.142. **üker-ün kele** : sığır dili. [DFL], S.1547; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхрийн хэл-ургамал, хээр газар бут бутаар ургах, навч нарийн болоод урт нь нэг сөөм илүү, навчинд соёо бий, ишгүй нэгэн зүйл ногооны нэр, болгож иднэ. [MoğS], S.630

- 3.143. **üker/üher buu** : top. [DFL], S.1547; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхэр буу-их буу. [MoğS], S.630

- 3.144. **üker büriy-e** : öküz borusu, borazan. [DFL], S.1547; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхэр бүрээ. [MoğS], S.630

- 3.145. **üker cil** : öküz yılı, on iki yıllık hayvan takviminde ikinci yıl. [DFL], S.1547; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхэр жил-дорно зүгийн зурхайн ёсны арван хоёр жилийн хоёрдугаар нь. [MoğS], S.630

3.146. **üker/i sakigçi** : sığır çobanı. [DFL], S.1547; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхэр сахигч. [MoğS], S.630

3.147. **üker segül** : öküz kuyruğu, sığır kuyruğu, büyük başlı bir balık, yassı kafa, kefal. [DFL], S.1061; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхэр сүүл-Мал гөрөөс зэрэг амьтны нурууны журмын ясны үзүүр этгээдийн яс; мах, өөх, арьс, үс - Тарган хонины сүүл, хавирга. [MoğS], S.498

3.148. **üker terge** : öküz arabası, kağrı. [DFL], S.1547; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхэр тэрэг-үхэр хөллөж явдаг тэрэг. [MoğS], S.630

3.149. **ükerçi/n** : sığır çobanı. [DFL], S.1548; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ü. үхэрч/ин/-үхэр маллах хүн, үхэрчин хүү. [MoğS], S.631

3.150. **çilbugur/sulbur** : çılbrı, dizgin, gem veya yulara bağlı, uzun deri sicim, hayvan bağlama ipi. [DFL], S.292; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ç. хазаар ногтод, морь малыг хөтлөх уяхад зориулагдан байдаг сур дээс зэрэг оосор, жолоо цулбуур хорш. [MoğS], S.797

3.151. **hayrsu/n** : kabuk, pul, balık veya sürüngen pulu. [DFL], S.1409; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хайрс-зарим амьтан, ургамлын бие дээгүүр бүтээн орших бие биеийн ирмэгийг дэрлэж тогтсон эвэрлэг ялтасю [MoğS], S.645

3.152. **köke/n halcin** : alnında akması olan kır at. [DFL], S.766; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. халзан-1. адгуус амьтны магнайн дагуу дахь зурвас цагаан үс, зээр халзан азрага, бор халзан хонь, халзан ангир амьтан/нэг зүйл уран хажин шувуу/. [MoğS], S.649

- 3.153. **hom** : deve semerinin altına konulan keçe parçası, hamut, havut, at koşumu. [DFL], S.1482; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хом-1. тэмээ ачааа ачихад нуруу зоогий нь хамгаалахад бамбайлан нөмөргөх эсгий бамбай,/тэмээ хомнох бамбай/-тэмээний хом, хомтой тэмээ, хомын ширдэг/тэмээ хомнох ширдэг/, 2. хөллөх малын хүзүүнд углаж, оосроор тэрэгний аралд холбох зүйл, тэрэгний хом, 3. тэмээний хоёр бөхний хажуу, зурааг дагасан хэсэг газрын зузаан өөх. [MoğS], S.688

- 3.154. **gotu** : yaban hayvanmm pençesi. [DFL], S.565; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. Хот-2. мал гөрөөсний хэвтэшлэх газар, хонины хот, 3. хонь малын үр тогтох хэвтэш, үрийн хот. [MoğS], S.698

- 3.155. **kögene/högnö** : kuzu veya oğlakları baylamaya yarayan toprağa çakılı bir kazığa bağlı ip, süt sağlırken koyunların boynuna bağlanan ip, bir bitkinin sürünen sapı. [DFL], S.761; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хөгнө-хурга ишгийг уяж торгох зэлэн дээс. [MoğS], S.705

- 3.156. **kögene dür kögenekü** : kuzu bağlamak. [DFL], S.761; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. хөгнөх-хурга ишгийг хөгнөнд торгох, хурга хөгнөх. [MoğS], S.705

- 3.157. **ködüsü/n/hödös** : hazırlanmış koyun derisi, koyun postu, güneşte kurutulmuşceylan derisi, tabaklanmış keçi veya koyun derisi. [DFL], S.760; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. Хөдөс-/хөдсөн/ 1. элдсэн нэхий арьсны баахан хуучирсны нь, хөдсөн дээл, хөдсөн оймс, 2. элдсэн нэхий арьсны год өөдөс, хөдөс хяргаж ашиглах, хөдөс чанаж цавуу хийх. [MoğS], S.707

- 3.158. **ködüsü/n/ debel** : koyun derisinden yapılmış giyecek. [DFL], S.760; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. Хөдөс-/хөдсөн/ 1. элдсэн нэхий арьсны баахан хуучирсны нь, хөдсөн дээл, хөдсөн оймс, 2. элдсэн нэхий арьсны год өөдөс, хөдөс хяргаж ашиглах, хөдөс чанаж цавуу хийх. [MoğS], S.707

- 3.159. **köyüğe/höyö** : kemirgenlerin yuvası veya yiyecek stoğu. [DFL], S.761; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. Хөөө-1. зарим амьтны хоолойн доод этгээдэд байдаг юм хум агуулах сав, тахианы хөөө, хэнгэрүүгийн хөөө, 2. зарим амьтны хучлага дэвсгэр буюу идшинг хэрэглэхээр хураасан хадгалсан юм, оготны хөөө, хөөө хураах. [MoğS], S.707

- 3.160. **köke sagari/n/** : mavi damarlı derisi, mavi çizgili deri. [DFL], S.1021; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. хөх саарь- бог малын арьсыг боловсруулан хар өнгөтэй болгосон нь. [MoğS], S.54

- 3.161. **kökegçin mori** : kül renkli kısrak. [DFL], S.766; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. хөхөгчин гүү-хөх зүсмийн өнгөтэй гүү. [MoğS],

- 3.162. **kökegçin/höhögçin** : mavimtrak-gri, kül renkli/dişi hayvan. [DFL], S.766; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. хөхөгчин-1. эм амьтны хөх зүс. [MoğS], S.718

- 3.163. **ökül/göhöl** : perçem, atın perçemi, saçın alna ve yüze dökülen kısmı, kakül. [DFL]S.616; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

g. хөхөл-1. хүүхэд багачуудын нялхын үсийг авахдаа үлдээсэн хэсэг үс, 2. адууг дэллэхдээ толгой дээр нь үлдээсэн урт урт үс, хөхөл дэл. [MoğS],

- 3.164. **kökül** : uzun saç, kakül, saç örgüsü, at perçemi, kuş isbiği, at yelesi veya kuyruğu. [DFL], S.616; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. хөхөл-1. хүүхэд багачуудын нялхын үсийг авахдаа үлдээсэн хэсэг үс, 2. адууг дэллэхдээ толгой дээр нь үлдээсэн урт урт үс, хөхөл дэл. [MoğS], S.718

3.165. **kökül üsü** : kakül, perçem, saş lülesi. [DFL], S.616; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. хөхөл-1. хүүхэд багачуудын нялхын үсийг авахдаа үлдээсэн хэсэг үс, 2. адууг дэллэхдээ толгой дээр нь үлдээсэн урт урт үс, хөхөл дэл. [MoğS], S.718

3.166. **kökügür/höhür** : şarap veya başka sıvılar için kullanılan deri, çanta, tulum. [DFL], S.767; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. хөхүүр-1. айраг, тараг зэрэг шингэн зүйл агуулахын тулд шир хөм зэргээр хийсэн сав, айргийн хөхүүр, хөхүүртэй айраг. [MoğS], S.719

3.167. **kökügür/höhür saba** : kıımız için deri torba, kıımız tulumu. [DFL], S.767; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. хөхүүр-1. айраг, тараг зэрэг шингэн зүйл агуулахын тулд шир хөм зэргээр хийсэн сав, айргийн хөхүүр, хөхүүртэй айраг. [MoğS], S.719

3.168. **kökügür/höhür arikin-u** : şarap tulumu. [DFL], S.767; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

k. хөхүүр-1. айраг, тараг зэрэг шингэн зүйл агуулахын тулд шир хөм зэргээр хийсэн сав, айргийн хөхүүр, хөхүүртэй айраг. [MoğS], S.719

3.169. **kökügür/höhür usun-u** : su için deri çanta, su tulumu. [DFL], S.767; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

3.170. **hudurg-a/n/ hudraga** : at sağrısı, atın kuyrugundan geçen eyer kayışı, kuskun. [MoğS], S.1511

h. хударга-1.1-эмээлийн хавтасны хойт этгээдэд уяж морь малын сүүл бөгсөнд торгож, бэхлэх оосор, хазаар худрага хорш, 2.нумын заадасны хоёр этгээдийн говил газры нь. [MoğS], S.724

- 3.171. **hudurg-a/n/ gudus namnahu** : at sırtında geriye ok atmak. [DFL], S.1511; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- h. худраган гудас-морины явдал дунд биеэ эргүүлж, ар талд буй ангаа агнах. [MoğS], S.724
- 3.172. **huragala/hurgalah** : kuzulamak. [DFL], S.1523; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- h. хургалах-Хонь төллөх: хонь хургалах (эм хонь хурга гаргах, эм хонь төллөх). [MoğS], S.732
- 3.173. **hurag-a/n/ arisu** : kuzu derisi. [DFL], S.1523; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- h. хурганы арьс-хонины нэг нас хүрээгүй төлийн арьс. [MoğS], S.54
- 3.174. **huragaçi/n/** : çoban, koyun çobanı. [DFL], S.1523; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- h. хургачин-хонь, хурга хариулдаг хүн. [MoğS], S.732
- 3.175. **hurud** : kurutulmuş peynir, bir tür Moğol peyneri. [DFL], S.1528; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- h. хурууд-хэсэглэн тавьсан ааруул, ааруул хурууд хоршоо. [MoğS], S.734
- 3.176. **huhanag** : taşak, hayvanların taşak torbası. [DFL], S.1523; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- h. хуухнаг-эр амьтны үр булчирхайн хүүдий хуух. [MoğS], S.739
- 3.177. **huça/n/ neylegülkü** : koçları sürüye katmak. [DFL], S.1511; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.
- h. хуц нийлүүлэх-хонь хээлтүүлэх. [MoğS],
- 3.178. **küderiyin cagar** : misk. [DFL], S.787; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. Хүдрийн заар-эр хүдрийн хүйсний дотор хуралдсан анхилам үнэртэй бөөм юм, хөлөрсөн хөлсий чинь үнэрлэвэл, хүдрийн заараас юуны өөр вэ /ардын дуунаас. [MoğS], S.742

3.179. **keremüçi/n/ heremç** : sincap avcısı. [DFL], S.729; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

h. Хэрэмч-хэрэм агнадаг хүн. [MoğS],

3.180. **çagasun sibagu/n/** : uçurtma. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ç. цаасан шувуу-цаасаар шувуу, эрвээхэй мэт дүрс хийж утсаар уяад салхинд дэрвүүлэн наадах тоглоом. [MoğS], S.857

3.181. **çoh-u** : kafasının üst kısmındaki şişlik, yumru, alnın üst kısmı. [DFL], S.318; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ç. Цох-Хүний духны хоёр хажуугийн ба магнын дээхэн хэсгийн төвгөр газар. [MoğS], S.792

3.182. **çidür** : bukağı, tuşak, at bukağısı, iki ön ayak ile sol arka ayağı birleştiren üçlü halk halka , ayak prangası. [DFL], S.285; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ç. Чөдөр-1.морь малын гурван хөлд торгож тогтоодог нэг зүйл хэрэгсэл, чөдөр тушаа. [MoğS], S.822

3.183. **çidür tuşiya** : bukağı, tuşak, pranga, engeller, manialar. [DFL], S.285; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

ç. Чөдөр-1.морь малын гурван хөлд торгож тогтоодог нэг зүйл хэрэгсэл, чөдөр тушаа. [MoğS], S.822

3.184. **sirgulçi/n/ -yin egür** : karınca yuvası. [DFL], S.1111; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. шоргоолны үүр-шоргоолжны амьдрах оромж маягийн зүйл. [MoğS],

- 3.185. **sibagu/n/ urahadahu** : kuşlara tuzak kurmak. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. шувуу урхихах. [MoğS],

- 3.186. **sibagu/n/-n-u ger** : kuş kafesi. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. шувууны гэр-шувууны, өндөг, ангаахайдаа зассан оромж. [MoğS],

- 3.187. **sibagu/n-u egür** : kuş yuvası. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. шувууны гэр-шувууны, өндөг, ангаахайдаа зассан оромж. [MoğS],

- 3.188. **sibaguçi/şuvuç** : şahinci, kuş avcısı, kuş satıcısı. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. шувууч/ин/-шувуу хариулах хүн, тахиачин шувуучин хорш. [MoğS], S.858

- 3.189. **sibaguçila/şuvuçlah** : kuşlara tuzak kurmak, kuş yakalamak veya avlamak. [DFL], S.1076; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

s. шувуучлах-1. шувуу агнах, 2. шувуу тонших мэт юмыг бага багаар идэх, үйлдэх. [MoğS],

- 3.190. **eber/ever** : boynuz, sertlik, nasır kabartı, ur, kırık kemiğin etrefında oluşan ve kaynamasına yardım eden madde. [DFL], S.456; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

e. Эвэр-1. Амьтны толгойн яснаас ургаж гарсан дотроо тугалмай ястай зүйл, хуучин нь унаж шинээр солигдох солигдохгүй хоёр зүйл бий, 2. хүний гар хөлд хүчилсэн шахагдсан зэргээс үүсэн гарах үү мэт саарь, хөлийн эвэр. [MoğS], S.867

- 3.191. **emnæg surgahu** : egirmek veya ahsurmak. [DFL], S.500; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Эмнэг-1. догшин, атар, танхи, ажил эдэлгээнд сурч номхроогүй адгуус мал, эмнэг хангал, эмнэг догшин хорш, эмнэг үрээ, эмнэг сургах, эмнэг малыг эдэлгээнд дасгах. [MoğS], S.876

3.192. **emegel abhu** : eyer çıkarmak, eyerini almak. [DFL], S.497; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Эмээл авах-морь малд тохсон эмээлийг тайлж авах. [MoğS], S.878

3.193. **emegel** : eyer. [DFL], S.497; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Эмээл-1. унах ачих морь малд тохих бүүрэг хавтсаар бүрдсэн хэрэглэлийн нэр, хэлбэр дүо олон янз. [MoğS], S.878

3.194. **emegel-ün bürgerge** : eyer kayış. [DFL], S.497; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Эмээлийн бүүрэг-эмээлийн модны босоо хэлбэртэй хоёр хэсэг мод. [MoğS], S.878

3.195. **emegel-ün modu** : eyer kaltağı. [DFL], S.497; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Эмээлийн мод-хоёр бүүрэг хоёр хавтсаар бүрдсэн мод. [MoğS], S.878

3.196. **emegel-ün ölünçüg** : eyer minderi. [DFL], S.497; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Эмээлийн олонцог-Эмээлийн модны суудлын жиирэг бүрээс. [MoğS], S.878

3.197. **emegel-ün habtasu** : eyer kaltağı, eyer kaşı. [DFL], S.497; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Эмээлийн хавтас-эмээлийн модны хэвтээ хэлбэртэй хоёр хавтаг мод. [MoğS], S.878

3.198. **emegelçi/n/** : saraç. [DFL], S.497; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Эмээлч-/ин/ эмээлийн мод хийдэг хүн. [MoğS], S.87

3.199. **tengri-yin gurban** : orion kuşağı, gurban maral. [DFL], S.925; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

t. энгэрийн гурван нохой-гурван марал од. . [MoğS], S.333

3.200. **erbegelcin emegel** : çocuk eyeri, ön ve arka kayışların arasında kol demiri bulunan eyer. [DFL], S.497; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. эрвээлжин эмээл-хүүхдэд зориулсан жижигхэн навтгар эмээл. [MoğS],

3.201. **egermeg/ermeg** : kesilmiş sütün üzerindeki köpük ve ya kaymak. [DFL], S.477; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

е. Ээрэм-1. тогоо нэрэхэд буцалсан айраг дээш хөөрч бүрхээрийн дотор этгээдэд наалдаж тогтсон идээ, ээрэм идэх. [MoğS], S.895

3.202. **esicen dahu** : keçi derisi, keçi postu. [DFL], S.532; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

у. Ямаан дах- Ямааны арьсаар хийсэн дах. [MoğS], S.192

3.203. **imagan tulum** : keçi derisinden yapılmış çanta, torba vb, [DFL], S.532; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

у. ямаан тулам-ямааны битүү өвчсөн арьсан сав. [MoğS], S.555

3.204. **yanggirçag/yangirsag** : oyuncak zil veya çingırak. [DFL], S.683; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

у. Янгирцаг-малын нуруу ачихад хэрэглэх ачааны эмээл, янгиа. [DFL], S.907

3.205. **Ayrag** : İs.:kımız, kısrak ve ineğin mayalanmış sütü, --nerekü:kımız damıtmak, --un emnelge: kımız tedavisi, gegün-ü --: kısrak sütünden yapılmış kımız, sir-a --: bira. [DFL], S.35; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

а. Айраг-Голдуу сүүг хөрөнгөлөн исгэсэн унд, гүүний айраг, үхрийн айраг, /үүнийг нэрж монгол архи гаргана/, айргийн эмнэлэг/айргаар эмчлэх газар/, шар айраг/арвайг нэрж гаргах бага охьтой унд/, айргийн тав/уралдаанд түрүүлэн давхиж ирсэн таван морь/. [MoğS], S.25.

3.206. **bökü/n/**: devenin hörgücü. [DFL], S. 203; [KY] Ø; [UY] Ø; [XAK.] Ø.

а. Бөх-2. тэмээ зэрэг амьтны нуруун дээрх овгор түнтгэр юм, ширээ бөхтэй ат, нэг бөхтэй тэмээ, бөхтэй үхэр, бөхний өөх. [MoğS], S.100

3.207. **Aduguçi/n/-aduç/in/**: seyis, at bakıcı, yılkı bekçisi. [DFL], S.18; [KY]. Ø; [UY]. Ø; [XAK.] Ø.

а. Адууч /ин/- адуу маллах хүн, адуучин. [MoğS], S.23

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LESSİNG'İN SÖZLÜĞÜNDE AT SÖZ VARLIĞININ MOĞOL KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ VE GELENEKSEL SEMBOLLERİ

4.1. Beş Değerli Büyükbaş Hayvan

Moğol halk kültüründe at, yalnızca bir ulaşım ve iş gücü aracı değil; aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ruhani değerlerin taşıyıcısı olan kutsal bir varlık olarak kabul edilir. Bu bağlamda, atlara ilişkin çeşitli geleneksel ritüel, sembol ve adlandırmalar geliştirilmiştir. Ayrıca, “beş değerli büyükbaş hayvan” (at, sığır, koyun, keçi ve deve) ile ilgili olarak her birinin kökenine dair simgesel ve mitolojik adlandırmalar da mevcuttur. Bu adlandırmalar, hayvanların doğayla olan ilişkisini, insan yaşamındaki yerini ve kültürel anlamını ifade eden temsillerdir. Her hayvan türü, kendisine özgü niteliklerle birlikte çeşitli efsaneler, atasözleri ve halk inançlarında özel anlamlarla yüceltilmiştir.

4.1.1. **At:** Atların kökeninin rüzgâra dayandığına dair inanış, onların doğalarında var olan hız ve cesaretle ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, atlar rüzgârın sembolik bir yansıması olarak değerlendirilir. Ayrıca, atlar yılın dört mevsiminde de çevresel koşullara uyum sağlayabilen dayanıklı canlılardır ve sürü hâlinde beslenme alışkanlıklarıyla dikkat çekerler.

4.1.2. **Deve:** Develerin gökyüzünden geldiğine inanılır ve bu nedenle göksel kökenli hayvanlar olarak kabul edilirler. Özellikle kış mevsimine karşı bir eğilim gösterdikleri düşünülmektedir. Erkek develerde cinsel istek, genellikle sert kış koşullarında belirginleşir; bu dönem, çiftleşme davranışlarının yoğunlaştığı zaman dilimidir. Develer, kar ve buzla kaplı ortamlarda üreme faaliyetlerine katılım gösterirler.

4.1.3. **İnek:** İneklerin kökeninin ağaçtan geldiğine dair bir inanış mevcuttur. Bu bağlamda, ineklerin odun çiğneme eğilimleri, burunlarına takılan tahta çubuklar ve geleneksel olarak odun taşıma ya da araba çekme gibi görevlerle ilişkilendirilmeleri, bu inancı destekleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Bu durum, ineklerin doğayla olan bağının özellikle bitkisel unsurlar üzerinden kurulduğunu göstermektedir.

4.1.4. **Koyun:** Koyunların ot kökenli varlıklar olduğuna inanılır; bu inanç, koyunların beslendiği meralarda çok çeşitli ot türlerinin bulunması ve koyunların otçul (bazı kaynaklara göre hepçil) beslenme alışkanlıklarıyla ilişkilidir. Özellikle sonbahar mevsiminde, serin ve nemli akşam saatlerinde otlamayı tercih ettikleri için geceyi sıklıkla açık arazilerde, tarlalarda geçirirler. Öte yandan, yaz mevsimi koyunlar için hem otların en verimli dönemine

denk gelir hem de uzun ve sıcak günler boyunca otlama süresi artar. Kavurucu sıcaklarda dinlenmeye çekilen koyunlar, havanın serinlediği saatlerde yeniden otlanmak üzere dışarı çıkarlar.

4.1.5. **Keçi:** Bir efsaneye göre keçiler kayadan türemiştir. Bu mitolojik anlatım, keçilerin dağ keçilerinden türediği ve bu nedenle kayalık, sarp arazilerde yaşamaya ve otlanmaya eğilimli oldukları gözlemiyle desteklenmektedir. Özellikle ilkbahar mevsimi, keçiler açısından ayrı bir önem taşır; zira bu dönemde açan ilk bitkilerden biri olan civanperçemi, keçilerin en çok tercih ettiği otlar arasında yer alır. Bu bağlamda, beş büyük hayvan grubunun her birinin belirli bir mevsimle özdeşleştirildiği ve her türün kendine özgü çevresel koşullara uyum sağladığı görülmektedir.

4.2. Moğol Kültüründe Atlar

4.2.1. **At imgenin sembölü:** Moğollar, yüzyıllar boyunca sahip oldukları hayvan sürülerine derin bir sevgi ve şefkatle yaklaşmış, bu canlıları özenle koruyup yetiştirmişlerdir. Bu duygusal bağ, özellikle at imgesi üzerinden çeşitli sembolik anlamların ifade edildiği geleneksel kehanet ritüellerinde somut bir biçimde yansımıştır. Moğolların evcilleştirdiği beş temel hayvan türü arasında at, en yüksek değeri görmüş ve bu nedenle at sembolizmi, Moğol kültüründe oldukça yaygın bir yer edinmiştir. At figürü; kaya resimlerinden arkeolojik buluntulara, oyma ve heykel örneklerinden Moğol amblemine kadar birçok kültürel unsurda karşımıza çıkar. At, bu bağlamda yalnızca ihtişamı ve görkemi değil, aynı zamanda mutluluğu ve iyiliği temsil eden “sekiz sevinç atı” gibi motiflerle de Moğol kimliğinin ve devlet geleneğinin sembolik temsili hâline gelmiştir.

4.2.2. **Dachir Atı ve Kullanımına İlişkin Geleneksel Kısıtlamalar:** Moğol kültüründe “Dachir atı” ifadesi, “tek at” anlamına gelir ve genellikle yalnızca bir bireyin sahip olduğu ya da özel amaçlarla kullanılan tek bir atı tanımlar. Bu bağlamda kullanılan “Dachir morio bu dachi” şeklindeki atasözü, bu tür atların aşırı çalıştırılmaması gerektiğine dair geleneksel bir uyarı niteliği taşır. Söz konusu ifade, atın fiziksel ve manevi bütünlüğünü koruma yönündeki kültürel duyarlılığı yansıtır ve tek bir atın aşırı kullanımının hem etik hem de işlevsel açıdan uygun olmadığı düşüncesini dile getirir. Bu anlayış, Moğolların hayvanlara karşı gösterdiği derin saygının ve sürdürülebilir hayvancılık anlayışının bir yansımasıdır.

4.2.3. **Altı Atların Özelliği:** Moğol atları, tarih boyunca yalnızca günlük yaşamın değil, aynı zamanda ülke savunmasının da vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sürecinde, Moğolistan ordusunun lojistik ve topçu desteğinde yüz binlerce at aktif görev almıştır. Bu bağlamda, Halh Gol Muharebesi'nden başlayarak Doğu Cephesi'ne kadar uzanan süreçte, Moğol atları onlarca ve hatta yüzlerce ağır topun taşınmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Topların taşınmasında kullanılan “ağır top arabaları” genellikle altı at tarafından çekilmekteydi. Bu sebeple, halk arasında bu taşıma sistemine "altı atlı araba" denilmiştir. Atlar, yalnızca taşıma gücüyle değil, aynı zamanda zorlu coğrafi ve iklimsel koşullarda gösterdikleri dayanıklılıkla da öne çıkmıştır. Bu yönüyle Moğol atları, dönemin askerî stratejisinde belirleyici bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

4.2.4. **Rüzgar Atı: Moğol ve Tibet Kültürlerinde Sembolik Anlamı:** Moğol ve Tibet kültürlerinde "Rüzgar Atı" (Moğolca: Lundaa) kavramı, yalnızca fiziksel bir varlık olan atı değil, aynı zamanda soyut değerleri ve manevi durumları temsil eden güçlü bir semboldür. Tibetçe kökenli Lungta kelimesinin Moğolcaya uyarlanmış biçimi olan Lundaa, doğrudan "Rüzgar Atı" anlamına gelir ve hem bireysel hem toplumsal düzeyde çeşitli kültürel anlam katmanlarıyla yüklüdür. Rüzgar Atı, özellikle insan zekâsı, kurnazlığı ve yaşam yolculuğunda karşılaşılan talihin bir simgesi olarak kabul edilir. Mutlu, başarılı ve engelsiz bir yolculuğun metaforu olarak değerlendirilen bu sembol, aynı zamanda ruhsal enerjinin yükselmesi ve kişinin içsel gücünün artmasıyla ilişkilendirilir. Bu bağlamda Lundaa, yalnızca dilsel bir karşılık değil, kültürel bir kavram olarak Moğol halk inançlarında ve ritüellerinde önemli bir yer tutar.

4.2.5. **Moğol Kültüründe Atın Simgesel Değeri: Arzuları Gerçekleştiren Bir Hazine Olarak At:** Moğol halk kültüründe at, yalnızca bir ulaşım ve çalışma aracı olmanın ötesinde, derin sembolik anlamlar taşıyan değerli bir varlık olarak görülmektedir. İyi bir at, halk arasında "arzuları yerine getiren bir hazine" olarak nitelendirilir; bu benzetme, atın sahip olduğu maddi ve manevi değeri vurgular niteliktedir. Aynı zamanda iyi bir at, yalnızca sahibine hizmet eden bir hayvan değil, yakın bir dost, süs unsuru ve toplumsal etkinliklerde—özellikle bayram ve şöenlerde—kullanılan bir eğlence aracı olarak da saygı görür. Bu anlayış, Moğol göçebe toplumunun atla kurduğu derin bağın ve atın sosyal hayattaki çok katmanlı işlevlerinin bir yansımasıdır. At, bireysel prestijden kolektif kimliğe kadar uzanan geniş bir semboller ağı içerisinde yer almakta, böylece hem maddi hem kültürel bir “hazine” olarak anlam kazanmaktadır.

4.2.6. Moğol Kültüründe “İyi Beyaz At”ın Özellikleri ve Simgesel Değeri: Moğol geleneksel atçılık kültüründe “iyi beyaz at”, yalnızca fiziksel nitelikleriyle değil, aynı zamanda taşıdığı sembolik anlamlarla da öne çıkan bir varlık olarak kabul edilmektedir. Bu tür atlar; ince yapılı tüyleri, koyu renkli gözleri, siyah göz kapakları ve kirpikleri, trompet benzeri burun delikleri, mavi renkli dudak ve burunları, sarı-siyah arası düz dişleri, gri ya da koyu kahverengi kulak uçları, mavi tonlarında yele ve kuyrukları ile karakterize edilir. Eyer, göğüs, karın ve omuz bölgelerinde ise grimsi mavi ya da donuk tonlar hâkimdir. Anatomik olarak, uzun kaval kemiklerine, belirgin eklem yapısına, derin göğüs oluşuna ve geniş göğüs kafesine sahip olan bu atlar, güçlü kas yapısı, dayanıklılığı ve uzun ömürlülüğü ile tanınır. Bu atlar genellikle uysal mizaçlı olmalarının yanı sıra, sık sık dörtnala koşmaları ve zorlu iklim ile arazi koşullarına karşı dirençli olmaları ile bilinir. Geleneksel Moğol yaşam tarzında, atlar yalnızca ulaşım ve avcılık gibi pratik amaçlar için değil, aynı zamanda dostluk, yoldaşlık ve toplumsal sembolizm açısından da merkezi bir rol üstlenmiştir. Özellikle “iyi beyaz atlar”, tarihsel süreç boyunca hem fiziksel nitelikleri hem de bilgelik, kehanet ve ruhsal güçle ilişkilendirilmeleri dolayısıyla toplum nezdinde yüksek saygı görmüştür. Moğol halkı, atları diğer tüm çiftlik hayvanlarından üstün görmüş; bu nedenle kaliteli atlar, toplumsal statü ve kültürel miras açısından daima ön planda tutulmuştur.

4.2.7. Moğol Geleneksel İnançlarında “Kötü Beyaz At”ın Fiziksel Özellikleri ve Algısı: Moğol halk kültüründe atlar yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda sembolik nitelikleriyle de değerlendirilmekte olup, fiziksel görünümlerine göre olumlu ya da olumsuz nitelendirmelere tabi tutulmaktadır. Bu bağlamda, “kötü beyaz at” kavramı, halk arasında uğursuzluk, olumsuzluk veya istenmeyen nitelikler ile ilişkilendirilen at türünü tanımlar. “İyi beyaz at”a zıt biçimde tanımlanan bu atların belirgin özellikleri arasında mavi gözler, sivri yapılı burun veya “gaga” benzeri ağız yapısı, koyu pembe ile mor arasında değişen vücut rengi ve siyah baş bölgesi yer alır. Ayrıca kuyruk ve kuyruk ucu dahi pembe tonlarda olabilirken, genel vücut rengi beyaz ya da pembemsi bir görünüm arz eder. Söz konusu fiziksel özellikler, Moğol inanç sisteminde estetik idealin ve fiziksel dayanıklılığın dışında kalan nitelikler olarak görülmekte ve bu atlar, genellikle sembolik olarak olumsuzlukların taşıyıcısı olarak değerlendirilir. Bu yaklaşım, geleneksel halk veterinerliği anlayışı ve estetik yargılarla şekillenen toplumsal kabullerle doğrudan ilişkilidir.

4.2.8. **Moğol Atçılık Kültüründe Yele ve Kuyruk Kesiminin Yasaklanması Üzerine**

Geleneksel Yaklaşımlar: Moğol geleneksel atçılık kültüründe, atın yelesinin ya da kuyruğunun kesilmesi hoş karşılanmayan bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Atların tımarı sırasında yele yalnızca taranır veya düzeltilir; kesilmesi ise estetik ve kültürel değerlere aykırı görülür. Bu yaklaşım, hem hayvanın fiziksel görünümüne duyulan saygıyı hem de atın toplumsal statüsünü koruma amacı taşır. Moğollar, atın doğal güzelliğinin bozulmaması gerektiğine inanırlar ve bu düşünce, geleneksel halk bilgeliğinde yer alan bazı atasözlerinde de karşılık bulur. Bu bağlamda, “Güzelliğini görmek istiyorsan, ona bakmalısın” ve “Ayağına bakmak güzeldir, ağzına bakmak güzeldir” gibi ifadeler, atın estetik niteliklerinin doğal haliyle muhafaza edilmesinin önemini vurgulamaktadır. Atın yelesi ve kuyruğu, yalnızca fiziksel özellikler değil, aynı zamanda onun gücünü, asaleti ve sahibinin sosyal konumunu temsil eden sembolik unsurlar olarak da görülmektedir. Dolayısıyla bu unsurlara müdahale etmek, geleneksel Moğol değer sisteminde saygısızlık olarak değerlendirilir.

4.2.9. **Moğol Geleneksel Kültüründe “Sekiz Kurban” Ritüeli:**

Moğol halk kültüründe “Sekiz Kurban” (Nayman Takhil) adı verilen ritüel, atın yelesi, gözleri, kulakları, göğsü, kuyruğu ve toynaklarını kapsayan sembolik unsurlardan oluşur. Bu ritüel, özellikle bayram veya yarışmalarda birinci gelen atın onurlandırılması amacıyla uygulanır. “Sekiz Kurban”, Budist geleneğindeki Sekiz Kutsal Hazine (Şemsiye, Altın Balık, Adtan Khomh, Lotus Çiçeği, Beyaz Lav, Ulzii İpliği, Erdeniin İpliği, Altın Tekerlek) ile benzer sembolik anlamlar taşır ve kutsallık, uğur ve başarıyı temsil eder.

4.3. **Moğol Geleneksel Semboller**

4.3.1. **Arazi İşaretleme İşlemi:**

Geleneksel inançlara göre hayvan figürleri kullanılarak yapılmaz. Bu uygulamanın, hem hayvanlara saygı göstermek hem de onların koruyucu ruhlarına zarar vermemek amacı taşıdığı düşünülmektedir. İşaretleme işlemi gerçekleştirilirken, doğaya —özellikle bitki örtüsüne— zarar verilmemesi ve arazinin yakılmaması temel bir kuraldır. Geleneksel uygulamalarda, bir kişinin gömüleceği yerin belirlenmesi durumunda, o alanın sınırlanması ya da işaretlenmesi çizim yoluyla yapılır; ancak bu tür işaretlemelerin cenaze dışında gerçekleştirilmesi, toplumsal nezakete aykırı, görgüsüzce bir davranış olarak değerlendirilir.

4.3.2. **Yedi Erkek Devenin Yelesi, Moğol Geleneğinde Çadırın Emniyet İpi:**

Moğol kültüründe çadırın emniyet ipi, özellikle ev kurma sürecinde, son derece saygı duyulan ve

sembolik anlamlar taşıyan bir unsurdur. Ailelerinden ayrılarak yeni bir yuva kuran bireyler için bu ip, yalnızca işlevsel bir araç değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değerlerin bir yansımasıdır. Geleneğe göre, yeni kurulan yuvanın çadırının emniyet ipi, yedi erkek devenin yelesi ile devenin dizinden elde edilen yün kullanılarak yapılır. Bu özel ipin bükülme süreci ise gelinin büyükannesi ya da çok çocuklu bir kadın tarafından gerçekleştirilir. Bu durum, yeni kurulan ailenin bereketli, güçlü ve sağlam temellere dayalı olması yönündeki iyi dileklerin simgesel bir ifadesidir. Zamanla bu gelenek daha da zenginleşmiş; yeni yuvanın çadır ipine bir arpa tanesi bağlamak yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Arpa, burada yalnızca bir tahıl ürünü değil, aynı zamanda ailenin bolluk ve bereket içinde çoğalacağı, tıpkı pirinç gibi yayılacağı ve yaşamlarının gökyüzü kadar berrak olacağı yönündeki umutların bir simgesi olarak kabul edilmiştir.

4.3.3. **Jalam Khar Dansı: Batı Moğol Topluluklarında Geleneksel Bir Performans:**

Jalam Khar, Batı Moğol topluluklarından Bayad, Dorvöd, Uriankhai, Zakhchin ve Khoton kabileleri arasında köklü bir kültürel geçmişe sahip olan ve halk gösterilerine dayanan geleneksel bir dandır. Bu dans, nitelikli ve değerli bir atın hikâyesini sanatsal dans figürleri aracılığıyla anlatmayı amaçlar. Dansçılar, geleneksel Moğol müziği olan *khuur* eşliğinde performanslarını sergilerken, başlarının üzerinde veya her iki ellerinde birer bardak süt tutarak figürlerini icra ederler. Bu sembolik tutum, hem dengenin hem de kutsal kabul edilen sütün saflığının ve bereketin ifadesi olarak yorumlanmaktadır. Siyah dans olarak da anılan bu performans, özellikle düğün törenlerinde icra edilmesiyle öne çıkar. Bu bağlamda, Jalam Khar dansı yalnızca estetik bir sanat formu değil, aynı zamanda Moğol topluluklarının değer sistemini, sembollerini ve sosyal ritüellerini yansıtan önemli bir kültürel ifade biçimidir.

4.3.4. **Dokuz Hediye Sunma Geleneği: Moğol Kültüründe Atalara Saygı Ritüeli:**

Moğol halk kültüründe, atalara duyulan derin saygının ve minnettarlığın ifadesi olarak "dokuz hediye sunma geleneği" önemli bir yere sahiptir. Bu ritüel, "dokuz verme", "verme töreni" ya da "tutma ritüeli" gibi adlarla da anılmaktadır. Söz konusu gelenek, özellikle toplumsal hafızada atalara bağlılığın sembolik bir göstergesi olarak yaşatılmaktadır. Dokuz hediye arasında yer alan unsurlar, yalnızca maddi değer taşımakla kalmaz, aynı zamanda kutsal ve simgesel anlamlara da sahiptir. Bu hediyelerden biri tanrıya atfedilen bir sunu, biri kraliçeye yönelik bir armağan, sekizi ise beyaz renkteki atlar olarak belirlenmiştir. Ayrıca, dişli başlı beyaz bir devenin sunulması da bu ritüelin vazgeçilmez parçalarındandır. Beyaz renk, Moğol kültüründe saflık, refah ve kutsallıkla özdeşleştiğinden, dokuz beyaz hediyein seçimi bilinçli bir kültürel

tercihi yansıtmaktadır. Bu bağlamda dokuz hediye sunma ritüeli, Moğol toplumunun inanç sistemi, sosyal yapısı ve estetik değerleri hakkında önemli ipuçları sunmaktadır.

4.3.5. Ceylan Kadar Hızlı” İfadesinin Moğol At Kültüründeki Mecaz Anlamı ve Ritüel Boyutu: Moğol halk edebiyatında ve geleneksel söyleminde yer alan “ceylan kadar hızlı” ifadesi, olağanüstü hız ve çevikliğe sahip atları tanımlamak amacıyla kullanılan güçlü bir mecazdır. Bu ifade, yalnızca bir nitelendirme değil, aynı zamanda hayvanın fiziksel üstünlüğüne dair kültürel bir idealin yansımasıdır. Geleneksel anlatımlarda, bir atın rüyasında kendisini ceylan kadar hızlı görmesi, o atın soyunun da benzer niteliklere sahip olacağının işareti olarak yorumlanır. Bu doğrultuda, atın yavrularının ritüelistik bir biçimde ceylanın kaval kemiği ve sago toynaklarıyla sembolik olarak kırbaçlanması, onların da hızlı ve güçlü olmaları yönündeki dilekleri temsil eder. Söz konusu uygulama, performans beklentisiyle şekillenmiş geleneksel inanışların ve sembollerin bir bütünüdür.

4.3.6. Moğol Kültüründe Çeyiz ve Çeyiz Atı Ritüeli: Moğol geleneksel toplum yapısında çeyiz, evlenmek üzere olan kadına ailesi tarafından verilen maddi ve sembolik değeri yüksek bir hediyeler bütünüdür. Çeyiz, yalnızca gelinin kişisel eşyalarını değil; saç süslemeleri, geleneksel kıyafetleri, aksesuarları ve bavulunu da içerecek şekilde oldukça kapsamlıdır. Bunun yanı sıra, çeyizin en önemli unsurlarından biri tam teçhizatlı bir binicilik atıdır. Bu at, hem yeni evin ekonomik ve sosyal yaşamına katkı sunacak pratik bir araç, hem de gelinin statüsünü simgeleyen bir unsurdur. Evlilikten birkaç gün sonra, damadın ailesi çeyiz atını sembolik bir biçimde başka bir atla takas eder. Bu ritüel, gelinin baba evine geri dönüşünün mümkün olmadığına işaret eden kültürel bir anlam taşır. Bu uygulama, evlilik kurumunun kalıcılığına ve yeni kurulan ailenin sürekliliğine dair toplumsal bir teminat olarak değerlendirilir.

4.3.7. Moğol Kültüründe Atın Sosyo-Kültürel Konumu ve Selamlaşma Ritüelleri: Moğollar, tarih boyunca atlara yalnızca bir ulaşım veya savaş aracı olarak değil, aynı zamanda kültürel kimliklerinin ve günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olarak büyük saygı göstermişlerdir. Bu saygı, selamlaşma biçimlerine ve sözlü kültürlerine de derinlemesine yansımaktadır. Geleneksel Moğol selamlaşmalarında, misafirlerin “*Ta morilon oron uu*” (Lütfen at sırtında giriniz) şeklinde karşılanması, atın toplumsal statü, zarafet ve onur sembolü olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Bu ifade, aynı zamanda Moğolca'da bir tür onur ifadesi olarak değerlendirilir. Atlara yönelik iyi dilekler ise bir tür kutsama ritüeli niteliği taşır. “*Mor*

saytai yavane” (At iyi gitsin) şeklindeki sözlü ifadeler, hem atlının hem de atın yolculuğuna uğur ve başarı temennisiyle eşlik eder. Ayrıca “*Atlının hediyesi atın içindedir*” şeklindeki atasözü, at ile binicisi arasındaki bütünlüğü ve atın hem maddi hem manevi değerini vurgulayan önemli bir halk söylemidir. Bu tür sözlü ifadeler, Moğol kültüründe atın yalnızca bir canlı değil, aynı zamanda anlam yüklü bir varlık olarak konumlandığını göstermektedir.

4.3.8. Moğol Halk İnançlarında Melez Hayvanlar ve Toplumsal Anlamı Üzerine Bir Değerim: Moğol halk kültüründe hayvanlar yalnızca ekonomik kaynaklar değil, aynı zamanda sembolik ve mitolojik anlamlar taşıyan varlıklar olarak kabul edilir. Bu bağlamda, Moğol ineği ile yakın akraba olan yak türü hayvanın melezlenmesiyle doğan yavru, halk arasında dikkat çekici bir anlam yüküyle değerlendirilir. Bu melez türün doğasında erkek bireyin, yani boğanın bulunmadığı yönündeki inanç, kültürel hafızada yer eden önemli bir unsurdur. Moğol halk inancına göre, eğer bu türden beklenmedik bir biçimde bir Haina boğası (melez türün erkek bireyi) dünyaya gelirse, bu durum olağanüstü ve nadir bir olay olarak kabul edilir. Bu nedenle, böyle bir doğumun gerçekleşmesi durumunda olayın üç ayrı eyalette ilan edilmesi gerektiği ifade edilir. Söz konusu inanış, yalnızca biyolojik bir durumu değil, aynı zamanda doğaüstü veya kehanetsel bir anlam taşıdığı düşünülen nadir olayların toplumsal duyurular aracılığıyla meşrulaştırılmasına da işaret etmektedir.

4.3.9. Moğol Düğün Geleneklerinde Atların Simgesel Rolü ve Hediye Kültürü: Moğol toplumunda düğün törenleri, yalnızca iki bireyin birleşimini değil, aynı zamanda iki ailenin sosyal, ekonomik ve kültürel bütünleşmesini temsil eden önemli ritüellerden biridir. Bu bağlamda, düğünlerde hediye sunma geleneği özel bir yere sahiptir. Moğolların uzun süredir sürdürdüğü geleneklerden biri de düğün hediyesi olarak "düğün atı" sunmaktır. Bu atlar, yalnızca bir ulaşım veya mal varlığı unsuru değil, aynı zamanda yeni kurulan ailenin refahı, dayanıklılığı ve sosyal prestijinin bir göstergesi olarak değerlendirilir. Düğün vesilesiyle sunulan hediyeler arasında sıklıkla koyun ve at gibi sıcakkanlı hayvanlar yer almaktadır. Buna karşılık, deve ve keçi gibi hayvanlar ise daha çok soğukkanlı olarak nitelendirilmekte ve farklı sembolik anlamlarla hediye edilmektedir. Düğün için seçilen aygır atlarının fiziksel özellikleri de bu geleneğin estetik boyutunu yansıtır. Genellikle açık renkli olan bu atlar; kestane, açık kahverengi veya beyaz-sarı tonlarında olup, saflığı, zarafeti ve uğuru simgeleyen görünümleriyle dikkat çeker.

4.3.10. **Moğol Halk Uygulamalarında Süt Örneklemesi Ritüeli ve İnanç Sistemi:**

Moğol kırsal yaşamında süt ürünleri yalnızca temel bir besin kaynağı değil, aynı zamanda doğayla kurulan sembolik ilişkinin de bir parçasıdır. Bu bağlamda, süt hayvanlarının — özellikle inek, koyun ve keçi gibi türlerin — sağımının ardından gerçekleştirilen "süt örneklemesi" ritüeli, hem pratik hem de inanç temelli bir uygulama olarak öne çıkmaktadır. Sağım işlemini takiben elde edilen süt, temiz bir saman çöpü, söğüt dalı ya da özel olarak kullanılan bir sprey şişesi aracılığıyla havaya serpilir. Bu işlem, şehir ve kırsal alanlar arasında dönüşümlü biçimde uygulanmakta ve ardından artan süt eve geri getirilmektedir. Ritüelin temel amacı, doğa ruhlarına veya bereket sembollerine minnettarlık sunmak ve süt verimliliğinin devamını sağlamaktır. Yerel inanışlara göre, bu ritüel ihmal edildiğinde hayvanların süt verimi düşmekte, dolayısıyla ailenin geçim kaynakları olumsuz etkilenmektedir. Bu durum, Moğol halk kültüründe süt ürünlerinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda manevi bir değer taşıdığını göstermektedir.

4.3.11. **Moğol Yeni Yıl Geleneklerinde Sürüye Selamlama ve Hayvanlara Yönelik İyi Dilek İfadeleri:**

Moğol halk kültüründe yeni yıl kutlamaları, yalnızca insanlara yönelik iyi dileklerle sınırlı kalmayıp, hayvancılıkla iç içe yaşayan topluluklar için sürü hayvanlarını da kapsayan kapsamlı bir ritüel bütünüdür. Bu doğrultuda, yeni yıla dair tebrik ve temennilerde hayvanlar sıklıkla sembolik bir değer taşır ve sözlü kültürde belirgin biçimde yer bulur. Yeni yıl dileklerinde geçen "büyük, kaslı bir at", "uzun kuyruklu", "güçlü gövdeli", "şişman ve dolgun yapılı" gibi ifadeler, ideal niteliklere sahip bir atı tanımlamakla birlikte, bereket, sağlık ve güç gibi değerlerin metaforik yansıması olarak kullanılır. Bu tür nitelendirmeler, yeni yılın uğurlu geçeceğine dair iyi dileklerin hayvanlar üzerinden ifade edildiğini göstermektedir. Yeni yılın karşılanmasında, özellikle iki yaşına yeni girmiş sağlıklı bir hayvanın sürünün başına getirilerek sembolik bir temsil aracı olarak seçilmesi, topluluğun tüm hayvanlarının sağlıkla ve refah içinde yeni yıla girmesi yönündeki ortak temenninin bir göstergesidir. Bu ritüel, Moğol pastoral toplumlarında hayvanların toplumsal ve manevi değerinin ne denli yüksek olduğuna dair önemli bir kültürel göstergedir.

4.3.12. **Moğol Geleneksel Kültüründe Taşınma ve Göç Ritüelleri ile İnanç Sistemleri:**

Moğol toplumunda göçebe yaşam biçimi, yalnızca ekonomik ve coğrafi hareketliliği değil, aynı zamanda kültürel normlar, ritüeller ve inanç sistemleriyle şekillenen derin bir anlam dünyasını barındırmaktadır. Taşınma ve göç süreçleri, özellikle zamanlamaya ve sembolik işaretlere büyük önem verilen ritüel pratikler eşliğinde gerçekleştirilir. Örneğin, bebek sahibi ailelerin

taşınması, “oğlunun iyi bir günde taşınması” dileğiyle belirli günlerde yapılır ve uygun gün gelene dek beklenir. Bazı günler ise uğursuz sayılır; örneğin "Domuz Günü", yıkıcılığı çağrıştırdığı için bu günde taşınmak, ailenin bir daha bir araya gelemeyeceği endişesiyle yasaklanır. Benzer şekilde, “Yılan Günü”nde yılanların gündüz vakti hareketsiz olduğu gerekçesiyle göç edilmesi uygun görülmez. Yeni yıl döneminde batıya doğru taşınmaktan kaçınılır; eğer zorunlu olarak taşınılacaksa doğrudan "taşınmak" ifadesi kullanılmaz, bunun yerine dolaylı ve metaforik bir biçimde "buzağının ağzını kapatacağım" gibi ifadeler tercih edilir. Ayrıca, bu tür kutsal günlerde göçmek gerekirse kişi öncesinde arınma ritüellerini yerine getirir; gusül abdesti alınır ve manevi temizlik sağlanır. Taşınma sırasında yılbaşı arifesinde ev değiştirme uygulamaları da mevcuttur; bu esnada ailenin bir ferdi, taşınılacak yönü temsil edecek şekilde siyah çay yaprakları serpiştirir. Göç sürecinde bazı tabular ve uğursuzlukla ilişkilendirilen davranışlardan da özenle kaçınılır. Örneğin, mezara ateş camı atmak veya üç gün boyunca mezara bakmak yasaktır. Hurma çekirdekleri gelişigüzel atılmaz; çünkü bu nesneler “şeytanın aynası” olarak görülür ve uğursuzluk getireceğine inanılır. Uzun yolculuklarda tilkiyle karşılaşmak uğursuz sayılırken, tilkinin kuyruğunu yerde sürüyerek hareket etmesi, yapılacak işin olumsuz sonuçlanacağına dair bir işaret olarak yorumlanır. Bununla birlikte, göç yolunda karşılaşılan bazı hayvanlar ise olumlu işaretler olarak kabul edilir. Örneğin, kurt görmek ya da ceylan sürüsünü düz bir hat üzerinde koşarken izlemek uğur getirdiğine inanılan durumlardandır. Eğer yolculuk sırasında yılan topluluğuna rastlanırsa, beyaz bir bez parçasının çöpe atılmasıyla uğur çağrıldığına inanılır. (Yılan topluluğu, bir yılanın kuyruğunu toprağa saplayarak ağaç gibi dik durması, ötmesi ve diğer yılanların çevresini sararak tepelik benzeri bir yapı oluşturmasıyla tanımlanır.) Ayrıca, taşınma esnasında balta gibi kesici aletler battaniyelerle örtülerek taşınır; çünkü açıkta taşınmasının yükün düşmesine veya hareketin zorlaşmasına yol açacağı düşünülür. Yabancı topraklarda yapılan uzun yolculuklarda dağ ve nehir isimlerinin anılmasından kaçınılır; bu varlıklar doğrudan adlarıyla değil, saygı ifadesi olarak “Hayrhan” şeklinde genellenerek anılır. Göç sırasında, yüklü deve ve öküzlere vurmak ya da hakaret etmek ise kesinlikle yasaktır; bu davranışlar doğaya ve hayvana yönelik saygı ilkesine aykırı görülür.

4.3.13. Moğol Halk İnançlarında “Ağın Bağlanması” Ritüeli ve Üreme Verimliliğiyle

İlişkisi: Moğol halk inanışlarında koyunların doğurganlığına yönelik çeşitli ritüel uygulamalar bulunmaktadır. Bu bağlamda, “ağın bağlanması” adı verilen geleneksel uygulama, koyunların kuzu doğuramaması durumunda başvurulmuş sembolik bir çözüm yoludur. Ritüele göre, kuzulama süreci geciken koyunların ağ bölgesine — yani karın altındaki yünlü kısma — yedi

düğüm atılarak bağ yapılır. Bu uygulamanın, doğurganlık engelini ortadan kaldıracağına ve koyunun kısa süre içinde kuzu doğuracağına inanılır. Söz konusu ritüel, hayvanların biyolojik döngüsüne müdahaleden ziyade, doğaya yönelik sembolik bir niyet beyanı ve olumlu bir beklentinin ifadesi olarak değerlendirilmekte; bu yönüyle de geleneksel hayvancılıkla iç içe geçmiş halk inançlarının önemli bir örneğini oluşturmaktadır.

4.3.14. **Moğol Misafirperverlik Kültüründe “Dayanak Noktası Verme” Uygulaması:**

Moğol toplumunda misafirperverlik, sadece insana değil, onunla birlikte gelen bineklere de gösterilen yüksek bir saygı anlayışı çerçevesinde değerlendirilir. Bu bağlamda, misafirlik sırasında misafire ait atın gece boyunca aşırı derecede yorgun düşmesi veya hırpalanması durumunda, ev sahibi aile tarafından “dayanak noktası” işlevi görece nitelikli ve sağlıklı bir atın temin edilmesi bir gelenek olarak uygulanır. Bu uygulama, hem misafirin yolculuğuna sorunsuz devam etmesini sağlamak hem de ev sahibinin onurunu ve cömertliğini göstermek amacı taşır. Aynı zamanda, atın misafirin statüsünün ve güvenliğinin bir uzantısı olarak görülmesi, Moğol göçebe kültüründe hayvan-insan ilişkisinin ne denli güçlü ve sembolik bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

4.3.15. **Moğol Toplumunda Hayvan Sayısını Gizleme Geleneği ve Sosyo-Kültürel Arka Planı:**

Moğol geleneksel kültüründe bireylerin sahip oldukları hayvanların sayısını başkalarıyla, özellikle de yabancılarla paylaşmamaları yaygın bir uygulamadır. Bu tutum, yalnızca mülkiyetin mahremiyetine yönelik bir hassasiyet değil, aynı zamanda güvenlik, inanç ve toplumsal reflekslerin birleşiminden kaynaklanan köklü bir kültürel davranıştır. At ya da diğer hayvanların sayısını sormak, halk arasında hoş karşılanmayan bir davranış olarak değerlendirilmekte; bu tür sorular, sorgulayan kişinin art niyetli veya serseri olabileceğine dair bir şüpheyle karşılanmaktadır. Tarihi olarak Moğolların, nüfuslarına ilişkin verileri de kasıtlı olarak eksik beyan ettikleri bilinmektedir. Bu eğilim, dış güçlerin kontrol ve tahakküm kurma çabalarına karşı bir tür kültürel savunma mekanizması işlevi görmüştür. Bu bağlamda halk arasında sıkça aktarılan bir söz, bu tutumun gerekçesini özlü biçimde ifade etmektedir: “Yiyip yutmak isteyen, hayvanlarının sayısını sayar; fethetmek ve asimile etmek isteyen ise halkının sayısını gözetir.” Bu ifade, hem bireysel mülkiyetin hem de toplumsal bütünlüğün korunmasına yönelik kolektif bilinçaltını yansıtan halk hukukunun bir parçası olarak değerlendirilebilir.

4.3.16. **Moğol Halk Geleneğinde Tul Uut Mylaah Ritüeli:**

Moğol geleneksel kültüründe, tul (hayvan postu) toplama işlemi başlamadan önce “Uut Milaah için Bereket” dileği eşliğinde

Tul Uut Mylaah ritüeli gerçekleştirilir. Bu uygulama, işlemin bereketli ve uğurlu geçmesi için yapılan sembolik bir tören olup doğayla uyum ve kutsal düzene saygıyı ifade eder.

4.3.17. **Moğol Çoban Kültüründe “İlk Doğanların İlk Doğanları” Uygulaması:** Moğol göçebe çoban topluluklarında, ilkbaharda başlayan buzağılama ve kuzulama döneminde, yaz aylarındaki sağım süreci ve süt ürünlerinin işlenmesine hazırlık amacıyla geleneksel bir uygulama gerçekleştirilir. Bu kapsamda, koyunların ilk doğan yavruları, yine ilk doğan kuzulara bağlanır. Bu sembolik eşleştirme “ilk doğanların ilk doğanlara bağlanması” şeklinde tanımlanır ve bu ilk yavrulara "kuzu bereketi" (*hurai buyan*) adı verilir. Uygulama, bereketin sürekliliğini temenni eden bir pastoral ritüel niteliği taşır.

4.3.18. **Hotgoid Topluluğunda Hayvanlara Yönelik Sözlü Selamlama Geleneği:** Moğol kültüründe, özellikle Hotgoid halkı arasında, hayvanlara sözlü hitapla selam verme geleneği yaygındır. Bu geleneksel iletişim biçimi, hayvanlarla manevi bir bağ kurma ve onların davranışlarını anlamlandırma amacı taşır. Örneğin, köyün ileri gelenleri hayvanların durumu hakkında “Koyunlar kayboluyor mu?” şeklinde sorular yöneltirken, yaşlı bir çoban bu tür bir soruya "Geç oluyor, geç oluyor. Aslında, sadece bir şey arayan bir keçi." gibi mecazi ve dolaylı ifadelerle yanıt verebilir. Bu söylemler, doğayla uyumlu yaşama biçiminin ve hayvanlarla kurulan sembolik ilişkinin bir göstergesidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
PALLAS'IN ZOOGRAPHIA ROSSO-ASIATICA'SINDA TÜRKÇE VE MOĞOLCA
HAYVAN ADLARININ KARŞILAŞTIRMALI TABLOSU

5.1. Memeliler

Tablo 1: Memeliler

No	Türkiye türkçesi	Moğol dilleri	Pallas Latincesi
1.	<i>Argali II</i>	Moğ.: <i>Morin</i> , <i>adshaergae</i> (erkek), <i>gou</i> (dişi), <i>onachà</i> (damızlık). <i>adon</i> (sürü) <i>alach-morin</i> (gri ve kahverengi gözlü), <i>boromoriu</i> (mavi), <i>guraeng-morin</i> (genellikle siyah), <i>karà-morin</i> (siyah), <i>schaerchae-morin</i> (kırmızı renkli), <i>scharà-morin</i> (gri yeleli ve genellikle sırtında siyah çizgileri olan), <i>schirchòl-morin</i> (gri-kızıl renkli), <i>zaghan morin</i> (beyaz), <i>zovchor-morin</i> (benekli) Kalm.: <i>Mórin</i> , <i>adshirgà</i> (erkek), <i>güün</i> (dişi), <i>aerrae-morin</i> (tekil), <i>sarba</i> (bir yaşında), <i>daagan</i> (iki yaşında), <i>uirae</i> (üç yaşında), <i>adachò</i> (sürü), <i>taki</i>	<i>Equus caballus</i>
2.	<i>Bobak</i>	Moğ.: <i>Tarbaghàn</i> Kalm.: <i>Tarabogàn</i>	<i>Arctomys baibák</i>
3.	<i>Boz Ayı</i>	Moğ.: <i>Karà-goroessü</i> Kalm.: <i>Ajoo</i> Bury.: <i>Utugù</i> , <i>kara-gorohun</i>	<i>Ursus arctos</i>
4.	<i>Bozkır Antilobu</i>	Kalm.: <i>Gorossuun, ohna</i> (erkek), <i>scharcholdsi</i> (dişi)	<i>Antilope saiga</i>
5.	<i>Moğol Ceylanı</i>	Moğ.: <i>Dséren</i> , <i>scharcholdsi</i> (erkek), <i>ohno</i> (dişi), <i>ingdacha</i> (yavru)	<i>Antilope gutturossa</i>
6.	<i>Çita</i>	Kalm.: <i>Tschagunda</i>	<i>Felis jubata</i>
7.	<i>Çizgili Sırtlan</i>	Moğ. ve Kalm.: <i>Dom</i>	<i>Canis hyaena</i>
8.	<i>Desman</i>	Kalm.: <i>Saartu-cholgonà</i>	<i>Sorex moschatus</i>
9.	<i>İki Hörgüçlü Deve</i>	Moğ.: <i>Taemaegaeh</i> , <i>temae</i> , <i>buora</i> (erkek), <i>ingi</i> (dişi), <i>ata</i> (hadım)	<i>Camelus bactrianus</i>

		<i>edilmiş), bodochà (genç deve) Bury.: Temàn</i> Kalm.: <i>Temaehn, attan (erkek), ingaen (dişi), bottogon(genç)</i>	
10.	<i>Evcil Afrika Eşegi/ Eşek</i>	Kalm.: <i>Lussa, chulàn (TT de kulan ismiyle geçer BTS'de ise Equus hemionus adı ile başka bir tür olarak geçiyor.), eldshigen</i>	<i>Equus asinus</i>
11.	<i>Asya Yaban Eşegi</i>	Moğ.: <i>Dshiggetéi</i>	<i>Equus hemionus</i>
12.	<i>Evcil Domuz/ Domuz</i>	Moğ.: <i>Jachai, bodùn (erkek) Kalm.: <i>Boodoug4</i></i>	<i>Sus europaeus</i>
13.	<i>Evcil Koyun</i>	Moğ.: <i>Choza(erkek), chóni(dişi), chorachà(yavru), irgae(kısırlaştırılmış)</i> Kalm.: <i>Chuzza(erkek), choin(dişi), ischaegae(yavru), schissén(kısırlaştırılmış)</i>	<i>Aegoceros ovis</i>
14.	<i>Evcil Sığır</i>	Moğ.: <i>Ukir(sürü), bochà(erkek), scharr(dişi), unaeh(dişi), toghól(yavru) Kalm.: <i>buchà(erkek), zarr(dişi), ukaer(dişi), tughúl(yavru)</i> Bury.: <i>Tughúl (yavru), unee (dişi), yrukér</i></i>	<i>Bos taurus</i>
15.	<i>Tibet Sığıru/Yak</i>	Moğ.: <i>Sarlyk-ukir</i>	<i>Bos poephagus</i>
16.	<i>Büyük Kör Fare</i>	Kalm.: <i>Ssochor-nomon.</i>	<i>Spalax typhlus</i>
17.	<i>Cüce Fare I</i>	Kalm.: <i>Morin-cholgonà</i> Moğ.: <i>Tschitscherchanna</i> Bury.: <i>Juhr-cholgana</i>	<i>Sorex hydrophilus</i>
18.	<i>Ev Faresi</i>	Moğ.: <i>Cholgonà</i>	<i>Mus musculus</i>
19.	<i>Orman Faresi</i>	Kalm.: <i>Kuschdae</i>	<i>Myoxus nitedulae</i>
20.	<i>Fok</i>	Kalm.: <i>Chap Bury.: <i>Kaap, chaeb Moğ.: <i>Chab-sagassii</i></i></i>	<i>Phoca canina5</i>
21.	<i>Gelincik</i>	Moğ. ve Bury.: <i>Unaegin, ochotonoi Kalm.: <i>Tschin, kolajosch</i></i>	<i>Mustela gale</i>
22.	<i>Kızıl Geyik</i>	Moğ.: <i>Bóchu, sochu (dişi), ilei (yavru) Kalm.: <i>Bugà (erkek), maaril (dişi) Bury.: <i>Jòhu (erkek), ssògo (dişi),</i></i></i>	<i>Cervus elaphus</i>

23.	<i>Ren Geyiği</i>	Moğ.: <i>Zagàn-bochu</i> Bury.: <i>Zaghàn</i>	<i>Cervus tarandus</i>
24.	<i>Taçboynuzlu Geyik</i>	Moğ.: <i>Chandagai</i> Bury.: <i>Bògu</i>	<i>Cervus alce</i>
25.	<i>Hamster</i>	Kalm.: <i>Kergeldae</i>	<i>Cricetus frumentarius</i>
26.	<i>Hint Mandası</i>	Kalm.: <i>Ussun-ukir</i> (sürü)	<i>Bos bubalus</i>
27.	<i>Kakum</i>	Moğ.: <i>Ujaen, oejaen</i> Bury.: <i>Ujing</i> Kalm.: <i>Wgin, uejin.</i>	<i>Mustela ermineum</i>
28.	<i>Kaplan</i>	Moğ.: <i>Barr</i> Kalm.: <i>Charchulla</i>	<i>Felis tygris</i>
29.	<i>Karaca</i>	Moğ.: <i>Goeroessù, goerojoessu</i> Bury.: <i>Goràn, gurulium, grychum, urogoèn</i>	<i>Cervus capreolus</i>
30.	<i>Karsak</i>	Moğ.: <i>Kirssa</i>	<i>Canis corsac</i>
31.	<i>Alp Dağ Keçisi</i>	Bury.: <i>Takija</i>	<i>Aegoceros ibex</i>
32.	<i>Evcil Keçi</i>	Moğ.: <i>Taekae</i> (çoğul), <i>jamà</i> (tekil), <i>serkæ</i> (kısırlaştırılmış, <i>ischègae</i> (yavru) Bury.: <i>Ymaang</i> (çoğul)	<i>Aegoceros hircus</i>
33.	<i>Misk Keçisi</i>	Moğ.: <i>Kudéri, kudaeri</i> Bury.: <i>Budek</i>	<i>Moschus moschiferus</i>
34.	<i>Kedi/Evcil Kedi</i>	Moğ.: <i>Mi</i> Bury.: <i>By-nochoi</i> Kalm.: <i>Mis</i>	<i>Felis catus</i>
35.	<i>Kutup Kedisi</i>	Kalm.: <i>Tschócha.</i>	<i>Mustela sarmatica</i>
36.	<i>Pallas Kedisi</i>	Moğ.: <i>Manol</i>	<i>Felis manul</i>
37.	<i>Uzun kulaklı kirpi</i>	Moğ. ve Kalm.: <i>Dsarà</i>	<i>Erinaceus auritus</i>
38.	<i>Kokarca</i>	Kalm.: <i>Kurnae</i>	<i>Mustela putorius</i>

39.	<i>Köpek</i>	Moğ.: <i>Nochói</i>	<i>Canis familiaris</i>
40.	<i>Köstebek</i>	Moğ.: <i>Adda</i> Kalm.: <i>Sochor-numyn</i>	<i>Talpa europaea</i>
41.	<i>Kunduz</i>	Moğ.: <i>Karà-chalja</i> Bury.: <i>Karà-challù, taemin-challu</i> Kalm.: <i>Chalun</i>	<i>Castor fiber</i>
42.	<i>Kurt</i>	Moğ.: <i>Zinù, tschinò</i> Kalm.: <i>Tschóno</i>	<i>Canis lupus</i>
43.	<i>Obur</i>	Moğ.: <i>Dsége</i> Bury.: <i>Dségen</i> Kalm.: <i>Dshakan</i>	<i>Meles gulo</i>
44.	<i>Orman Soreksi</i>	Kalm.: <i>Morincholgona</i>	<i>Sorex araneus</i>
45.	<i>Pars</i>	Moğ.: <i>Irbis</i>	<i>Felis pardus</i>
46.	<i>Porsuk</i>	Moğ.: <i>Torochiòs</i> Bury.: <i>Dorgong</i> Kalm.: <i>Soorchan, tórocho</i>	<i>Meles taxus</i>
47.	<i>Samur</i>	Moğ.: <i>Bolàghan</i> Kalm.: <i>Bulgàn</i> Bury.: <i>Bulà</i>	<i>Mustela zibellina</i>
48.	<i>Su Samuru</i>	Moğ.: <i>Chalü</i> Bury.: <i>Hoop-kallom, chonin, challuun</i> Kalm.: <i>Sup, sub</i>	<i>Viverra lutra</i>
49.	<i>Ağaç Sansarı</i>	Kalm.: <i>Ssussar.</i>	<i>Mustela martes</i>
50.	<i>Sibirya Vizonu</i>	Moğ.: <i>Ssolongchà</i> Bury.: <i>Cholongò</i>	<i>Mustela sibirica</i>
51.	<i>Kahverenkl i Sıçan I</i>	Kalm.: <i>Morin-kuschilae</i>	<i>Mus decumanus</i>
52.	<i>Kahverenkl i Sıçan II</i>	Moğ.: <i>Kara-chov</i>	<i>Mus caráco</i>
53.	<i>Su Sıçanı</i>	Moğ.: <i>Jike-cholgona</i> Kalm.: <i>Kuschilae</i>	<i>Mus amphibius</i>
54.	<i>Avrupa Uçan Sincabı</i>	Moğ.: <i>Olbo</i> Bury.: <i>Chilob</i>	<i>Sciurus volans</i>

55.	<i>Kırmızı Sincap</i>	Moğ.: <i>Keremae, kirmae</i> Bury.: <i>Kirmàng, charaschi-kirmà</i> Kalm.: <i>Keermen.</i>	<i>Sciurus varius</i>
56.	<i>Tarla Sincabı</i>	Moğ.: <i>Dshoniburà</i> Kalm.: <i>Suurmu, sumhurà</i>	<i>Arctomys citillus</i>
57.	<i>Tavşan</i>	Kalm.: <i>Toolai</i>	<i>Lepus timidus</i> (ZRA I: 148)
58.	<i>Arap Tavşanı</i>	Kalm.: <i>Morin-jollman</i>	<i>Dipus jaculus</i>
59.	<i>Islıklı Cüce Tavşan</i>	Kalm.: <i>Kuslà.</i>	<i>Lepus pusillus</i>
60.	<i>Kar Tavşanı</i>	Moğ.: <i>Tschingdachà, zagan-dachà</i> Bury.: <i>Schandalgàn</i>	<i>Lepus variabilis</i>
61.	<i>Kızıl Tilki II</i>	Moğ.: <i>Oenoegae</i> Bury. ve Kalm.: <i>U' negoen</i> Kalm.: <i>Aratù</i>	<i>Canis vulpes</i>
62.	<i>Vaşak</i>	Moğ.: <i>Scheleyssyn</i> Kalm.: <i>Zoongodai, schiloëssù</i> Bury.: <i>Tscheluhum</i>	<i>Felis lynx</i>
63.	<i>Avrupa YassıBurun-lu Yarasaı</i>	Moğ.: <i>Ssarisson</i> Bury.: <i>Jernisch</i> Kalm.: <i>Bagbagai</i>	<i>Vespertilio murinus</i>

5.2. Kuşlar

Tablo 2: Kuşlar

No	Türkiye türkçesi	Moğol dilleri	Pallas Latincesi
1.	<i>Ak Sırtlı Ağaçkakan</i>	Moğ.: <i>Olachan-tschintegol</i> Bury.: <i>Schontun</i>	<i>Picus cirris</i>
2.	<i>Kara Ağaçkakan</i>	Moğ.: <i>Kara-tschintechoh</i>	<i>Picus martius</i>
3.	<i>Ak Pelikan</i>	Kalm.: <i>Chorda</i> Moğ.: <i>Chódang</i>	<i>Pelecanus onocrotalus</i>
4.	<i>Angıt</i>	Moğ. ve Kalm.: <i>Aangir</i>	<i>Anas rutila</i>

5.	<i>Kızıl Ardiç I</i>	Kalm.: <i>Zokzolo</i>	<i>Turdus musicus</i>
6.	<i>Sibiryâ Ardıcı</i>	Bury.: <i>Tscharkitai</i>	<i>Turdus leucocillus</i>
7.	<i>Arıkuşu</i>	Kalm.: <i>Scharmar</i>	<i>Merops apiaster</i>
8.	<i>Atmaca</i>	Kalm.: <i>Kirgu</i>	<i>Accipiter nisus</i>
9.	<i>Bahri</i>	Bury.: <i>Angatu</i>	<i>Colymbus cornutus</i>
10.	<i>Balaban</i>	Moğ.: <i>Butéi</i> Kalm.: <i>Nyrin-koekebuchà</i>	<i>Ardea stellaris</i>
11.	<i>Büyük Ak Balıkçıl</i>	Kalm.: <i>Zaghàn-chutùn</i>	<i>Ardea alba</i>
12.	<i>Gri Balıkçıl</i>	Moğ.: <i>Kuhu-dekelai</i> Bury.: <i>Kuku-gilling</i>	<i>Ardea cinerea</i>
13.	<i>Akça Baştankara</i>	Moğ.: <i>Kökö-zichzigai</i> (bir renk)	<i>Parus cyanus</i>
14.	<i>Büyük Baştankara</i>	Moğ.: <i>Sarà-zichzigei</i> (rengini ve sesini ifade ediyor)	<i>Parus fringillago</i>
15.	<i>Uzunkuyruklu Baştankara</i>	Moğ.: <i>Zoochor-asaergae</i>	<i>Parus caudatus</i>
16.	<i>Atmaca Baykuşu I</i>	Kalm.: <i>Gurùbulgà</i>	<i>Stryx dolia</i>
17.	<i>Kar Baykuşu</i>	Kalm.: <i>Zaghàn-schaboon</i> Moğ.: <i>Zaghàn-kiré</i>	<i>Stryx nyctea</i>
18.	<i>Paçalı Baykuş</i>	Kalm.: <i>Ooli-schabuhn</i>	<i>Stryx aegolius</i>
19.	<i>Puhu Kuşu</i>	Moğ.: <i>Scharà-schabùn</i> Bury.: <i>Chalù</i>	<i>Stryx bubo</i>
20.	<i>Serçe Baykuşu</i>	Bury.: <i>Boekschirga</i>	<i>Stryx passerina</i>

21.	<i>Bıldırçın</i>	Kalm.: <i>Boedenae</i> Moğ.: <i>Boedenà</i>	<i>Tetrao coturnix</i>
22.	<i>Benekli Bülbül</i>	Kalm.: <i>Sari-iroe</i>	<i>Motacilla philomela</i>
23.	<i>Büyük Çamurcun</i>	Moğ.: <i>Scharà-sul, char-tologoi-nogossûn</i> Bury.: <i>Borà-nogossûn</i>	<i>Anas falcata</i>
24.	<i>Çobanaldata n</i>	Moğ.: <i>Ssaraltzi, mochayerae</i> Bury.: <i>Churigatu</i> Kalm.: <i>Ergii-boro</i>	<i>Hirundo caprimulgus</i>
25.	<i>Kervançullu ğu I</i>	Moğ.: <i>Todocholzi</i>	<i>Numenius falcinellus</i>
26.	<i>Tayga Çütresi</i>	Moğ.: <i>Ulàn-dsalà</i>	<i>Loxia psittacea</i>
27.	<i>Gökçe Delice</i>	Moğ.: <i>Choeladû</i> Kalm.: <i>Zagàn-chuldu</i>	<i>Accipiter variabilis</i>
28.	<i>Ebabil</i>	Moğ.: <i>Sike-charazéi19</i>	<i>Hirundo apus</i>
29.	<i>Guguk</i>	Kalm.: <i>Kükkük</i> Moğ.: <i>Koekoekae</i> Bury.: <i>Kuchoi</i>	<i>Cuculus borealis</i>
30.	<i>Orman Horozu</i>	Kalm.: <i>Bachurganà</i> Moğ.: <i>Chorò</i>	<i>Tetrao tetrix</i>
31.	<i>İbibik</i>	Kalm.: <i>Schontol, tschükede</i> Moğ.: <i>Olboldshin</i>	<i>Upupa vulgaris</i>
32.	<i>Kara Çaylak</i>	Kalm.: <i>Ssochor-ellae</i> Moğ.: <i>Eléi</i> Dag.: <i>Hollé</i>	<i>Accipiter milvus</i>
33.	<i>Karabatak</i>	Kalm.: <i>Charà-galù</i> (siyah kaz anlamında) Bury.: <i>Bahato-boruktschèn</i>	<i>Phalacrocorax carbo</i>
34.	<i>Göknar Kargası</i>	Moğ.: <i>Oncholà</i> Bury.: <i>Ongolò</i>	<i>Corvus caryocatactes</i>
35.	<i>Leş Kargası</i>	Kalm.: <i>Kaerée</i> Moğ.: <i>Torlàk</i>	<i>Corvus cornix</i>
36.	<i>Sarıgagalı Dağ Kargası</i>	Moğ.: <i>Schugnul</i>	<i>Corvus graculus</i>
37.	<i>Kaya Kartalı I</i>	Kalm. Moğ. ve Dag.: <i>Tarbodschi</i>	<i>Aquila nobilis</i>

38.	<i>Kaya Kartalı II</i>	Moğ.: <i>Kuraptschâr</i>	<i>Aquila chrysaëtos</i>
39.	<i>Kuzu Kartalı</i>	Moğ.: <i>Jellôo</i>	<i>Vultur barbatus</i>
40.	<i>Kaşıkcı</i>	Moğ.: <i>Chalbagantu</i> (Pallas anlamını kaşık olarak verir.), <i>boghùn</i>	<i>Platelea leucordia</i>
41.	<i>Boz Kaz</i>	Moğ.: <i>Galù</i> Kalm.: <i>Galùn</i>	<i>Anser vulgaris</i>
42.	<i>Kuğu Kazı</i>	Moğ.: <i>Chongór-gàlun, mangut-galù</i> (evcil olanı)	<i>Anser cygnoides</i>
43.	<i>Çilkeklik</i>	Kalm.: <i>Utoen, Ioettohn</i> Moğ.: <i>Ythò</i> Bury.: <i>Ythag</i>	<i>Tetrao perdix</i>
44.	<i>Kılıçgaga</i>	Moğ.: <i>Tschongotù-alak</i>	<i>Recurvirostra avosetta</i>
45.	<i>Kır Kırlangıcı</i>	Kalm.: <i>Charradai</i> Moğ.: <i>Charàzaei</i>	<i>Hirundo domestica</i>
46.	<i>Kızkuşu</i>	Kalm.: <i>Taarak</i> Moğ.: <i>Chabdachalzy</i>	<i>Charadrius vanellus</i>
47.	<i>Kocabaş</i>	Moğ.: <i>Gheiregunna</i>	<i>Coccythraustes vulgaris</i>
48.	<i>Küçük Sakarca</i>	Moğ.: <i>Atschin</i> Kalm.: <i>Schoschinar-galim.</i>	<i>Anser erythropus</i>
49.	<i>Boz Ördek</i>	Moğ.: <i>Schiraegoi, bordsho-nogossun</i>	<i>Anas strepera</i>
50.	<i>Yeşilbaş</i>	Moğ.: <i>Azin</i> Kalm.: <i>Nogossûn, borodshin</i>	<i>Anas boschas</i>
51.	<i>Koca Meke</i>	Moğ.: <i>Chalzan-charóna</i> Kalm.: <i>Charà-galsyn</i>	<i>Fulica atrata</i>
52.	<i>Şakrak</i>	Moğ.: <i>Balandshà</i> Bury.: <i>Gairgou</i>	<i>Pyrrhula rubicilla</i>
53.	<i>Saksağan</i>	Kalm.: <i>Schaasgai</i> Moğ.: <i>Ssatsichai</i>	<i>Corvus pica</i>
54.	<i>Mavi Saksağan</i>	Moğ.: <i>Idach, kitak-schaedzeghaei</i>	<i>Corvus cyanus</i>

55.	<i>Sıvacı</i>	Moğ.: <i>Koekiibochà</i>	<i>Sitta europaea</i>
56.	<i>Sülün</i>	Moğ.: <i>Gorgol</i> (İncil'de geçen bir kuş) Kalm.: <i>Gurgul</i>	<i>Phasianus colchicus</i>
57.	<i>Altın Sülün</i>	Moğ. ve Dag.: <i>Altan-gorgoldèi</i>	<i>Phasianus pictus</i>
58.	<i>Suna</i>	Kalm.: <i>Chonchotu-alak-nogossûn</i> Moğ.: <i>Angatù, alaktù</i> (benekli), <i>zoochor-galù</i>	<i>Anas tadorna</i>
59.	<i>Tarlakuşu</i>	Kalm.: <i>Boktschergà</i> Moğ.: <i>Boldshumur</i>	<i>Alauda coelipeta</i>
60.	<i>Büyük Orman Tavuğu</i>	Moğ.: <i>Chorr</i> Bury.: <i>Gorr</i> Kalm.: <i>Churr</i>	<i>Tetrao urogallus</i>
61.	<i>Fındık Tavuğu</i>	Moğ.: <i>Koedu</i> Kalm.: <i>Jatun</i>	<i>Tetrao bonasia</i>
62.	<i>Kar Tavuğu</i>	Moğ.: <i>Zagàn-choro</i> Bury.: <i>Kudù</i>	<i>Tetrao lagopus</i>
63.	<i>Yaban Tavuğu</i>	Kalm. ve Moğ.: <i>Takia</i>	<i>Phasianus gallinaceus</i>
64.	<i>Tavuskuşu</i>	Kalm.: <i>Toghus, toghul</i> Moğ.: <i>Toghòs</i>	<i>Pavo cristatus</i>
65.	<i>Toy</i>	Moğ.: <i>Todach, toáduk, sachaltù</i> (yetişkin erkek)	<i>Otis tarda</i>
66.	<i>Turna</i>	Kalm.: <i>Togerùn</i> Moğ.: <i>Charà-toegerü</i> Bury.: <i>Bochorù</i>	<i>Grus vulgaris</i>
67.	<i>Sarus Turnası</i>	Moğ.: <i>Charà-toegerü</i>	<i>Grus antigone</i>
68.	<i>Telli Turna</i>	Moğ.: <i>Chorrchiror-toegerü</i>	<i>Grus virgo</i>

5.3. Sürüngenler

Tablo 3: Kuşlar

№	Türkiye türkçesi	Moğol dilleri	Pallas Latincesi
69.	<i>Küpeli Yılan I</i>	Moğ.: <i>Mogoi</i>	<i>Coluber natrix</i>
70.		Moğ.: <i>Mogoi</i> (yılanın genel adı)	<i>Vipera halys</i>
71.	<i>Kolan Balığı</i>	Kalm.: <i>Bekerae</i> , <i>Killeba</i> Moğ.: <i>Kilaema</i> Bury.: <i>Kilimé</i> , <i>Koelmé</i>	<i>Acipenser sturio</i>
72.	<i>Turnabalığı</i>	Moğ.: <i>Zuruchai</i> Bury.: <i>Tschurochai</i>	<i>Esox lucius</i>

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hayvanlar, yalnızca biyolojik çeşitliliğin değil; insanlık tarihinin, kültürlerin, mitosların ve dilsel anlatımın da ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan, var oluşundan bu yana doğa ile kurduğu ilişkinin temelini çoğu zaman hayvanlar üzerinden şekillendirmiştir. Bu canlılar; kimi zaman kutsal sayılmış, kimi zaman yoldaş, kimi zaman düşman olarak görülmüş; fakat her durumda insan zihninin anlam haritalarında yer edinmiştir. Hayvanlara dair oluşturulan kelimeler, deyimler, atasözleri, anlatılar ve ritüeller, bu ilişkinin kültürel derinliğini ve sürekliliğini yansıtmaktadır.

Bu tez çalışmasında, Ferdinand D. Lessing'in *Moğolca-Türkçe Sözlük'ü* esas alınarak, sözlükte yer alan hayvan adları sistematik biçimde sınıflandırılmış; bu adların Moğol halk kültürü içindeki yeri, işlevi ve sembolik değerleri çok katmanlı bir biçimde analiz edilmiştir. Çalışmanın temel yaklaşımı, sözlük verilerini yalnızca dilsel bağlamda değil, aynı zamanda kültürel ve antropolojik boyutlarıyla ele almak olmuştur. Böylece hayvan adlarının, birer isim olmaktan çok öte, kültürel hafızanın ve kolektif bilinçdışının taşıyıcısı olan semboller olarak işlev gördüğü ortaya konmuştur. Çalışmada toplam 257 hayvan adı tespit edilmiş ve bu adlar, karada yaşayan hayvanlar, suda yaşayan hayvanlar, uçan hayvanlar ve efsanevi/mitolojik hayvanlar olmak üzere dört ana kategori altında değerlendirilmiştir. Ayrıca tezde, bu hayvan adlarıyla bağlantılı terim adlarına, geleneksel sembollere ve karşılaştırmalı sözcük çalışmalarına da yer verilmiştir.

Karada yaşayan hayvanlar, tespit edilen toplam hayvan adları arasında en geniş grubu oluşturmaktadır. Bu grupta 177 hayvan adı yer almaktadır. Bunlardan 74'i vahşi hayvan, 78'i evcil hayvan, 4'ü sürüngen, 21'i ise böcek adı olarak kaydedilmiştir. Moğol halkının göçebe yaşam biçimi ve bozkır ekosistemine uyumlu kültürel yapısı nedeniyle bu hayvanlara dair dilsel çeşitlilik oldukça fazladır. Özellikle at (*mori*), kurt (*çono*), koyun (*hon*), deve (*temege*), sincap (*keremü*), tilki (*ünege*), tavşan (*taulay*) gibi hayvanlar, hem ekonomik hem de sembolik anlamlar taşıyan unsurlar olarak dilde zengin sözcük grupları oluşturmuştur. Ayrıca erkek, dişi ve yavru ayrımları (örneğin *bars er-e* – erkek kaplan, *bars em-e* – dişi kaplan, *bars-un culcag-a* – kaplan yavrusu) gibi morfolojik özellikler, Moğolcanın hayvanlara dair dilsel yapı bakımından zenginliğini ortaya koymaktadır.

Suda yaşayan hayvanlar kategorisinde 29 hayvan adı tespit edilmiştir. Bu grup, balık türleri (*cigasu*, *naccin*), kurbağa, kunduz (*minj*), su samuru ve benzeri sucul canlılardan oluşmaktadır. Moğol kültüründe karasal yaşamın ağırlıkta olması nedeniyle bu kategori sayıca sınırlıdır; ancak dini ve kültürel açıdan özellikle Budist inanç sistemi içerisinde, bu canlılara

zarar vermemenin karma üzerindeki etkisi gibi inançlarla anlam kazandıkları görülmektedir. Altın balık (*altan cigasu*) gibi evcilleştirilmiş türler ise halk hayatında hem süs hem de uğur sembolü olarak yer edinmiştir. Bu kategori, hayvanların yalnızca doğa varlıkları değil, aynı zamanda dini sorumluluklarla da ilişkili olduğunu gösterir.

Uçan hayvanlar kategorisinde toplam 43 hayvan adı tespit edilmiştir. Bu grupta *bürge*d (kartal), *eliy-e* (şahin), *sar* (kızıl şahin), *uguli* (baykuş), *singhur* (doğan) gibi hayvanlar Şamanizm'de kutsal, rehber ruhlar ve göksel haberci figürler olarak değerlendirilmektedir. Bu kategori genel olarak kuşların halk kültüründeki estetik, mitolojik ve işlevsel değerlerini göstermektedir.

Tezde tespit edilen 8 efsanevi ve mitolojik hayvan adı, Moğol halk inançlarının hayvanlara yüklediği rûhâni ve kozmolojik değerleri gözler önüne sermektedir. Bu türler, çoğunlukla Şamanist ve Budist geleneklerle ilişkilendirilmiş, doğaüstü özellikler taşıyan hayvanlardır. Kanatlı atlar, ejderhaya benzer yaratıklar, ruh rehberi kurtlar gibi figürler halk anlatılarında ve dini temsillerde önemli yer tutar. Moğolcada hayvan sözcüğünün kök anlamı olan "*амь*" (ruh) ile bağlantılı olarak, bu varlıklar yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal bir varlık alanına işaret etmektedir. Bu da Moğol kültüründe hayvanların manevi bir gerçekliğin taşıyıcısı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde hayvan adlarıyla doğrudan ilişkili olan 242 terim adı incelenmiştir. Bu kapsamda iğdiş edilmiş hayvanlar (*agta*), yavrular (*culcag-a*, *böcün*), dişi/erkek ayrımları (*em-e*, *er-e*), bakıcılar (*aduguçi*), sürü tanımları (*bog*, *bod*), yaş sınıfları (*dagatay*, *torom*, *tugul*) gibi onlarca sözcük yer almaktadır. Bu bölüm, Moğolca'da hayvancılıkla ilgili kavramların çok gelişmiş olduğunu ve halkın hayvana dair detaylı bir bilgi sistemine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu terimler, halk dili ile resmi söz varlığı arasında köprü kuran sözcüklerdir.

Tezin dördüncü bölümünde, Moğol kültüründe atların yeri ve atlara atfedilen sembolik değerler değerlendirilmiştir. Özellikle *beş değerli büyükbaş hayvan* arasında atın sahip olduğu konum, geleneksel yaşamın ve törenlerin merkezindedir. Bu bölümde yer alan 10'dan fazla sembolik at terimi, Moğol halkının atlara yalnızca binek hayvanı olarak değil, aynı zamanda kutsal bir varlık olarak baktığını göstermektedir. Savaş, ulaşım, eğlence ve hatta ölüm ritüellerinde atın simgesel işlevi dikkat çekicidir. Bu yönüyle at, Moğol kültürünün ana eksenlerinden biri olarak karşımıza çıkar.

Tezin beşinci bölümünde, Peter Simon Pallas'ın *Zoographia Rosso-Asiatica* adlı eserinden alınan verilerle Moğolca ve Türkçe hayvan adları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Hayvan adları çift dilli biçimde ele alınmış ve bu adlar üzerinden kavramsal

yakınlıklar, anlam kaymaları ve çeviri farklılıkları ortaya konmuştur. Bu karşılaştırmalı çalışma hem tarihî dil temaslarını hem de kavramsal çerçevede benzeşen hayvan imgelerini anlamak açısından önemlidir. Bu bölüm, dilsel yapıların kültürel arka planla nasıl şekillendiğini ve hayvan adlarının tarih boyunca nasıl aktarıldığını göstermektedir.

Araştırma kapsamında, hayvan adlarının karada, suda ve havada yaşayan canlılar, efsanevi/mitolojik hayvanlar olmak üzere dört temel başlık altında gruplandırılması, hem doğaya dayalı sınıflandırma biçimlerinin izini sürmeyi mümkün kılmış hem de Moğol halkının çevreyle kurduğu ilişki biçimlerini anlamlandırmaya yardımcı olmuştur. Ayrıca mitolojik ve efsanevi hayvanlara dair terimlerin ayrı bir başlık altında değerlendirilmesiyle, Moğol kültüründe doğaüstü nitelikler taşıyan hayvanların nasıl bir sembolik yapı içinde yer aldığı da açığa çıkarılmıştır. Geyik, kartal, kurt gibi hayvanların yalnızca biyolojik varlıklar olarak değil, aynı zamanda kutsallık atfedilen ruhani varlıklar olarak düşünülmesi; Şamanist ve Budist inanç sistemlerinin bu sembollere nasıl anlam yüklediği örneklerle analiz edilmiştir.

Bu bulgular, Moğol halk kültüründe hayvanların yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda sembolik, dini, sosyal ve kültürel değerler taşıdığını ortaya koymaktadır. Tez, sözlük verilerinden yola çıkarak yalnızca bir dil incelemesi sunmakla kalmamış; aynı zamanda halk bilimi, kültürel antropoloji, etimoloji ve sözlü tarih gibi alanlara da disiplinlerarası katkılar sağlamıştır. Bu yönüyle çalışma, Moğol kültürünün hayvanlar üzerinden nasıl yapılandığını gösteren önemli bir kaynak olma niteliği taşımaktadır.

Kategori	Alt Sınıf	Hayvan Adları (Örneklerle)	Toplam Sayı
Karada Yaşayan Hayvanlar	Vahşi Hayvanlar	<i>arслан (aslan), bars (kaplan), çono (kurt), baavğay (ayı), argali (dağ koyunu), bodon (yaban domuzu), alagdag-a (kır faresi), ünege (tilki), taulay (tavşan)</i>	74
	Evcil Hayvanlar	<i>mori (at), temege (deve), üker (sığır), ünie (inek), nohay (köpek), isige (keçi), elcige (eşek), takiya (tavuk)</i>	78
	Sürüngenler	<i>mogoi (yılan), küpeli yılan, coluber natrix, vipera halys</i>	4
	Böcekler	<i>sirgülçi (karınca), şumul (sivrisinek), erbegekey (kelebek), singhur köke (at sineği)</i>	21
Suda Yaşayan Hayvanlar	Balık ve Su Canlıları	<i>cigasu (balık), altan cigasu (altın balık), aburg-a cigasu (köpek balığı), alag cigasu (mercan balığı), atu/atuh-a (erkek/dişi balık), minj (kunduz), kurbağa</i>	29
Uçan Hayvanlar	Yırtıcı Kuşlar ve diğer kuşlar	<i>bürged (kartal), sar (şahin), singhur (doğan), uguli (baykuş), eliy-e (çaylak, akbaba), yolu sibagu (kuzu kuşu) angir (ördek), çahulay (martı), todach (toy kuşu), toğhòs (tavus kuşu), toegerü (turna), angahay (piliç)</i>	43
Efsanevi Hayvanlar	Mitolojik Türler	<i>eliy-e ünege (3 ayaklı su canavarı), erseleng arslan (5 renkli aslan), albin (iblis), almas (şeytan, cadı), bug (vampir), birid (açlık cini), dagina (peri)</i>	8

K A Y N A K Ç A

- Abik, A. D. (2009). “Kutadgu Bilig’de Hayvan Adları”. Journal Of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi, 33(1): 1-32.
- Alagöz, E. (2011). Eski Kıpçak Türkçesinde Hayvan Adları Ve Kavram Alanı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Altangerel, P. (1982). Mongol Shamanism And The World Of Spirits. Academy Of Sciences Press, Ulaanbaatar.
- Arat, R. R. (1979). Kutadgu Bilig I- Metin. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Arat, R. R. (1988). Kutadgu Bilig II- Çeviri. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aydemir, A. (2013). “Kutadgu Bilig ve Divanü Lugati’t Türk’te Kuşlar”. The Journal Of Academic Social Science Studies, 6(1): 271- 297.
- Besli, E. (2010). Eski ve Orta Türkçe Hayvan İsimlerinin Etimolojisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bindaş, E. (2016). Karaçay Malkar Türkçesinde Kuş (Hayvan) İsimlerinin Kuruluşu ve Türkiye Türkçesi İle Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Bozkaplan, Ş. A. (1987). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kuş İsimleri ve Onların Sistematiği”. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 35: 43-79.
- Bostan B. P. (2013). Pallas’ın Zoographia Rosso Asiatica’sında Türkçe Ve Moğolca Hayvan Adları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Cahun, L. (2006). Asya Tarihine Giriş Kökenlerden 1405’e Türkler ve Moğollar (Çev. S. İ. Kaya), (1. Baskı). Seç Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Can, F. (2015). VIII-XIII. Yüzyıllar Arası Türkçe Eserlerde Hayvan Adları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Çoruhlu, Y. (1995). Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik, Dini ve Edebi Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi I: Proto-Türk Devrinden, MS 14. Yüzyıla Kadar Efsanevi ve Yırtıcı Hayvanların Sembolizmi Üzerine Bir Deneme. Seyran Yayınları, Sivas.
- Derdiyok, M. (2022). Ali Şir Nevâyî’nin Türkçe Divanlarında Hayvan Adları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, L. (2001). “Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Güz II S. 12(2): 615-660.

- Efe, K. (2004). Tarihi Türk Lehçelerinde Hayvan İsimleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erkoç, H. İ. (2015). “Divanü Lugatî’t-Türk’te Vahşi Hayvanlarla İlgili Kelimeler ve Terimler”. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 23: 177- 208.
- Gen, S. (2009). Harezmi Türkçesinden Kazakçaya Hayvanlarla İlgili Söz Varlığı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gül , M (2015). “Dîvânü Lugātî’t Türk’teki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme”, İdil Sanat ve Dil Dergisi, 4(15): 1-24.
- Huncan, Ö. S. (2019). İpek Yolunun Muhafızları Bozkırlardan Kentlere Türk Hakanlığı Ordusu (Karahanlılar). Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- İlhan, N. - Şenel, M. (2008). “Dîvânu Lugat’it Türk’e Göre Av, Avcılık ve Hayvancılıkla İlgili Kelimeler ve Kavram Alanları”, Turkish Studies, 3(1): 259-277.
- Karahan, A. (2013). “Codex Cumanicus’ta Hayvan Adları”, Turkish Studies, 8(1): 1839-1865.
- Kavalçalan Eker, Ö. (2023). “Karahanlı Türkçesinde Kuş Adları”. Turkish Studies Language And Literature". 18(4): 2495-2510.
- Lessing F. D. (2003). Moğolca-Türkçe Sözlük (Çev. G. Karaağaç), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mesudî. (2004). Murûc Ez- Zeheb (Altın Bozkırlar) (Çev. A. D. Batur) (1. Baskı). Selenge Yayınları, İstanbul.
- Ögel, B. (2014). Türk Mitolojisi (I-II) (6. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ross, D.E. (1994). Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü (Çev. E. G. Naskali). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Roux, J. P. (2001). Orta Asya Tarih ve Uygarlık. Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Schafer, E. H. (2021). Semarkand’ın Altın Şeftalileri (Çev. S. Acar) (2. Baskı). Selenge Yayınları, İstanbul.
- Bira, Sh. (1994). Buddhism and The Moral Order In Mongolian Thought. Mongolian Institute Of Religion And Culture, Ulaanbaatar.
- Tokyürek, H. (2013). “Eski Uygurcada Hayvan Adları ve Bunların Kullanım Alanları”. Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 33: 221-281.
- Toprak, F. (2011). “Defter-İ Cengiz-Nâme’de Boy Nişanları Ve Damgalar”. Turkish Studies, 6(1): 555- 574.
- Toprak, F. (2013). “Çağatay Şiirinde Vahşi Hayvanlar ve Yırtıcı Kuşlar”. Electronic Turkish Studies, 8(9): 105- 124.

- Toprak, Z. (2018). İrşādü'l- Mülūk Ve's- Selātīn' de Hayvan Adları. Yayınlanmamış Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Antalya.
- Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Цэвэл, Я. (1996). Монгол Хэлний Товч Тайлбар Толь. Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Шинжлэх Ухааны Академи Хэл Зохиолын Хүрээлэн.
- Хүсэлбаяр, Д. У. (2016). Монгол Хэлний Их Тайлбар Толь. Монгол Улсын Шинжлэх Ухааны Академи.
- Ядамсүрэн, Ц. (1996). Монгол Хэлний Товч Тайлбар Толь. Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Шинжлэх Ухааны Академи Хэл Зохиолын Хүрээлэн.
- Дашдаваа, У. ve Чулуунбаатар, Х. (2016). Монгол Хэлний Их Тайлбар Толь. Монгол Улсын Шинжлэх Ухааны Академи.
- Базар, А. ve Лувсан Я. А. (2008). Türkçe-Moğolca, Moğolca-Türkçe Sözlük. Эмпати Төв, Мөнхийн Үсэг Ххк.
- Даш, Ц. (2007). Монголчуудын Уламжлалт Мал Аж Ахуй. Улаанбаатар Хот. Соёмбо Принтинг.
- Хаавай, С. (1985). Монгол Ардын Аман Зохиол. Улаанбаатар Хот. Шинжлэх Ухааны Академийн Хэвлэлийн Газар.
- Чулуун, Д. (2003). Монгол Хэлний Үгийн Сангийн Толь. Улаанбаатар, Бемби Сан.
- Цэнд, Д. (1966). Монгол Хэлний Тайлбар Толь. Улаанбаатар Хот, Улсын Хэвлэлийн Газар.
- Сэрээнэн, Д. (2000). Монгол Аман Уламжлал Ба Бэлгэдлийн Ертөнц. Улаанбаатар Хот, Адмон.
- Даш, Б. (2022). Малын Тухайт Үгсийн Утгын Зүйл Хуваасан Нэрсийн Тайлбар Толь. Улаанбаатар Хот, Удам Соёл Ххк, Хуу. 719-725.
- Бямба, Р. (1990). Монголын Шашин Шүтлэгийн Түүхэн Уламжлал. Улаанбаатар Хот. Шинжлэх Ухааны Академийн Хэвлэлийн Газар.
- Дашдаваа, Б. О. (2011). Монголчуудын Оюун Соёлын Антропологи. Улаанбаатар Хот, Адмон.
- Намжил, С. (2005). Бөө Мөргөлийн Уламжлал Дахь Амьтны Дүр. Улаанбаатар Хот, Соёмбо Принтинг.
- Сэрдээ Б. ve Цэрэндорж Г., “Монгол Хэлний Зөв Бичих Дүрмийн Журамласан Толь”. <https://toli.gov.mn/> (erişim tarihi: 01.02.2025).
- Anka So, “МАА-н соёл бие даалт” –, <https://www.academia.edu/> (erişim tarihi: 07.03.2025).

“Монгол хэл бичиг соёл судлалын олон улсын академийн нийтлэлүүд”
<https://museum.om.gov.mn> (erişim tarihi: 07.04.2025).

Монгол Хэлний Зөв Бичих Дүрмийн Журамласан Толь. Toli.Gov.Mn

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı	Yungermaa Gerel
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	School No. 2 of Soyombo Complex, Övörkhangaı Province
Lisans Diploması	The National University Of Mongolia (2013-2017)
Tez Konusu	Ferdinand D. Lessing'in Moğolca-Türkçe Sözlüğünde Hayvan Adları
Yabancı Diller	Türkçe, İngilizce